magazin istoric

ANUL VII Nr. 5 (74) MAI 1973

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VII - Nr. 5 (74)
mai 1973

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

① Un om al dreptăţii, al iubirii de ţară, un ctitor al României moderne: Alexandru Ioan Cuza văzut de mai mulţi artişti ai epocii. În prim plan: portretul domnitorului în viziunea lui Lanzedelli. O imagine mai puţin cunoscută aflată în colecţia de stampe a Bibliotecii Academiei R. S. România **(Personalitate europeană**, p. 2)

④ Palatul viceregelui din Mexic: pictură spaniolă pe un paravan din sec. XVII **(Descoperitorii Lumii Noi,** p. 88)

② Forul lui Traian din Roma şi o replică a Columnei aflată la München **(Cel mai original monument al Romei — Columna Traiană,** p. 60)

③ Legăturile de prietenie româno-bulgare şi-au găsit o expresie grăitoare în timpul războiului pentru cucerirea independenţei din anii 1877-1878. În imagine: soldaţi români atacînd reduta Griviţa, pictură de Emilian Lăzărescu, aflată în Muzeul Militar Central **(Secole de lupte şi jertfe comune,** p. 59)

SUMAR

ALEXANDRU IOAN CUZA—100 ANI DE LA MOARTE Personalitate europeană: CONSTANTIN C. GIURESCU ● **„Ideile roditoare de solidaritate şi de înţelegere...":** L. BOICU ● **Epilog la o legendă...:** CLAUDIA CLEJA-GÎRBEA ● **Puterea dragostei de ţară:** D. GH. VITCU ● **Documente străine despre români: „...Nu voi avea în vedere decît binele şi fericirea naţiunii române"** 2

Armatele marilor revoluţii moderne: CONSTANTIN ANTIP 25

1848-1973. Nicolae Bălcescu — un sfătuitor al naţiunii sale: DAN BERINDEI .. 37

DIN CULISELE CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL Operaţia „Barbarossa": L. BEZÎMENSKI ● **Radiograma de pe cuirasatul** YAMATO: M. VIŞAN ● **Ginerele lui Mussolini se spovedeşte: Jurnalul lui Ciano** 39

95 ani de la independenţa Bulgariei: secole de lupte şi jertfe comune 59

Cel mai original monument al Romei — Columna Traiană: RADU VULPE 60

O tentativă eşuată de fuziune între naţionali şi ţărănişti: IOAN SCURTU 68

Un prieten slovac al poporului român — Gustav Augustini: LUCIAN BOIA..... 73

De la relaţii cordiale la exterminare reciprocă — Carol II şi Garda de fier: FLOREA NEDELCU 77

Un mesaj tracic — taina unui inel: SORIN NICOLAESCU 86

Descoperitorii Lumii Noi: ANTON FILIPESCU 88

● **Zîmbete din cronici...93** ● **Cărţi sosite la redacţie...95** ● **Poşta** Magazin istoric...97

ALEXANDRU IOAN CUZA

Domnul Unirii:
un admirabil exponent
al simţului politic românesc;
sprijinitor al luptătorilor
pentru emanciparea naţională a ţărilor vecine;
ultimul popas printre români;
anii dureroşi ai exilului

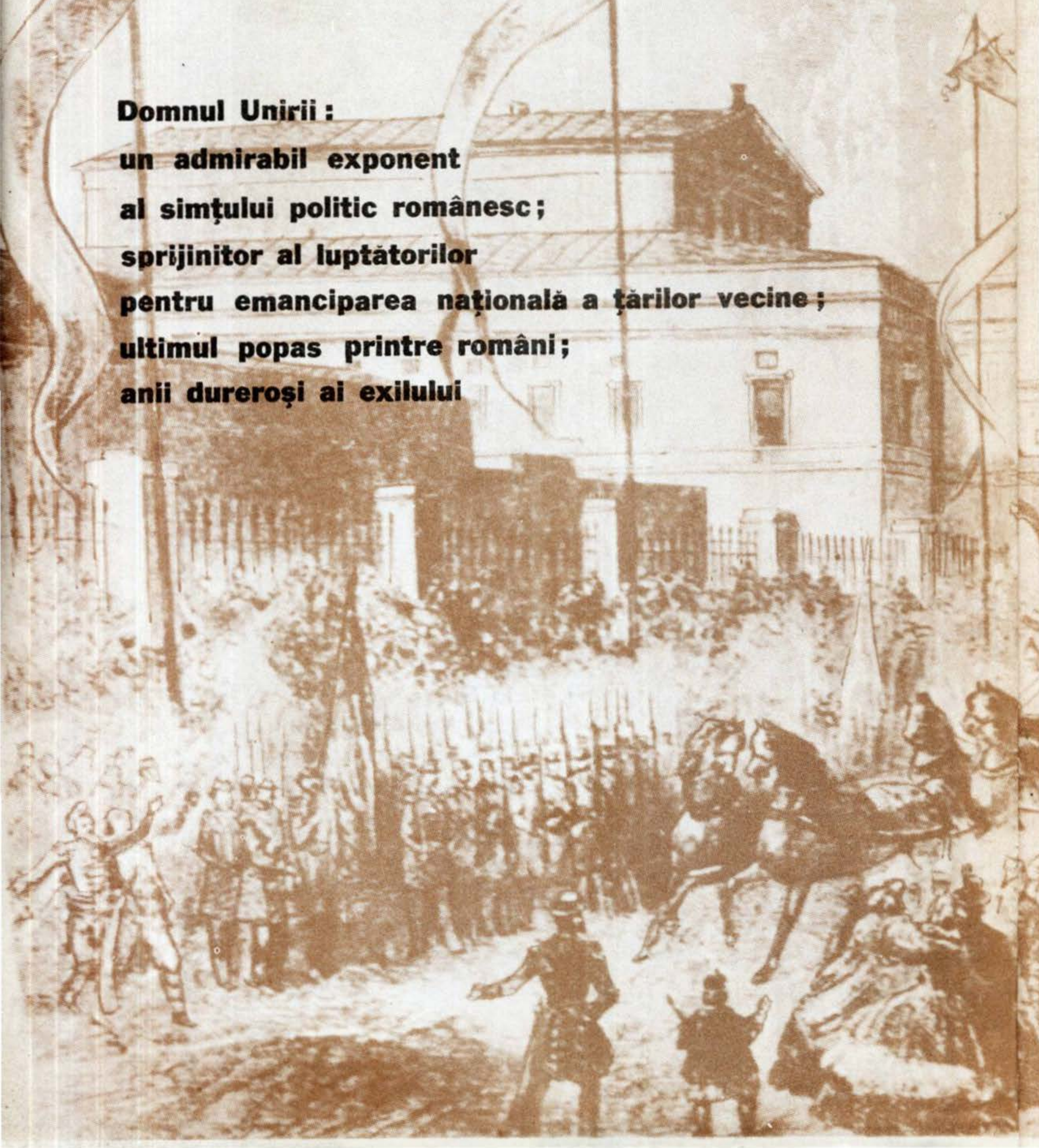

100 ANI DE LA MOARTE

PERSONALITATE EUROPEANĂ

CONSTANTIN C. GIURESCU

Cînd cercetezi, pe temeiul actelor contemporane, domnia lui Cuza Vodă, rămîi impresionat de felul în care domnul Unirii şi sfetnicii lui au ştiut să acţioneze — în complicatele condiţii externe de atunci — pentru a realiza programul naţional care era, în esenţă, programul revoluţiei de la 1848. Tratatul de la Paris (1856, martie 18/30) şi Convenţia ce i-a urmat, tot de la Paris (1858, august 7/19), desfiinţau protectoratul exercitat de Imperiul ţarist asupra Principatelor Române, menţineau suzeranitatea turcească şi le puneau în acelaşi timp sub garanţia colectivă a şase Puteri Europene (Franţa, Anglia, Rusia, Austria, Prusia şi Sardinia). Pentru o intervenţie armată a uneia dintre aceste puteri în Principate şi chiar pentru o decizie mai puţin importantă, de ordin politic, economic sau administrativ, se cerea acordul tuturor. Dacă Franţa se opunea, hotărîrea nu mai putea fi luată. De asemenea, dacă Rusia era împotriva unei măsuri preconizate de Turcia şi Austria, măsura nu mai putea fi executată. Folosindu-se de această prevedere, Cuza şi guvernele sale au avut posibilitatea să manevreze, asigurîndu-şi întotdeauna sprijinul uneia din Marile Puteri şi, în primul rînd, acela al Franţei. Faptul apare cu toată claritatea cînd urmărim desfăşurarea evenimentelor.

Recunoaşterea dublei alegeri

Prima problemă însemnată care se punea a doua zi după dubla alegere a lui Cuza era recunoaşterea ei de către Puterile Garante. Turcia şi Austria erau contra: prima, deoarece îşi dădea seama că unirea Principatelor, chiar şi în forma iniţială, prin alegerea aceluiaşi domn în ambele ţări, însemna o scădere a influenţei ei şi o pregătire a independenţei lor; cea de-a doua, deoarece considera că, unite, Principatele devin, în mod natural, un necontenit punct de atracţie pentru românii de peste munţi, din Transilvania care, în cele din urmă, se vor uni cu ei, formînd un singur stat, după cum s-a şi întîmplat. Franţa însă, ne sprijinea, deoarece **principiul naţionalităţilor** constituia o trăsătură caracteristică a politicii europene a împăratului Napoleon III care socotea, pe lîngă aceasta, că un stat român unit, la Dunărea de Jos, va fi un punct de sprijin al influenţei politice şi al expansiunii economice franceze în sud-estul european. Rusia era şi ea în favoarea recunoaşterii dublei alegeri, întrucît aceasta însemna un pas înainte pe calea întăririi statului român şi deci, implicit, a slăbirii Turciei. Sardinia avea interese similare românilor, urmărind, la rîndul ei, formarea unui stat unitar italian. Iar Prusia n-avea motiv să nu recunoască alegerea: antagonismul faţă de Austria era, dimpotrivă, un argument pentru recunoaştere.

La Paris a fost convocată o conferinţă a reprezentanţilor Puterilor Garante spre a examina chestiunea dublei alegeri; ea şi-a început lucrările la 26 martie/7 aprilie 1859 În vederea acestor lucrări, pentru a explica şefilor Puterilor Garante şi guvernelor responsabile felul cum s-a ajuns la dubla alegere au fost trimise de către Cuza misiuni speciale. A fost trimis Vasile Alecsandri, ministrul de Externe al Moldovei — la Paris, la Londra şi la Torino, Ludovic Steege, remarcabil financiar şi vechi prieten al lui Cuza — la Viena şi la Berlin, iar principele Obolenski, un alt vechi prieten al lui Cuza şi căsătorit cu o moldoveancă — la Petersburg. Trimişii au fost bine primiţi pretutindeni, cu excepţia Vienei, unde ministrul de Externe a refuzat să ia act de scrisoarea lui Cuza. Aceeaşi atitudine negativă a adoptat Austria şi la lucrările Conferinţei de la Paris, unde, în a doua şedinţă, la 13 aprilie, la propunerea lui Walewski, ministrul de Externe francez, cinci Puteri au cerut Porţii să recunoască dubla alegere. Fiind însă învinsă în războiul pe care-l purtase chiar atunci cu Franţa şi Sardinia, Austria a fost nevoită să cedeze. Pe de altă parte Turcia, care ar fi vrut să trimită o armată în Principate, văzînd hotărîrea lui Cuza de a se opune — regimentele muntene şi moldovene fuseseră concentrate în tabăra de la Floreşti, iar delegaţii români la Constantinopol primiseră un ordin telegrafic repetat să revie în ţară — a adoptat şi ea o atitudine conciliantă. Aşa încît, la a treia şedinţă a Conferinţei de la Paris, la 7 septembrie, dubla alegere a fost recunoscută. Punctul de vedere românesc, prezentat cu pricepere, abilitate şi fermitate a biruit...

Unirea deplină

Chiar din primele luni ale domniei lui Cuza, se vădiră greutăţile sistemului de administraţie impus de Convenţia de la Paris, cu două guverne, unul la Iaşi, altul

la București, cu două Camere, cu o Comisie Centrală la Focșani. Proiectele de legi elaborate de această Comisie trebuiau cercetate de ambele guverne, votate de ambele Camere, sancționate și promulgate separat de către Cuza. Sistemul era incontestabil greoi; domnul trebuia să se deplaseze continuu dintr-o Capitală în cealaltă; colaborarea între guvernul muntean și cel moldovean, ca și aceea a serviciilor respective, era supusă întîrzierii. Chiar dacă ar fi existat mijloace de comunicație ușoare și rapide, și încă guvernarea bipartită ar fi fost dificilă; dar în situația de atunci, fără căi ferate, fără șosele bune, ne putem lesne închipui ce greutăți se iveau. Se adăuga apoi elementul psihologic: sentimentul că Unirea nu era deplină, că ea nu se realizase așa cum voise poporul, ci numai într-o formă simbolică, prin persoana domnului, și incipientă, prin instituțiile prevăzute de Convenție.

De la început, se ivîră glasuri în sensul de a se realiza Unirea deplină, trecîndu-se peste Convenție, adică peste hotărîrea Puterilor Garante. Cuza însă, care vedea limpede implicațiile și riscurile unui asemenea pas precipitat, socoti, sfătuit fiind și de Costache Negri, reprezentantul țării la Constantinopol, că nu trebuie bruscate lucrurile, ci pregătite metodic. Astfel, în iunie 1860, Cuza alcătui un proiect de memoriu destinat atît Porții, cît și reprezentanților din Constantinopol ai Puterilor Garante, în care se arăta necesitatea unirii instituționale, concentrarea acțiunii de guvernămînt. Cum însă trebuia cîștigată în primul rînd adeziunea Turciei, Cuza, sfătuit și de Negri, se hotărî să facă o vizită sultanului, vizită plănuită mai de mult și pe care o tot amînase, urmînd ca memoriul să fie remis după aceea. Călătoria a avut loc la finele lui septembrie 1860, iar Cuza a fost primit cu deosebite onoruri; ceremonialul era total deosebit de acela de la primirea foștilor domni Mihai Sturdza și Alexandru Ghica, în 1834. Sultanul îi trimise o sabie de onoare, de mare preț, împodobită cu nestemate, simbolul investiturii. Întors în țară, Cuza scrise sultanului, mulțumindu-i mai întîi pentru primirea atît de măgulitoare, apoi arătîndu-i necesitatea de a se „centraliza puterea" în Principatele Unite, cu alte cuvinte de a se realiza unirea deplină

În atmosfera favorabilă creată de vizita la Constantinopol — la 15 octombrie se făcuse cunoscută lista persoanelor din suita lui Cuza decorate de sultan cu Ordinul Medgidie, listă cuprinzînd 34 nume în frunte cu Ștefan Golescu, președintele Comisiei Centrale — avu loc, în decembrie 1860, remiterea oficială a memoriului prin care se cerea unirea deplină. Ambasadorul Franței ne sprijinea, ca de obicei; de altfel el era cel cu care Costache Negri se sfătuia în toate împrejurările mai de seamă, urmînd în aceasta indicația precisă a lui Cuza; ambasadorul Angliei, sir Henry Bulwer, primise încă din noiembrie din partea domnului un memoriu, prin care, după ce se arătau dificultățile guvernării cu sistemul în vigoare și soluțiile necesare, indicate de cei aproape doi ani de domnie, i se solicita concursul și i se mulțumea pentru buna primire ce-i făcuse la Constantinopol.

Urma să se convoace o conferință care să decidă asupra cererii lui Cuza. Din cauza încetinelii aparatului administrativ turcesc, ca și a unor împrejurări obiective — moartea sultanului Abdul Medgid, recunoașterea regelui Italiei de către Poartă — ședințele conferinței se deschiseră abia în toamnă la 25 septembrie 1861, la Constantinopol. Reprezentantul Turciei propuse mai întîi ca aceasta să aibă dreptul de a interveni pe cale militară în Principate în eventualitatea unor noi încălcări ale convenției, apoi ca proiectul de unire instituțională să prevadă totuși un guvernator în Moldova și două consilii provinciale, unul în Muntenia, altul în Moldova. Pe de altă parte Austria pretinse ca unirea instituțională să se admită numai pe timpul domniei lui Cuza, urmînd ca la sfîrșitul acesteia, Principatele să fie din nou separate. Între timp, în țară, nerăbdarea creștea; se cerea chiar de către primul ministru muntean ca, în cazul cînd conferința nu ajunge la o soluție acceptabilă pînă la deschiderea Camerelor, unirea deplină să fie proclamată de Cuza însuși; și Costache Negri era de aceeași părere. În cele din urmă, Poarta, dîndu-și seama că se poate ajunge la o ruptură cu Principatele, ruptură care ar fi generat consecințe imprevizibile, adăugîndu-se și sprijinul eficace al Franței, conveni la un acord, păstrîndu-și totuși clauza cerută de Austria.

Firmanul respectiv avea data de 4 decembrie 1861. La deschiderea Camerelor, la 15 decembrie, domnul arăta în mesaj că „Înalta Poartă, precum și toate Puterile Garante au aderat la Unirea Principatelor". Prin expresia „au aderat" Alexandru Ioan Cuza sublinia astfel prioritatea sentimentului întregului popor român, poziția hotărîtă a maselor românești în favoarea Unirii, la care forurile internaționale trebuiseră, pînă la urmă, să adere. În același sens, constituind, totodată, și un răspuns la clauza restrictivă care mai figura în firman, trebuie interpretată și a doua frază a lui Cuza, din același mesaj, care spunea: „Unirea va fi așa precum România o va simți și o va dori". Cu alte cuvinte, tot poporul român va fi acela care va hotărî, în ultimă instanță, felul în care se va traduce în faptă sau se va aplica unirea deplină legislativă și administrativă.

Desfășurarea ulterioară a evenimentelor a arătat de altfel puternicul temei al acestei convingeri, precum și lipsa de orice valoare a clauzei restrictive.

„Prietenului sigur în vremuri nesigure“

O împrejurare în care, folosindu-se de divergența de interese dintre Puterile Garante, Cuza a știut să ducă la bun sfîrșit o delicată afacere de caracter internațional, a fost tranzitul prin România a armelor de proveniență rusă destinate înzestrării oștirii sîrbești. Armele proveneau din arsenalul de la Tula; izvoarele sîrbești vorbesc de 63 000 puști și 2 000-3 000 săbii în 1 759 lăzi, cîntărind 342 168 kilograme. Tranzitul fusese convenit din timp între Cuza și guvernul român de o parte și Rusia, principele Mihail Obrenovici și guvernul sîrb de cealaltă parte.

Transportul urma să se facă în 500 căruțe, care aveau să intre în țară în apropiere de Bolgrad, să străbată sudul Moldovei și întreaga Muntenie spre a trece apoi peste Dunăre în Serbia, pe la Crivina, în Oltenia. Se luaseră toate măsurile necesare pentru protejarea convoiului: România concentrase la Dunăre, încă de la sfîrșitul verii, un întreg detașament mixt, alcătuit din infanterie, cavalerie și artilerie, cu ordinul expres, dat de Marele Stat Major ca, în cazul cînd s-ar produce vreo încercare de oprire din partea turcilor, aceștia să fie respinși cu orice preț, ajungîndu-se chiar la lupta cu baioneta. Sîrbii concentraseră și ei, la punctul de trecere, forțe îndestulătoare. Turcii aveau la Vidin 5 000 soldați și 16 tunuri, așa încît o reacție din partea lor nu era deloc exclusă. Pînă la urmă, de teama complicațiilor, s-au abținut însă să atace convoiul sau să împiedice trecerea armelor peste fluviu. Consulii englez și austriac din București, care au aflat din primele zile, de la viceconsulii lor din Galați, de trecerea hotarului de către căruțele cu muniții — convoiul se înșira pe kilometri întregi — l-au sesizat imediat pe Cuza, întrebîndu-l asupra rostului acestui mare convoi. Domnul, ca și guvernul român, au tergiversat răspunsul; ei au dat asigurări că se vor face cercetări, care, bineînțeles au durat.

Cînd Turcia, îndreptățită să se teamă că armele vor fi întrebuințate, în ultimă instanță, împotrivă-i, a cerut, prin reprezentantul ei în Comisia Europeană a Dunării și într-un mod neprotocolar, sechestrarea armelor, ea și-a atras o replică usturătoare din partea lui Cuza. Consulul englez și cel austriac s-au asociat demersului otoman și, după două note adresate ministrului nostru de Afaceri Străine rămase fără răspuns, au făcut o nouă intervenție pe lîngă Cuza. Acesta le-a răspuns că ar satisface o asemenea cerere de sechestru dacă ea i-ar fi adresată colectiv de către reprezentanții din Constantinopol ai Puterilor Garante. Tensiunea diplomatică creștea. Franța, care pînă atunci păstrase formal o atitudine de rezervă — de fapt ea sprijinea atît pe Cuza, cît și pe Mihail Obrenovici — a cedat în cele din urmă presiunilor exercitate de Anglia și Austria, și ministrul ei de Afaceri Străine, Drouyn de Lhouis, a trimis instrucțiuni consulului din București să se asocieze demersului celorlalți doi colegi ai săi. Ca urmare, în ziua de 10 decembrie, ministrul nostru de Afaceri Străine, generalul Ion Ghica a primit trei note identice de la consulii austriac, englez și francez, care cereau sechestrarea armelor și predarea lor în custodia acestor consuli.

Neprimind un răspuns satisfăcător, consulii, cărora, între timp, li se adăugase cel prusian — erau acum deci patru la număr — s-au prezentat în ziua de 13 decembrie „in corpore“ la Cuza și au pretins un răspuns limpede la cererea lor de sechestrare și custodie a armelor. Cuza, imperturbabil, le-a arătat că vor primi acest răspuns din partea guvernului său. Iar cînd consulii au insistat, domnul a încheiat discuția prin următoarele cuvinte: „Atîta vreme cît ați tratat chestiunea cu mine, am examinat-o cu dumneavoastră. Dar v-ați adresat guvernului meu și trebuie acum să așteptați răspunsul guvernului“. Era clar

Cu un an înainte de realizarea Unirii, partizanii ei foloseau toate mijloacele propagandistice pentru promovarea cauzei lor

Printre armele de luptă ale unioniştilor — caricatura. În cazul de faţă, stindardul cu lozinca „Patria Român(i)a una şi nedespărţită" triumfă asupra duşmanului, pe al cărui steag scrie „Despărţirea României"

că cei patru consuli din Bucureşti n-aveau să obţină nimic. Ultimul lor act a fost să trimită ministrului nostru de Afaceri Străine o nouă notă în ziua de 13 decembrie, la numai patru ore după audienţa la Cuza, cerînd în termen de 24 ore, un răspuns precis la nota anterioară; ei menţionau că, în caz de refuz, răspunderea va cădea asupra celui în drept. Ministrul îi înştiinţă, dar numai după 40 ore, că problema se dezbate acum de către ambasadorii din Constantinopol, reprezentanţi ai celor 6 Puteri Garante, şi că numai după ce aceştia vor fi luat o hotărîre, li se va putea da un răspuns, dacă va mai fi cazul, la cererea lor.

Dar la Constantinopol, nu se putu ajunge la un acord, reprezentantul Rusiei opunîndu-se formal. Astfel, propunerea de a se trimite un comisar turc, care, împreună cu consulii din Bucureşti, să sechestreze transportul, căzu. Chiar dacă ar fi fost adoptată, pînă să ajungă acel comisar în România n-ar mai fi găsit nimic pe teritoriul nostru: la sfîrşitul lui decembrie 1862, armele trecuseră pe teritoriul sîrbesc. Era un remarcabil succes de ordin politic şi diplomatic. Principele Obrenovici, în afară de o călduroasă scrisoare de mulţumire, a trimis lui Cuza un dar simbolic — o foarte frumoasă sabie împodobită cu pietre scumpe, avînd pe lama de oţel, incrustată cu litere de aur, următoarea inscripţie: **Amico certo in re incerta** („Prietenului sigur în vremuri nesigure").

Soluţia faptului împlinit

Existau, atît în Muntenia cît şi în Moldova, mănăstiri şi schituri care fuseseră **închinate** de către ctitorii lor sau urmaşii acestora, Patriarhiilor din Constantinopol, Ierusalim, Antiohia sau Alexandria sau marilor mănăstiri de la Athos, din restul Peninsulei Balcanice sau din Orientul creştin. Scopul închinării fusese să asigure dăinuirea ctitoriilor din ţară, să le garanteze împotriva urgisirilor politicii interne sau a unei rele gospodării şi, în acelaşi timp — punîndu-le sub o autoritate spirituală superioară, recunoscută — să le mărească prestigiul. Forurile cărora le fuseseră închinate mănăstirile din ţările româneşti urmau să privegheze aceste „metoase" ale lor, să le asigure continuitatea, să îngrijească de bunăstarea lor şi să împlinească legatele prevăzute de ctitori. Pentru toate aceste îndatoriri, patriarhiile şi mănăstirile din răsăritul creştin urmau să primească o parte din venitul „metoaşelor" lor.

Cu vremea, s-a produs însă o modificare considerabilă a raporturilor iniţiale. Mănăstirile închinate au ajuns să fie considerate de către patriarhii şi mănăstirile mari din Balcani şi Orientul creştin ca simple izvoare de venit; acesta trebuia să fie cît mai mare; de aceea, se neglija întreţinerea lăcaşurilor care se dărăpănau treptat şi nu se împlineau legatele ctitorilor. Sumele de bani care treceau astfel peste hotare erau considerabile. Mănăstirile închinate posedau în Muntenia 1 127 386 pogoane, afară de mori, cîrciumi, hanuri şi băcănii deci 11,14% din teritoriul rural al ei, iar în Moldova 355 680 fălci, adică 12,16% din suprafaţă. Statul avea dreptul să încaseze, la începutul domniei lui Cuza, un sfert din veniturile mănăstirilor închinate. Dar acestea din urmă, sustrăgîndu-se sau amînînd mereu achitarea, ajunseseră să datoreze statului sume importante: la începutul lui aprilie 1859 — 1 466 520 lei în Moldova şi nu mai puţin de 19 490 124 lei în Muntenia.

Faţă de această situaţie se impuneau măsuri grabnice. Spiritele luminate şi opinia publică în general cereau de mult rezolvarea problemei mănăstirilor închinate, care se bucurau însă nu numai de protecţia Porţii, dar şi de a Rusiei. În vara anului 1858, pe cînd se discutau clauzele viitoarei Convenţii de la Paris, reprezentanţii Puterilor Garante stabiliseră aşa-zisul protocol XIII, potrivit căruia problema bunurilor mănăstirilor închinate, în cazul cînd părţile nu ajungeau la o înţelegere, trebuia să se rezolve prin arbitraj.

La 10/22 august 1863, Negri a înaintat Porţii o notă prin care propunea rezolva-

rea problemei prin acordarea unei substanţiale despăgubiri „locurilor sfinte": era vorba de 80 000 000 lei, din care trebuiau să se scadă însă .28 889 020 lei sumă ce reprezenta totalul datoriilor către stat — sporite între timp — ale mănăstirilor închinate. Guvernul român mai oferea şi suma de 10 000 000 lei pentru înfiinţarea unei şcoli laice şi a unui spital la Constantinopol, unde să poată fi primit oricine, indiferent de confesiune. Ierarhii greci au refuzat însă oferta şi au cerut aplicarea protocolului XIII. Poarta a fost de acord şi a luat iniţiativa convocării unei conferinţe a reprezentanţilor Puterilor Garante. Spre a împiedica o soluţie din afară, Cuza şi guvernul său, prezidat de Mihail Kogălniceanu, au recurs atunci la soluţia **faptului împlinit:** s-a prezentat Camerei, la 13/25 decembrie 1863, proiectul de lege al secularizării bunurilor mănăstireşti — a tuturor mănăstirilor, nu numai a celor închinate — proiect care a fost votat cu o mare însufleţire: 93 voturi pentru şi 3 contra. Generalizarea secularizării — şi asupra bunurilor mănăstirilor neînchinate — a fost hotărîtă spre a se evita acuzarea că ar fi vorba de o măsură discriminatorie, nedreaptă.

Secularizarea a provocat protestul îndîrjit nu numai al ierarhilor greci, ci şi al Porţii. S-a adăugat protestul Rusiei şi al Angliei, dar, ulterior, ele şi-au moderat atitudinea. Am fost în schimb, sprijiniţi puternic de către Franţa. Conjunctura ne era favorabilă: adusesem, nu cu mult în urmă, un serviciu Rusiei, organizînd şi protejînd trecerea prin teritoriul nostru, a armelor ruseşti destinate Serbiei; pe de altă parte, atenţia guvernelor europene era îndreptată asupra problemei polone (în 1863 polonezii s-au răsculat împotriva dominaţiei ţariste încercînd să-şi refacă statul), problemă care punea în umbră chestiunea bunurilor mănăstirilor închinate.

După secularizare, Cuza şi guvernul său au sporit despăgubirea oferită ierarhilor greci, mai întîi la 102 milioane lei, apoi la 150 milioane lei, depunînd chiar şi un acont. Ierarhii au făcut însă marea greşeală de a refuza generoasa ofertă, sperînd să obţină mult mai mult prin aplicarea protocolului XIII. În realitate, ei n-au mai obţinut nimic, Parlamentul considerînd ulterior — domnia lui Cuza luase între timp sfîrşit — chestiunea închisă.

Şi în problema secularizării, Cuza şi colaboratorii săi imediaţi — Kogălniceanu şi Negri — au dovedit spirit politic, abilitate şi fermitate, făcînd să reintre în patrimoniul statului mai bine de un sfert din suprafaţa ţării — exact 25,26% — şi oprind trimiterea peste hotare a unei bune părţi din venitul naţional.

„...slobozitorul neamului ţărănesc"

Un şi mai mare succes din punct de vedere naţional şi internaţional a obţinut Cuza prin modificarea stipulaţiilor Convenţiei de la Paris, modificare ce i-a dat putinţa să alcătuiască o nouă **lege electorală,** care a lărgit considerabil dreptul de vot şi o **lege rurală,** care a desfiinţat claca şi a împroprietărit pe ţărani.

Majoritatea din Cameră, alcătuită pe baza legii electorale cenzitare prevăzută de Con-

O sabie pentru Alexandru Ioan

Documente descoperite recent în Arhivele Statului din Piteşti aduc noi elemente privind popularitatea domnitorului Unirii.

Astfel, în semn de adeziune faţă de reformele înfăptuite şi politica sa novatoare, 2 500 locuitori ai fostului judeţ Muscel — precizează un proces-verbal al Consiliului judeţean din 26 septembrie 1864 — au semnat o petiţie prin care îşi exprimau hotărîrea de a oferi o sabie de onoare domnitorului Alexandru Ioan Cuza, avînd ca inscripţie următorul text: „Pentru proiectul de lege electorală şi de lege rurală, prezentate de ministru Kogălniceanu în lunile de martie şi aprilie care au fost respinse de desfiinţatele Camere. Judeţul Muscel şi oraşul Cîmpulung recunoscători" **(Arhivele statului, Argeş, Prefectura jud. Muşcel, Dosarul nr. 1/1864 -1865, fila 23).**

Pînă la acea dată se reuşise a se strînge suma de 120 galbeni. Consiliul judeţean Muscel a hotărît ca diferenţa pînă la 220 galbeni, cît costa sabia — deja comandată la Paris — să fie completată din casa judeţului.

La 10 decembrie 1865 Nicolae Kretzulescu, preşedintele Consiliului de Miniştri şi consilier al judeţului Muscel, în fruntea unei delegaţii din care făceau parte literatul şi istoricul C.D. Aricescu şi Dimitrie Negulici, fratele pictorului Ion Negulici, s-au prezentat la domnitorul Cuza şi i-au înmînat sabia. Cu acea ocazie Nicolae Kretzulescu a spus printre altele: „Cîmpulungenii şi toţi muscelenii, locuitorii pămîntului de descălecătoare a lui Radu Negru se fălesc a putea astăzi să încingă cu sabia oferită de dînşii pe domnul României, [ale] cărui fapte măreţe vor face epocă în istoria ţării şi vor lăsa nemuritor numele lui Alecsandru Ioan".

Mircea GÎLCA

venție, din proprietari de moșii, s-a împotrivit din răsputeri la orice încercare de a-i atinge baza economică și politică. Această majoritate nu voia o lege electorală liberală și nici o lege care să împroprietărească pe țărani pe loturile pe care le lucrau din moși strămoși. Nu rămînea altă soluție decît dizolvarea Camerei și modificarea stipulațiilor Convenției. Opinia publică era pregătită; tot mai numeroase erau glasurile care îndemnau pe Cuza să acționeze în acest sens. Așa gîndeau Nicolae Kretzulescu, fostul prim-ministru, generalul Ioan Emanuel Florescu, Dimitrie Bolintineanu, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, și însuși prim-ministrul în funcție Mihail Kogălniceanu. Girantul agenției noastre din Constantinopol, Nicolae Bordeanu scria, în noiembrie și decembrie 1863, lui Baligot de Beyne, secretarul lui Cuza, următoarele: dacă Adunarea persistă în opoziția ei, trebuie dizolvată și proclamată imediat noua Constituție.

Este ceea ce a făcut, la 2/14 mai 1864, Cuza, ca răspuns la refuzul majorității Camerei de a lua în discuție noua lege electorală și la încercarea ei de a vota o moțiune de blam. Îndată după dizolvarea Camerei, domnul a adresat poporului o proclamație în care arăta că dorința lui „de a duce România pe calea propășirii" s-a izbit de „neîmpăcata opoziție" a unei „oligarhii turburătoare". El a supus deci aprobării poporului, printr-un plebiscit ce a avut loc între 22 și 26 mai, **Statutul** său adică noua Constituție. Rezultatul plebiscitului a fost categoric: 682 621 voturi **da**, 1 307 voturi **nu** și 70 220 abțineri; nici măcar toți stăpînii de moșii n-au îndrăznit să voteze contra.

Rămînea acum ca **Statutul** și **Proiectul de lege electorală** să fie aprobate de reprezentanții Puterilor Garante. Aceste puteri fuseseră prevenite prin memoriul pe care Cuza, încă la 15/27 iunie 1863, îl trimisese lui Costache Negri la Constantinopol spre a informa Poarta și pe amintiții reprezentanți, memoriu care indica dispozițiile viitorului **Statut.** Noua vizită pe care în iunie 1864 domnul a făcut-o la Constantinopol, unde a fost primit atît de sultan și oficialitatea otomană, cît și de ambasadori în mod cu totul remarcabil, a dus la rezultatul dorit: acceptarea **Statutului**. Legii electorale i s-au adus unele modificări, dar și în această formă ea a reprezentat un progres netăgăduit. Importantă era și dispoziția din **Statut** că „Principatele Unite vor putea în viitor modifica și schimba legile care privesc ocîrmuirea lor internă, cu concursul legal al tuturor puterilor statului și fără nici o intervenție externă, exceptîndu-se, firește, legăturile ce unesc Principatele cu Imperiul otoman". Așadar o categorică recunoaștere a autonomiei țării. Cuza și Kogălniceanu decretară acum **legea rurală** care făcea pe țărani

Ultimul popas printre români

După abdicare*, domnitorul Alexandru Cuza, în drumul său de exil, a făcut un scurt popas la Timișoara, în zilele de 7 și 8 martie 1866.

Ziarul Temeszvarer Zeitung informase din timp publicul cititor despre reformele sociale și despre politica progresistă a domnitorului Alexandru Cuza în favoarea țăranilor lipsiți de pămînt. Populația Timișoarei a urmărit zilnic apariția în presă a telegramelor și articolelor despre cele petrecute în viața publică a României. În numărul său din 1 martie 1866, Temeszvarer Zeitung a consacrat un articol acestei probleme, menționînd că fostul domnitor Alexandru Cuza părăsise București sub escortă, plecînd prin Brașov și Sibiu, spre Viena. În zilele următoare, cititorii au aflat că domnul va trece prin Timișoara. Știrea a produs mare vîlvă în rîndurile populației.

Drumul de la București la Timișoara, Alexandru Cuza l-a parcurs într-o diligență, iar de aici a călătorit cu trenul pînă la Viena. La Brașov s-a oprit să-și aștepte soția. Oprirea la Timișoara a fost prilejuită de oboseala doamnei, care nu putea suporta o călătorie atît de lungă în trăsuri de poștalion. Suita, formată din trei trăsuri, a sosit în după-amiaza de miercuri 7 martie 1866. Iată ce scria Temeszvarer Zeitung:

„Astăzi după-amiază, la ora trei și jumătate, a sosit aici fostul prinț Cuza însoțit de prințesa Elena și de cei doi copii adoptivi, Alexandru și Dimitrie, precum și de adjutantul colonel Pisoschi, apoi de trei cameriste și doi valeți, într-un poștalion special format din trei trăsuri, și a tras la Hotelul Der Trompeter**." În continuare ziarul descria pe domnitor, pe doamna Elena și pe copii, evidențiind faptul că Alexandru Cuza era un bărbat înalt și frumos, distins, fără să se poată observa pe fața și în toată comportarea lui vreo urmă lăsată de zilele grele prin care trecuse.

În seara zilei de 8 martie 1866, Alexandru Cuza, cu familia și suita sa, au părăsit Timișoara, plecînd cu trenul la Viena. În drumul său de exil.

Aurel COSMA

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1972.

** Cel mai vechi și cel mai elegant hotel din Timișoara.

Unirea definitivă reprezintă nevoia celor două Principate

Alexandru Ioan Cuza a întreţinut strînse relaţii cu personalităţi marcante ale timpului. Scrisoarea inedită din care reproducem fragmentele de mai jos, a fost adresată de domnitorul român lui Camillo Benso Cavour, căruia îi solicita sprijin pentru înfăptuirea deplină a unirii românilor.

„Iaşi, 17/29 mai 1859

Domnule Conte,

De la dubla mea alegere făcută de Adunările Moldovei şi Valahiei, lucrurile în Principatele Unite au ajuns la un punct, care cere în mod imperios o soluţionare. Guvernul piemontez a arătat în aceşti din urmă ani o solicitudine atît de binevoitoare pentru ţara noastră şi a manifestat faţă de mine însumi un atît de veritabil interes cu prilejul conferinţelor de la Paris, încît Excelenţa Voastră va binevoi să mă scuze dacă îi expun cu sinceritate situaţia.

Unirea completă, definitivă reprezintă mai mult decît oricînd nevoia celor două Principate. Nu este deci loc pentru iluzii. Nu ignorez că Unirea completă şi aşa cum şi-o doreşte ţara nu este întrutotul conformă cu Convenţia din 19 august 1858".

În continuare, în scrisoare se relevă că Imperiul habsburgic *„duşman natural al oricărei naţionalităţi care caută să se organizeze şi să dezrobească, combate prin intrigile sale unirea în care noi am găsi stabilitate şi ordine. Dar în momentul solemn în care Sardinia îşi varsă sîngele şi îşi riscă existenţa pentru a asigura unirea Italiei, noi avem convingerea intimă că nobilul său guvern nu va refuza să ne ajute să desăvîrşim Unirea României* [...]

Această scrisoare va fi adusă Excelenţei Voastre de dl. Ion Bălăceanu, omul meu de încredere şi unul din înalţii funcţionari ai Valahiei; el este în acelaşi timp însărcinat să dea Excelenţei Voastre toate informaţiile verbale pe care aţi putea să le doriţi. Rog ca Excelenţa Voastră să primească pe dl. Bălăceanu cu bunăvoinţă şi să sprijine pe lîngă Împăratul Napoleon demersurile pe care le va face, din ordinul meu, pentru izbăvirea ţării noastre [...]

Primiţi, Domnule Conte, asigurarea înaltei mele consideraţii.

Alexandru Ioan Cuza".

(Arhivele statului, Bucureşti, Colecţia microfilme-Italia, rola 21, c 304-306; originalul în limba franceză. Documentul ne-a fost pus la dispoziţie de Sanda RACOVICEANU)

stăpîni pe ogorul ce-l lucrau, desfiinţînd claca, dijma şi celelalte îndatoriri faţă de stăpînii de moşii, dar impunînd o răscumpărare în bani, care echivala cu aproape întreaga valoare a pămîntului. Cu toate acestea, ecoul legii a fost extraordinar în rîndurile ţărănimii. Din mulţimea de adrese, scrisori şi telegrame trimise lui Cuza, menţionăm una singură, anume aceea a sătenilor din judeţul Fălciu: „Fapta pe care Măria Voastră aţi isprăvit* — telegrafiau ei — slobozind neamul românesc din boeresc, munca silită, ce era mai rea decît robia, este atît de mare, cît nu o poate scrie niminia. Dumnezeul părinţilor noştri păstreze zilele Mării Tale ferice, nebîntuite; îl rugăm să ia din zilele noastre şi a [le] copiilor noştri şi să adaoge pe ale Mării Voastre, să ne pui la cale pînă la sfîrşit. Rugămu-Te... dă-Ne voie ca de acum înainte să Te numim părintele cel bine voitor şi slobozitorul neamului ţărănesc".

În total, au fost împroprietăriţi pe temeiul legii din 14/26 august 1864, socotindu-se, în virtutea articolelor 5 şi 6, şi însurăţeii de mai tîrziu, un număr de 511 896 familii de ţărani, pe o suprafaţă de circa 2 038 640 hectare, revenind în medie 3,9825 hectare de familie.

Afirmarea diplomaţiei româneşti a reprezentat una dintre preocupările constante ale domnitorului şi sfetnicilor lui. În fapt, sub domnia lui Cuza începe dezvoltarea instituţiilor diplomatice moderne ale României. Momentele cele mai elocvente ale încadrării diplomaţiei româneşti în circuitul european le constituie înfiinţarea agenţiilor diplomatice (cea de la Paris, unde a fost numit Iancu Alecsandri, cea de la Belgrad**), şi încheierea mai multor convenţii internaţionale (cum a fost cea din 3 decembrie 1860 cu Rusia în legătură cu regimul telegrafic, sau convenţia dintre România şi Austria, încheiată la începutul lui iulie 1865).

Prin felul cum, ajutat de sfetnici luminaţi, Cuza a ştiut să rezolve, în împrejurări dificile, marile probleme ale naţiunii: unirea deplină, secularizarea averilor mănăstireşti, lărgirea dreptului de vot, desfiinţarea clăcii şi împroprietărirea ţăranilor, precum şi formarea unui cadru modern al statului prin legi speciale privind organizarea judiciară, militară, administrativă şi culturală, — toate deziderate ale revoluţionarilor din 1848, din rîndurile cărora a făcut el însuşi parte — Cuza poate fi socotit ca un remarcabil — aş îndrăzni să spun chiar un admirabil — exponent al simţului politic românesc. Dintre oamenii de stat contemporani ai Europei, îi poate fi pus alături,

---

* Adică, „aţi dus-o la bun sfîrşit": sensul vechi al termenului „a isprăvi".

** Se împlinesc 110 ani de la stabilirea relaţiilor diplomatice permanente româno-sîrbe, prin înfi-

Cavour* iar dintre aceia ai Americii, **Abraham Lincoln.** Şi unul şi celălalt au asigurat unitatea politică a naţiunii lor; şi unul şi celălalt au împărtăşit concepţiile înaintate ale vremii, au mers pe calea progresului social. Au avut însă avantajul de a se sprijini pe formaţiuni de stat **independente** şi **suverane:** regatul Sardiniei pentru cel dintîi, republica Statelor Unite pentru cel de-al doilea, ei au fost deci mult mai liberi în acţiunile lor. Cu atît mai mare este — fără exagerare — meritul lui Alexandru Ioan Cuza care, într-o ţară înconjurată de rivalităţile a trei mari puteri autocrate, acţionînd într-o adevărată ţesătură de interese ale tuturor puterilor europene în sud-estul continentului, a ştiut, ajutat de spiritele reprezentative ale generaţiei lui, să-şi croiască un drum propriu şi să realizeze nobilele deziderate ale revoluţionarilor patrioţi de la 1848.

Dar gîndurile sale îl duceau şi mai departe. Încă la începutul domniei, la 2 mai 1859, el declara agentului Sardiniei la Constantinopol că urmăreşte „a asigura soarta, buna stare şi libertatea a tot ce poartă numele de român". Iar în martie 1861, după proclamarea oficială a regatului Italiei, care cuprindea înăuntrul hotarelor sale cea mai mare parte a naţiunii italiene, Cuza scria regelui Victor Emanuel II: „Italienii, care sînt fraţii noştri mai mari, şi-au atins scopul înaintea noastră. Departe însă de a-i pizmui, salutăm, dimpotrivă, izbînda lor, ca o chezăşie şi o nădejde pentru viitorul nostru".

Actele arhivei sale, cercetate în totalitatea lor, ne arată în mod limpede că domnul Unirii de la 1859 n-a pierdut niciodată din vedere măreţul ideal care era unirea tuturor românilor într-un singur stat; el a acţionat însă înţelept şi priceput, potrivit conjuncturii şi posibilităţilor vremii. O altă generaţie, peste decenii, avea să-i realizeze gîndul.

---

inţarea de reprezentanţe diplomatice. La 28 februarie 1863, a fost numit ca agent al Serbiei la Bucureşti C. Magazinovici, iar ca reprezentant al României în Serbia a fost numit, la 13/25 martie acelaşi an, T. Callimachi. La acreditarea lui Callimachi s-a urmat ceremonialul diplomatic internaţional: înainte de acreditare a avut loc schimbul de scrisori între cei doi şefi de stat, făcîndu-se abstracţie de suzeranitatea otomană; după sosirea la Belgrad, agentul român a fost primit de către ministrul de Externe al Serbiei, Garaşanin, iar a doua zi de către principele Serbiei, M. Obrenovici, căruia i-a remis scrisoarea de acreditare.

Agenţia diplomatică românească de la Belgrad a luat fiinţă în conformitate cu prevederile dreptului internaţional modern, în sensul că se baza pe principiul reciprocităţii.

Procedura urmată în cazul acreditării agentului român în Serbia era aceea a două state independente, fapt criticat la Constantinopol.

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 1/1972.

S-a împlinit voinţa naţională

În preajma realizării unirii depline a celor două ţări române, într-o scrisoare către preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministru de Finanţe în guvernul Moldovei — Dimitrie Ghica — Al. I. Cuza îşi împărtăşea cîteva gînduri de viitor. Ele relevă încă odată înaltul spirit civic şi patriotismul marelui domnitor.

„Iaşi, 24 noiembrie 1861

PRINCIPE,

Unirea este un fapt cîştigat. Astfel s-a împlinit voinţa naţională, ale cărei sufragii unanime îmi încredinţaseră grija de a-i duce mai departe realizarea. Unirea şi concursul nemijlocit al tuturor puterilor vor da eforturilor noastre o direcţie sigură şi o bază de nezdruncinat, pe care ne va fi cu putinţă să aşezăm temeliile edificiului nostru social. Nu vom mai avea, deci, a ne teme de toate elementele de dezordine despre care îmi vorbiţi în scrisoarea dumneavoastră.

Eliberaţi de acum înainte de orice altă preocupare decît aceea a dezvoltării şi a bunăstării interne a României, noi vom putea să ne consacrăm întreaga activitate problemelor practice. Aceasta va fi opera cu adevărat patriotică căreia i se vor devota, sînt sigur, toţi adevăraţii români.

Nu mai trebuie să existe temeri zadarnice, principe Dimitrie, viitorul care se va deschide după unire ochilor noştri, eliberat de piedicile politice, este în întregime în mîinile noastre. El va fi bogat în rezultate folositoare; sper cu tărie acest lucru.

Vă trimit mesajul de deschidere.

Regret că nu pot deschide în persoană Camera, deoarece prezenţa mea aici este absolut necesară pentru noul guvern, dar în curînd vom face deschiderea celor două Camere reunite şi ea va fi solemnă, ca şi actul însuşi.

Salutaţi pe colegi şi credeţi în afecţiunea mea pentru dumneavoastră.

Al. I. Cuza".

(Arhivele statului, Bucureşti, Fondul Al. I. Cuza, dosarul 35; originalul în limba franceză. Documentul ne-a fost pus la dispoziţie de Valentina COSTAKE)

„IDEILE RODITOARE DE SOLIDARITATE ŞI DE ÎNŢELEGERE...“

L. BOICU

„Meritul cel mare al epocei noastre — **spunea Alexandru Ioan Cuza în mesajul din 5 decembrie 1865 către Corpurile legiuitoare** — este că ea a recunoscut și a pus în lucrare ideile roditoare de solidaritate și de înțelegere care leagă toate națiile lumii prin interesele lor și care le vor apropia și mai mult în viitorime prin sentimente de frăție și de stimă reciprocă. De aici vine acest mare concurs de la popor la popor, în care fiecare nație aduce tributul geniului său și care permite tuturor să prețuiască și să admire progresele neîncetate ale spiritului omenesc.“

„Vechea ospeție românească este un dar sfînt de la strămoși“

Crearea statului național ca prim pas pe calea desăvîrșirii unității național-statale a românilor și anii domniei lui Al. I. Cuza au coincis în timp cu momente de vîrf ale luptei popoarelor pentru eliberarea națională. O serie de popoare europene — germanii și italienii, polonezii și ungurii, sîrbii și bulgarii etc., fiecare în condiții specifice — se aflau în plin proces de emancipare națională. Unirea Moldovei cu Muntenia a dat un nou impuls acestei lupte, îndeosebi în estul continentului. „Exemplul Principatelor Unite întreține agitația în toate spiritele“, nota la 14 aprilie 1859 consulul Franței la Belgrad, pentru ca trei luni mai tîrziu tot el să comunice că Scupșcina Serbiei, urmînd exemplul românilor, voia să proclame în septembrie independența absolută a țării și să refuze plata tributului.

Principatele Unite au reprezentat pentru lupta de emancipare națională a popoarelor vecine nu numai un însuflețitor exemplu, ci și un reazim de nădejde. Deși confruntat la fiecare pas cu mari răspunderi și cu imense piedici de ordin intern și extern, domnitorul românilor și sfetnicii săi s-au manifestat consecvent în sprijinul popoarelor care se ridicaseră la luptă. Însuflețit de ideile generoase proprii întregii pleiade de luptători pașoptiști și unioniști și continuînd tradițiile ospitalității poporului, despre care spunea că **„Vechea ospeție românească este un dar sfînt de la strămoși: să-l păstrăm ca unul ce onorează caracterul nației și niciodată să nu-i pară rău străinului că a venit de s-a așezat la vatra noastră“**, Cuza a acordat un larg sprijin moral și material acestei lupte.

În anume condiții, el a mers, în acordarea sprijinului său, chiar pînă la încheierea unor alianțe și oferte de cooperare armată. Vorbim de anume condiții tocmai pentru că Principatele Unite erau atent supraveghiate de cele trei mari imperii absolutiste vecine, ai căror consuli protestau și amenințau cu orice prilej socotit de ei ca generator de primejdii pentru statele pe care le reprezentau. Crearea statului național, pregătirea condițiilor cuceririi independenței impuneau o continuă prudență, acțiuni politice înțelepte. Domnitorul și sfetnicii săi erau mereu conștienți că orice întreprindere cu implicații externe insuficient de chibzuite ar fi putut oferi oricînd pretextul unei nemulțumiri a Puterilor Garante, care urmăreau îndeaproape evenimentele din Principate, în conformitate cu hotărîrile adoptate de ele la Paris. **„Aduce-ți-vă aminte, domnilor** — spunea Cuza — **că aceea ce se poate ierta într-o poziție normală, nu se poate trece cu vederea într-o epocă de tranziție, fiindcă compromite țara** [...] **Dacă de astăzi nu deschid mîna întreagă** [...] **este pentru că nu voiesc a expune la furtuni tinerele noastre instituții, înainte de a prinde rădăcini în pămîntul României“.**

Aici se pot întreprinde mari acțiuni pentru eliberarea popoarelor

În acei ani, o serie de revoluționari din rîndul popoarelor vecine și-au găsit adăpost în țările române. Cuza a avut

strînse legături cu ei, le-a cunoscut și încurajat activitatea și le-a oferit un larg sprijin material. De o solicitudine deosebită s-au bucurat din partea autorităților noastre și a lui Cuza Vodă personal emigrații bulgari care pregăteau lupta pentru eliberarea țării lor de sub jugul otoman. Curentul revoluționar al tinerilor, condus de G.S. Rakovski, care milita pentru formarea unui centru de conducere a luptei, pentru alcătuirea unor comitete secrete și a unei armate revoluționare în vederea eliberării patriei lor de sub turci prin forța armelor, a desfășurat o intensă activitate pe teritoriul românesc. Venind din Serbia în Principatele Unite în toamna lui 1863, G. S. Rakovski a fost primit călduros de însuși Cuza, care i-a promis armamentul necesar pentru crearea a 25 grupe de cîte 31 luptători fiecare. Rakovski a organizat un corp de haiduci care a trecut Dunărea în 1864.

Revoluționarul bulgar a desfășurat în Principatele Unite o vie activitate publicistică, pentru care a avut, de asemenea, aprobarea autorităților române. În anii domniei lui Al. I. Cuza au apărut pe teritoriul românesc numeroase ziare, cărți, broșuri, au fost înființate tipografii bulgărești. Numeroși emigrați bulgari au deținut importante poziții economice, au activat lesnicios pe tărîm comercial, în școală, în presă, au alcătuit colonii, bucurîndu-se de solicitudinea autorităților românești. Ajutorul a mers pînă la contribuția efectivă, dată formării și înarmării unor cete de luptători.

N-a fost deloc ușor. Agenții Porții urmăreau cu atenție fiecare acțiune în sprijinul revoluționarilor străini și raportau la Constantinopol. La 20 aprilie 1864, de exemplu, Aali Pașa, ministrul de Externe al Imperiului otoman a cerut agenției române din Constantinopol suprimarea ziarului bulgar **Viitorul,** care apărea la București. Cuza n-a luat măsuri speciale împotriva acestei publicații. Ziarul a fost însă desființat, ca urmare a noii legi a presei, ce fusese alcătuită în așa fel încît să răspundă asprelor necesități ale unui moment de însemnătate crucială în lupta în care se angajase domnitorul pe calea înnoirilor structurale ale Principatelor Unite. La scurt timp, însă, bulgarii au obținut aprobarea să editeze alte ziare.

Referindu-se la colaborarea prietenească dintre revoluționarii bulgari și autoritățile române, Ivan Kassabov aprecia, în 1862, că „aici, în România, eu mă simt foarte liniștit și în toate privințele mulțumit. Spiritul libertății la români și la bulgarii ce trăiesc aici a făcut asupra mea o puternică impresie. Nici statul român, nici românii în general nu fac nici o greutate pregătirilor comunității bulgare privitoare la dezvoltarea națională pe terenul învățămîntului sau al activității revoluționare [...]. Eu încep să înțeleg că aici se pot întreprinde mari acțiuni pentru eliberarea Bulgariei".

Cuza a acordat, după cum se știe, un larg sprijin revoluționarilor sîrbi.* Ajutorul său generos s-a manifestat și față de emigrații revoluționari maghiari**: le-a oferit adăpost, a acordat generalului revoluționar maghiar Klapka și colaboratorilor săi împrumuturi bănești de zeci de mii de franci, le-a îngăduit să creeze depozite de arme în țară și să se pregătească de luptă pentru eliberarea patriei lor de sub dominația habsburgică.

În 1859, Cuza a încheiat cu Klapka două convenții de alianță. În cea dintîi, teritoriul Principatelor Unite a fost pus la dispoziția revoluționarilor unguri pentru crearea unor depozite de arme și pre-

---

* Vezi articolul din acest număr semnat de C.C. Giurescu.

** Vezi **Magazin istoric,** nr. 9/1972.

Revoluționarul bulgar G.S. Rakovski...

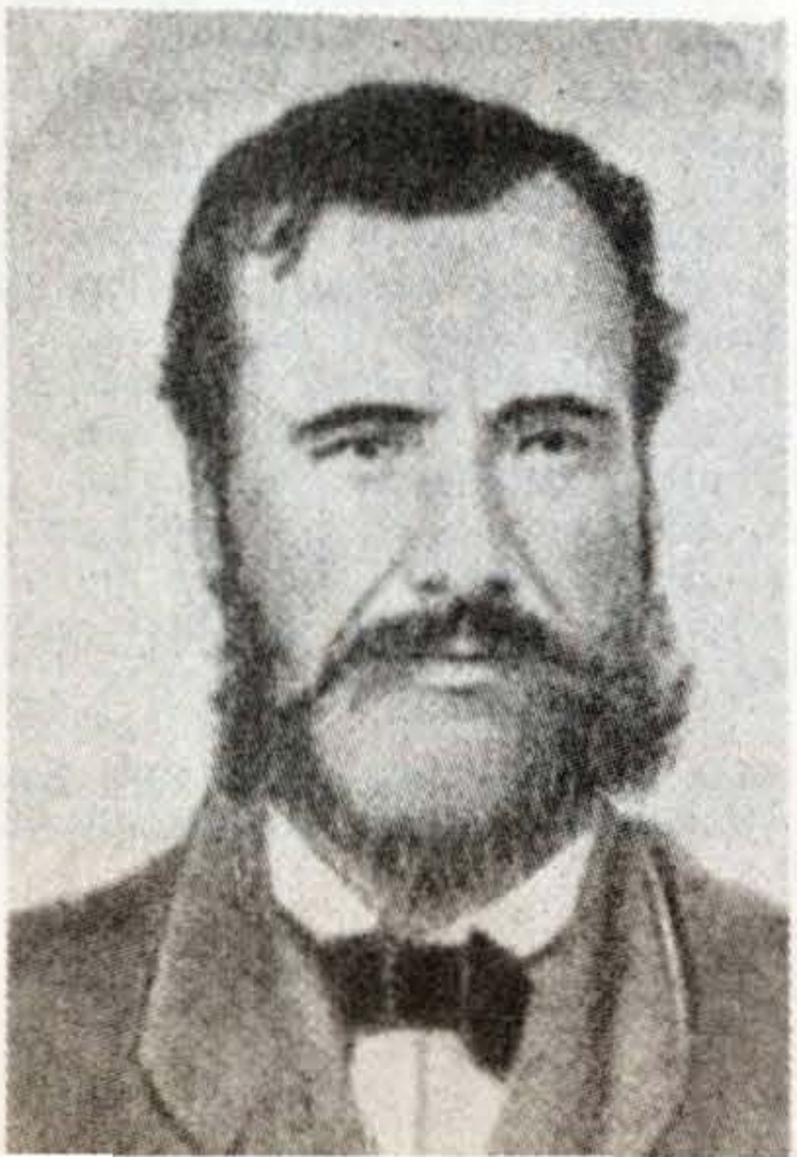

...și generalul revoluționar maghiar, G. Klapka s-au bucurat din plin de sprijinul domnitorului...

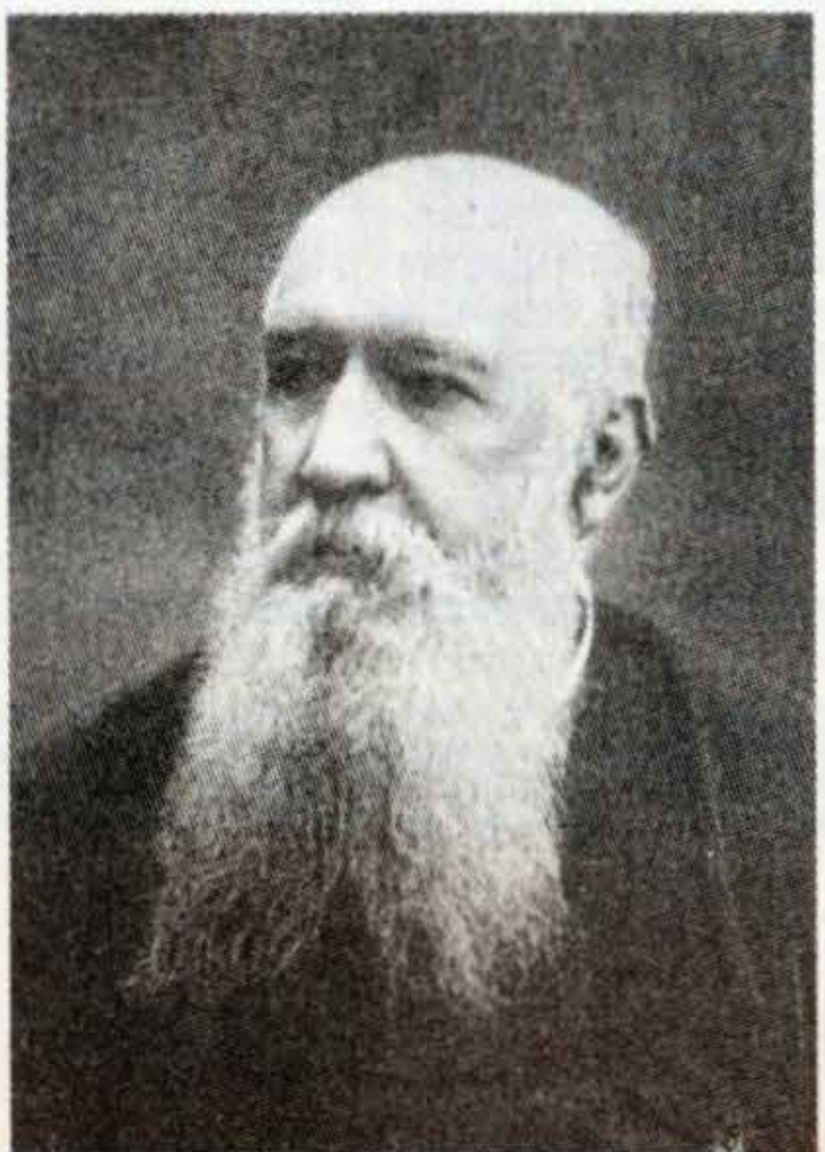

БЪДУЩНОСТЬ VIITORUL

...drept mărturie: ziarul revoluţionar bulgar Viitorul, *care a aparut la Bucureşti*

gătirea de luptă; în cea de-a doua, aceştia recunoşteau drepturile naţionale ale românilor din Transilvania pînă la autodeterminare. În 1860, cîteva mii de emigraţi maghiari trecuseră în Principatele Unite; în decembrie acelaşi an, consulul general ţarist dezvăluia existenţa la Galaţi a unui comitet maghiar în frunte cu Lajos Berczenczey.

Cît de complicate au fost condiţiile externe în care autorităţile române, în frunte cu domnitorul, au acordat acest sprijin şi cîte riscuri au avut de înfruntat se vede şi din faptul că arhivele de atunci conţin zeci de intervenţii, cereri de extrădare, proteste ale consulilor austrieci şi ţarişti, fiind vorba, într-un anume moment (martie 1861), chiar de ameninţări cu ocupaţia armată a Principatelor Unite. Cuza Vodă n-a împiedicat însă activitatea emigraţiei maghiare în ţară. Dimpotrivă, a sprijinit-o să se dezvolte. În 1862, de pildă, emigratul maghiar Buda Şándor făcea recrutări de „unguri, poloni şi transilvăneni" la Bacău şi Bîrlad, de unde şi protestul internunţiului austriac de la Constantinopol.

În mai 1863, generalul revoluţionar maghiar Türr se afla la Bucureşti şi cerea lui Cuza să favorizeze insurecţia poloneză pentru eliberarea naţională din ianuarie 1863 printr-o diversiune împotriva Imperiului habsburgic. Acţiunea urma să fie executată de 700-800 unguri, pentru înarmarea cărora Türr solicita lui Cuza 1 000 puşti. Domnitorul a răspuns că nu va refuza concursul său, dar că nu va contribui la ridicarea armată a Ungariei, înainte ca maghiarii să se fi pus de acord cu românii transilvăneni.

Atitudinea mai mult decît prietenească a lui Cuza faţă de cauza dreaptă a popoarelor vecine s-a verificat şi în cazul raporturilor cu emigraţia poloneză, care socotea teritoriul românesc drept o bază de pregătire a luptei sale de eliberare naţională. Al. I. Cuza socotea situaţia de atunci a Poloniei* ca o ruşine la adresa secolului şi a umanităţii. El a sprijinit moral şi material lupta polonezilor, le-a pus la dispoziţie fonduri (chiar din caseta sa personală), a aprobat înfiinţarea unor comitete de ajutorare şi susţinerea prin presă a cauzei poloneze, a îngăduit emigraţilor să se pregătească de luptă pe teritoriul românesc. Aceştia şi-au continuat activitatea într-un ritm tot mai intens. Unul dintre ei (Sigmund Milkowski) nota că guvernul român „nu se agaţă" de oamenii săi, iar generalul Breanski, venit în Principatele Unite în toamna lui 1862, fiind primit şi de domnitor, observa că a găsit la autorităţile române înţelegere şi o bună ospitalitate.

Sub asemenea auspicii, emigraţia poloneză din Principate şi-a intensificat şi ea pregătirile în vederea declanşării insurecţiei: aflux de oameni, grupe înarmate, depozite de arme etc. Dar toate preparativele au devenit, curînd, cunoscute guvernelor de la Viena şi Petersburg, care aveau în Principatele Unite o vastă reţea de agenţi. Generalul Breanski a putut repede constata că fusese urmărit pas cu pas de agenţii amintiţi chiar din momentul intrării sale în ţara noastră. În noiembrie 1862, guvernul ţarist a trimis în Principate un locotenent-colonel special pentru supravegherea emigraţiei poloneze. Cuza a fost, deci, nevoit să ordone expulzarea unor polonezi vizaţi, nu înainte, însă, de a-i fi avertizat şi de a-i fi încunoştiinţat să-şi pună la adăpost lucrurile compromiţătoare.

Discreţie şi realism

Şi în alte momente, autorităţile româneşti au fost nevoite să ordone unele expulzări din rîndul emigraţilor şi dizolvarea unor organizaţii politice străine. Dar au făcut-o sub presiunea şi la ameninţările Porţii sau ale unora din Puterile Garante care vedeau în sprijinirea mişcărilor de eliberare naţională un izvor de mari primejdii pentru interesele acestor puteri. Cuza Vodă purta mari răspunderi pentru destinele poporului român, şi — ca domn — el şi-a desfăşurat întreaga sa activitate în spiritul acestor răspunderi. El s-a opus oricărei aventuri, şi-a calculat minuţios fiecare pas politic. Unirea Moldovei cu Muntenia se realizase peste capul Puterilor Garante, întîmpinînd dîrza rezistenţă a Austriei

---

* Polonia era împărţită între Rusia, Prusia şi Austria; poporul polon a desfăşurat o luptă activă pentru restabilirea statului său unitar independent — *n.r.*

și Turciei, care au recunoscut dubla alegere abia la 6 septembrie 1859; Unirea deplină a fost însoțită și urmată de un adevărat război diplomatic. Toate marile acte politice ale domnitorului au fost apoi realizate într-o neîntreruptă confruntare internă și externă, în condițiile cînd puterea suzerană și unele state garante nu încetau să pună piedici și să invoce chiar dreptul ce și-l arogaseră prin art. VIII al Convenției de la Paris din august 1858 de a interveni cu forța armată în Principatele Unite.

În aceste condiții, Cuza și colaboratorii săi au trebuit să acționeze cu deosebită abilitate și prudență, servind cu devotament interesele țării în strînsă legătură cu cauza generală a luptei pentru libertate a popoarelor. Este semnificativ în această privință și următorul exemplu. La 16 mai 1859, consulul Franței la Iași, Victor Place, comunica ministrului de Externe francez Walewski că-i vorbise lui Cuza despre dorința unor polonezi și unguri aflați în Moldova de a se înrola ca voluntari în armata italiană; domnitorul îl asigurase că nu se va opune acelor înrolări, dar că nu va putea da un sprijin ostensibil pentru a nu avea dificultăți cu Austria și că „va închide ochii în privința acestor înrolări dacă vor fi practicate cu discreție". Domnitorul se declara deci, gata să acorde tot sprijinul său, cu condiția să fie lăsat el însuși să calculeze riscurile ce ar fi decurs pentru țară dintr-o astfel de atitudine din partea sa. Acesta a fost un principiu de la care n-a abdicat niciodată în raporturile sale cu fruntașii luptei pentru emancipare națională a popoarelor vecine.

Pe de altă parte au existat și momente în care unii dintre emigrați n-au ținut seama de situația specială pe care o aveau atunci Principatele Unite, periclitînd astfel interesele fundamentale ale românilor, realizarea marilor țeluri naționale pe care le urmărea domnitorul. O astfel de situație s-a creat, de exemplu, în toamna lui 1860, în legătură cu cinci vase italiene încărcate cu arme, care urmau să fie trecute prin Principatele Unite în Ungaria*. Din acestea doar două au ajuns la destinație, celelalte trei fiind sechestrate de turci. Realitatea este că domnitorul nu considera realiste noile proiecte de atac contra Austriei, dîndu-și seama că ungurii se opuneau unei participări active a românilor la o eventuală campanie militară antihabsburgică. În plus, acțiunea ar fi provocat noi și grave încurcături tocmai în ajunul plecării lui Cuza la Constantinopol. Era evident că emigrații depășiseră limitele stabilite, acționînd fără știrea domnitorului. Cuza a făcut cunoscută această acțiune lui Gödel Lannoy — consulul Austriei la Iași — dar numai în momentul cînd „afacerea" amenința să devină publică, încercînd astfel să prevină noi proteste și grave acuzații la adresa sa din partea Marilor Puteri. De altfel, referindu-se la cele două vase, Gödel Lannoy raporta la Viena că armele fuseseră oprite de autoritățile române, domnitorul comunicîndu-i că nu putea împiedica descărcarea vaselor, căci armele erau venite ca oricare altă marfă și urmau a fi preluate de case comerciale și că, nedorind „să se strice" cu Sardinia, le va lua el însuși.

S-a afirmat de către unii istorici că la sfîrșitul anului 1860, după întoarcerea de la Constantinopol, văzîndu-și poziția consolidată, Cuza ar fi devenit mai dur în raporturile sale cu emigrații străini, că s-ar fi îndepărtat de ideile din 1859, admițînd chiar unele extrădări. În realitate, nu se poate constata o modificare de concepție și atitudine a lui Cuza în această privință. Cel mult poate fi vorba de o înăsprire a conduitei sale față de cei ce desfășurau o activitate de pregătire armată zgomotoasă, care, în ultimă instanță, nu făceau altceva decît să complice și mai mult lucrurile. La 20 noiembrie 1860, Cuza a declarat public că „vom împiedica aglomerația de oameni ce ar putea amenința liniștea dinlăuntru și a compromite neutralitatea, fără însă a-i preda acolo unde poate sînt supuși penalității pentru rătăciri politice". Dar nici în acel moment, nici înainte și nici după, Cuza n-a extrădat pe nimeni. Mai mult, la 8 ianuarie 1861, la Iași, Cuza a încheiat cu generalul Klapka un acord care prevedea un nou transport de arme în Principatele Unite; în schimb, emisarul maghiar a făgăduit îmbunătățirea situației românilor din Transilvania și ajutor în lupta pentru dobîndirea de către România a independenței. Cuza a rămas deci consecvent: a sprijinit efectiv lupta ungurilor pentru emanciparea națională în condițiile cunoscute și stabilite de comun acord.

Începînd din 1859, partida democratică poloneză a dezvoltat o puternică activitate în scopul provocării unui conflict european în sud-estul continentului, conflict menit să înlesnească ridicarea la luptă a Poloniei. În acest scop, colonelul polonez Sigmund Milkowski venise în Moldova pentru a organiza un detașament armat, depozite de arme etc. În acele împrejurări, mai mulți polonezi (în frunte cu Nieczieja Wierbicki-Murat Bey) au fost atrași de Grigore Sturdza într-un complot îndreptat împotriva lui Cuza. Polonezii implicați în complot au acționat însă fără știrea conducătorilor emigrației poloneze. Și deși totul n-a fost decît o aventură, acțiunea putea

* Vezi raportul consulului englez la Iași, publicat în acest număr.

deveni deosebit de primejdioasă, dat fiind momentul în care urma să se producă. Cu toate acestea, domnitorul s-a dovedit şi de astădată deosebit de generos. Polonezii implicaţi în complot au fost arestaţi şi condamnaţi mai mult de formă, iar la scurtă vreme, domnitorul i-a graţiat, văzînd în ei nişte... rătăciţi.

Cuza s-a situat în continuare pe poziţia ajutorării polonezilor, atîta timp cît aceştia, prin activitatea desfăşurată de ei în Principate, nu primejduiau opera pe care o înfăptuia domnitorul în propria sa patrie. Astfel, în iulie 1863, cînd un detaşament de polonezi, condus de colonelul Milkowski, a intrat pe teritoriul român, încercînd să străbată Moldova, fără aprobarea domnitorului, acesta a luat măsuri energice, deoarece fusese încălcată neutralitatea ţării.

Se ştie că articolul VIII al Convenţiei de la Paris din august 1858 prevedea cazurile unei intervenţii armate a Puterilor Garante în Principatele Unite. Expediţia condusă de Milkowski se încadra

EPILOG LA O LEGENDĂ...

CLAUDIA CLEJA-GÎRBEA

Sfîrşitul trist şi însingurat în străinătatea exilului, departe de ţara pe care a iubit-o atît de mult, nu a însemnat, aşa cum se aşteptau duşmanii lui Cuza, sfîrşitul legendei sale...

Astăzi la Heidelberg, pe poarta unui hotel renumit, se află o inscripţie care aminteşte trecătorilor :

„În această clădire a locuit în ultimele zile ale vieţii sale marele om politic şi patriot român, Alexandru Ioan Cuza, primul domnitor al Principatelor Unite Române, militant de seamă pentru făurirea statului român modern, stins din viaţă aici la Heidelberg la 15 mai 1873".

Încă de pe atunci, ziarele locale ale timpului au consemnat trecerea fostului domnitor român prin pitorescul oraş de pe Neckar, unde venise să-şi înscrie pe cei doi fii la renumita Universitate locală.

Heidelberger Zeitung, **din 13 mai 1873, menţiona în lista „prezenţelor străine": „La Hotelul Europa** *(Europäischer Hof)*: **Prinţul Cuza împreună cu familia şi urmaşii".**

La numai trei zile după acest scurt anunţ, acelaşi ziar publica vestea tristă a morţii fulgerătoare. „Heidelberg, 15 mai. Astăzi s-a stins aici, în urma unei răceli contractate în cursul călătoriei prin tunelul Mont-Cenis, în plină putere a vîrstei, 53 ani, prinţul Alexandru Ioan Cuza, care din 1866 şi-a pierdut tronul. După îmbălsămare, trupul neînsufleţit va fi dus în patria sa. Dispărutul şi-a însoţit cei doi fii veniţi pentru continuarea studiilor şi sosiţi abia de curînd în oraşul nostru".

Cauza decesului pare să nu fi fost însă atît răceala contractată pe drum, ci o complicaţie cardiacă.

În ziua de 20 mai 1873, acelaşi ziar consemna prezenţa în Heidelberg şi a Elenei Cuza, venită grabnic din România, pentru a însoţi trupul neînsufleţit al soţului pe drumul reîntoarcerii în ţară. Este semnificativă şi notiţa din 21 mai 1873, publicată de *Heidelberger Zeitung*, **în care se vorbeşte despre modul în care a fost primită trista veste în România:**

„Întreaga presă română dedică prinţului Ioan Cuza un necrolog omagial şi îi relevă meritele în legătură cu România".

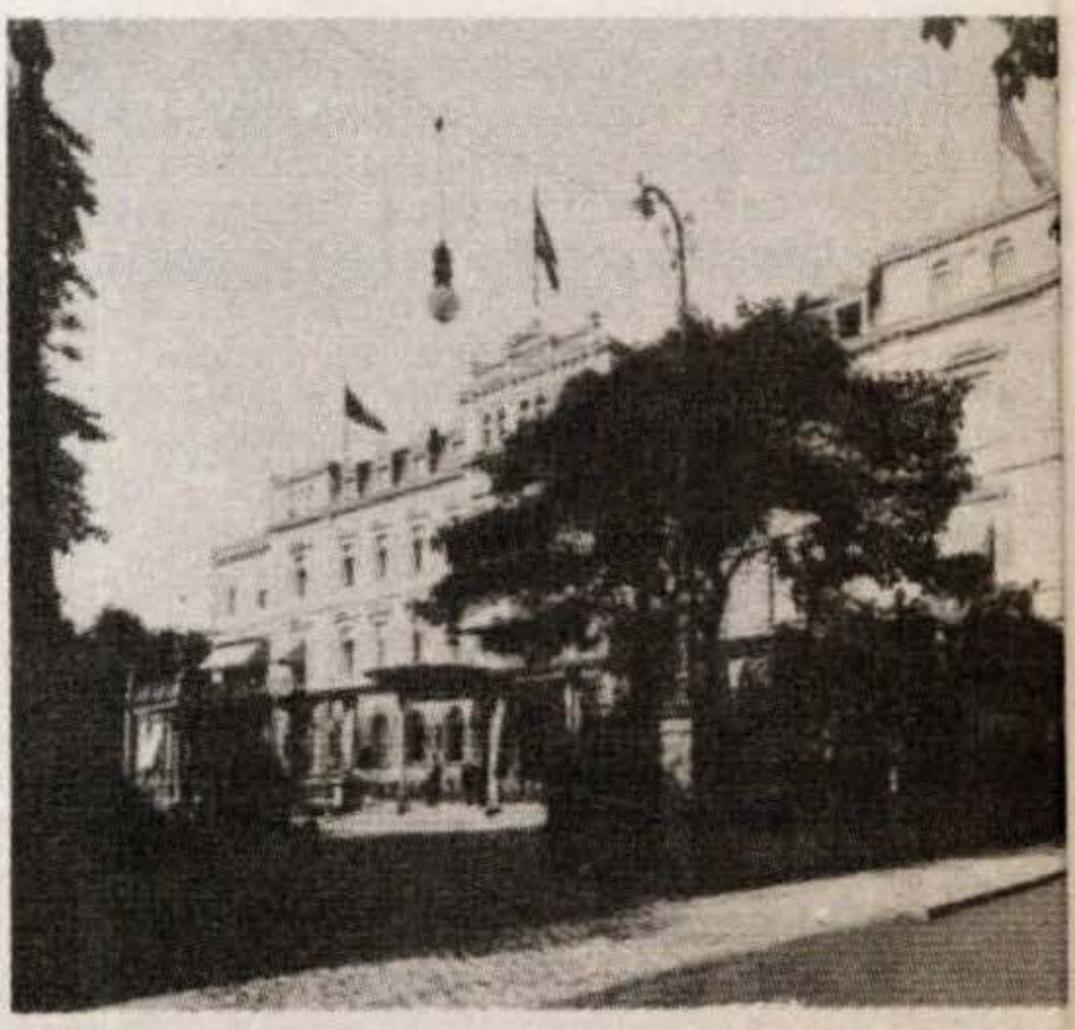

Hotelul Europa din Heidelberg, unde a murit Cuza

perfect între aceste cazuri. Este uşor de bănuit ce s-ar fi întîmplat dacă domnitorul ar fi îngăduit trecerea ostentativă pe teritoriul românesc a acelui detaşament înarmat, într-un moment cînd polonezii şi trupele ţariste se aflau în război. De altfel, la 18 iulie, C. Negri i-a scris lui Cuza că dacă el n-ar fi împiedicat acea expediţie „Rusia şi Austria îndeosebi, fără să mai spunem şi altele, ar fi pretins că nefiind deloc în stare de a-l apăra [teritoriul românesc] contra agresiunilor externe, lor le-ar reveni misiunea de a lua măsuri la noi contra acelor ce vin să le atace".

După neinspirata sa întreprindere, Milkowski a fost primit de domnitorul Cuza la Bucureşti. Oamenii săi au fost bine trataţi. După depunerea armelor, ei au fost întîmpinaţi chiar cu onoruri militare.

Prieten convins al cauzei poloneze, Cuza s-a arătat gata să sprijine Polonia chiar şi în condiţiile în care Marile Puteri nu ar fi ajutat-o. Pentru a-l determina pe Napoleon III să-şi explice fără

Şi dacă ziarele din Heidelberg conţin veşti despre ultimele clipe din viaţa lui Cuza, tot aici se păstrează în Arhiva primăriei, actul de deces al domnitorului român.

Iată, în traducere, textul integral al documentului:

„La 15 mai 1873 s-a prezentat în faţa ofiţerului stării civile al localităţii Heidelberg, chirurgul Gustav Dobelmann, domiciliat în Heidelberg, care s-a declarat a fi un cunoscut al decedatului şi a arătat că la 15 mai a anului una mie optsute şaptezeci şi trei, dimineaţa, la ora unu şi jumătate, a murit la Heidelberg: Alexander Johann Cousa născut la Bucureşti, domiciliat la Florenţa în Italia, în vîrstă de 53 ani, Prinţ al României şi soţ al Helenei Cousa, născută Contesa de Rossetti, domiciliată la Florenţa.

După citire şi încuviinţare, acest document a fost semnat de către declarant, de ofiţerul stării civile şi de către secretarul primăriei.

Declarant,
G. E. Dobelmann

Ofiţerul stării civile,
Krausmann

Secretar — N. V. Schmidt, pentru secretarul absent din motive profesionale.
Taxe: Pentru ofiţerul stării civile şi secretarul primăriei cîte 7 coroane.
În partea stîngă s-a făcut următoarea completare:
„Cu aprobarea judecătoriei de primă instanţă a Palatinatului de Heidelberg, din 23 mai una mie optsute şaptezeci şi trei, anexa nr. 52, se rectifică înregistrarea alăturată, în sensul că în loc de «Bucureşti» să se citească «Bîrlad», iar în loc de «contesa de Rossetti» numai «de Rossetti»".

Actul de deces aşa cum se păstrează în arhiva primăriei din Heidelberg

Din document rezultă clar, deci, data exactă şi ora la care a avut loc decesul, precum şi localitatea naşterii domnitorului, chestiune disputată în istoriografia română. Au existat discuţii şi în legătură cu data naşterii, majoritatea cercetătorilor admiţînd ziua de 20 martie 1820, deşi în diploma de bacalaureat se află trecută data de 12 septembrie 1818. Era, probabil, o eroare intenţionată, în scopul evitării unei dispense de vîrstă cerută de dispoziţiile în vigoare. Actul de deces, prezentat mai sus, vine să confirme această ipoteză, menţionînd ca vîrstă a decedatului 53 ani. Informaţia a fost furnizată de medicul curant al lui Cuza, Gustav E. Dobelmann, care — mai mult ca sigur — a ştiut vîrsta exactă a pacientului său. Nu este exclus ca acest medic să-l fi cunoscut anterior pe Cuza, căci domnitorul a urmat la Ems, în Germania, de două ori cîte o cură balneară, în 1865 şi în 1867. De altfel şi din actul de deces reiese că numitul medic ar fi fost un cunoscut al prinţului român.

echivoc poziția față de Polonia, domnitorul român i-a adresat o scrisoare, la 11 noiembrie 1863, prin care promitea să pună la dispoziția Franței resursele și armata României, **în cazul unui război pentru Polonia.** Răspunsul dat de Napoleon la această scrisoare confirmă rapoartele lui Iancu Alecsandri de la Paris, potrivit cărora francezii nu intenționau să meargă în chestiunea poloneză mai departe de vorbe, o angajare totală a României putînd să se încheie cu o catastrofă. M. Kogălniceanu, referindu-se la problema poloneză, spunea: „... nu ni se poate pretinde ca noi să facem [...] ceea ce Franța, mare și puternică, n-a făcut încă". De fapt, la 18 aprilie 1864, într-o convorbire cu Wl. Czartoryski, Napoleon III punea capăt speranțelor poloneze: „Cum o vărsare de sînge ar fi fără folos și fără țel [...], nu există nici o șansă".

Înăbușirea insurecției poloneze pentru eliberarea națională din ianuarie 1863 a determinat un mare număr de oameni să ia drumul exilului. Ca și în alte ocazii, cel mai mare număr de emigrați au găsit adăpost în țara noastră. Ospitalitate, posibilități de muncă, chiar funcții publice au fost oferite polonezilor cu directa aprobare și încurajare a domnitorului: bani din bugetul țării au fost destinați unor anume categorii de emigrați, au fost înființate noi comitete de ajutorare, proiecte poloneze de concesii economice au găsit ecoul cel mai favorabil la domnitor; Cuza vădea față de „nefericiții polonezi" o solidaritate cu adevărat frățească.

Dacă ar fi să caracterizăm în cîteva cuvinte poziția domnitorului român față de lupta popoarelor vecine pentru emancipare națională, putem spune că a fost consecventă și pozitivă: cea mai mare solicitudine acordată luptătorilor pentru eliberarea națională a patriei lor, sprijin moral și material, în măsura în care acțiunile lor se dovedeau temeinice, realiste.

Cuza în exil

PUTEREA DRAGOSTEI DE ȚARĂ

D. GH. VITCU

Cea dintîi etapă a dureroasului exil al lui Alexandru Ioan Cuza a fost un popas la Viena. Convins însă că prezența sa în capitala Austriei era neindicată, într-un moment cînd împrejurările politice internaționale erau defavorabile intereselor naționale românești, a hotărît să rămînă aici puțină vreme, așteptînd doar momentul prielnic plecării la Paris — ținta finală a călătoriei. Pînă la ivirea acestui moment, împreună cu familia, a întreprins un scurt voiaj în Italia, la Milano, unde cel puțin clima era prielnică sănătății sale zdruncinate. Întîrzierea conștientă a deplasării spre capitala Franței s-a datorat — după cum este știut — conferinței diplomatice ce fusese convocată la Paris spre a examina situația nou creată în România. „Nu voiam să am aerul ducelui de Toscana venit să-și reclame coroana — a mărturisit Cuza poetului Alecsandri — sau să fiu acuzat de intrigi...". De altfel, din aceleași rațiuni și sentimente patriotice, Cuza recomandase însoțitorilor săi o tăcere desăvîrșită în „relațiile cu țara", atîta timp „cît Principatele nu vor avea un steag". Abia după desemnarea succesorului, în persoana principelui Carol de Hohenzollern, legăturile cu cei de acasă aveau să fie reînnodate.

„...Redevenit simplu cetățean..."

Ajuns la Paris, în aprilie 1866, s-a instalat în preajma frumosului parc Bois de Boulogne. În pofida intenției mărturisite de a duce o viață retrasă în anii cît s-a aflat în exil, lui Cuza i s-au făcut o serie de oferte ispititoare, de care însă, fostul domnitor nu s-a lăsat atras.

În vara lui 1866, principele Cuza s-a îngrijit de sănătatea sa și a copiilor, deplasîndu-se în cunoscuta stațiune balneară de la Ems, apoi pe țărmul Mării Nordului, la Ostende (Belgia). Nevoile materiale, probabil, cum și incertitudinea revenirii pe pămîntul natal îl determinară, să arendeze cu anticipație moșia de la Ruginoasa pentru o perioadă de 6 ani (începînd de la 23 aprilie 1869) cu prețul de 5 000 galbeni anual. Spre sfîrșitul anului îl regăsim din nou la Paris, alături de familie, preocupat mereu mai insistent de ideea reîntoarcerii în țară. Ascunsă inițial, această dorință

a răbufnit în primăvara anului 1867, cînd Cuza, prin mijlocirea lui Baligot de Beyne și a lui Pisoschi, i-a comunicat-o principelui Carol, însoțindu-și cererea de motivarea „căutării" unor interese particulare rămase nerezolvate din pricina grabnicei și silnicei sale emigrări. Pentru a evita răstălmăcirea intenției de către răuvoitori, Cuza a considerat de datoria sa să facă unele precizări nu lipsite de semnificație: „...devenit simplu cetățean în țara mea, aspir numai la fericirea de a găsi în ea, împreună cu familia mea, existența pacinică și rezervată care convine deprinderilor și poziției mele...". Carol însă, din motive lesne de înțeles, n-a dat curs cererii legitime a fostului domnitor.

În țară, în rîndurile populației și ale armatei, curentul de opinie era favorabil partizanilor lui Cuza. Mulți dintre foștii săi colaboratori dobîndiseră mandatul de deputat în noua Cameră, unde formaseră **centrul,** contribuind prin voturile lor la răsturnarea guvernului condus de Ion Ghica. În ceea ce privește atitudinea armatei, este semnificativ și demersul făcut de un numeros grup de ofițeri, în frunte cu generalii I. Em. Florescu și Savel Manu, care înaintase domnului nou înscăunat o petiție, cerîndu-i să reabiliteze onoarea armatei grav știrbită de către militarii* care participaseră la detronarea lui Cuza, declarînd, totodată, că se desolidarizează de cei implicați în complot. Carol a eludat însă răspunsul așteptat de petiționari, prin invocarea disciplinei militare, ceea ce echivala cu acoperirea vinovăției celor ce-și călcaseră jurămîntul de credință. Era, deci, ușor de presupus că fie și numai simpla prezență în țară a fostului domn putea reactiva noi sentimente, cu consecințe nedorite pentru cercurile politice dominante, în frunte cu Carol.

Împărtășind aceeași soartă ca altădată N. Bălcescu, Cuza a trebuit să se mulțumească doar cu călătoria pînă la Lvov, însoțindu-și membrii familiei — care reveneau pentru o scurtă vacanță la Ruginoasa; de la Lvov, s-a reîntors la Paris. Prezența sa în această localitate a fost speculată de către unele gazete străine, vieneze dar și pariziene, care-i atribuiau intenția de a se reinstaura ca domn. Lipsită de vreun temei real, această nouă calomnie l-a determinat pe Cuza să abandoneze tăcerea de pînă atunci și să scrie lui Napoleon III, imediat după revenirea în capitala Franței: „... Starea treburilor mele, neglijate forțat de la plecare, trebuința de a urmări un proces născut din pasiunile politice și care amenință modesta avere a copiilor mei, mă silește să intru în Principatele Unite... Redevenit simplu cetățean, nu am altă ambiție decît să-mi duc în Moldova viața liniștită și retrasă pe care o duc de la abdicarea mea".

Nu mult după remiterea amintitei scrisori, în septembrie 1867, Cuza a părăsit Parisul, pentru a se stabili în mica localitate Ober-Döbling din preajma Vienei. De aici a urmărit evoluția noilor raporturi internaționale, în cadrul cărora România trebuia să joace — prin forța împrejurărilor — un rol deloc neglijabil.

„Dacă ar fi să plătesc cu persoana mea"

Accentuarea rivalității franco-germane, la începutul anului 1868, l-a determinat pe Napoleon III să se gîndească la posibilitatea înlăturării influenței prusace la Dunărea de Jos, prin îndepărtarea principelui de Hohenzollern de pe tronul României și aducerea unui domn devotat intereselor politice ale Franței. Cum Alexandru Ioan Cuza oferise și înainte multiple probe de loialitate pentru cauza franceză, se înțelege că Napoleon III s-a gîndit la el. Și, într-adevăr, la 24 aprilie 1868 ducele de Grammont, ambasadorul Franței la Viena, a venit la Döbling pentru a sonda gîndurile lui Cuza în caz de vacanță a tronului României. Întrevederea, care a durat două ore și jumătate, a constituit un fericit prilej de verificare și, în același timp, de evidențiere a înaltului patriotism care însuflețea acțiunile fostului domnitor. În cursul întrevederii, Grammont a încercat să orienteze discuțiile în direcția analizării situației politice interne din România. Cu abilitatea-i cunoscută, nu i-a fost greu lui Cuza să înțeleagă rațiunea acestui sondaj și, în consecință, între cei doi s-a angajat o discuție deschisă avînd ca obiect tronul României. Întrebat dacă ar fi dispus să accepte reînscăunarea cu ajutor francez, principele a răspuns fără ezitare: „Orice s-ar întîmpla nu voi consimți niciodată a reintra în România prin o intervenire străină [...] Nu aș voi să ajung altfel decît prin țară". Grammont a perseverat în a-l convinge pe Cuza să-și reia locul în viața politică a României, subliniind că, în conflictul ce se profila cu Prusia, Franța avea nevoie de „un punct de sprijin" în această parte a lumii. Insistențele diplomatului francez s-au dovedit, în cele din urmă, zadarnice. Neclintit în hotărîre, Cuza a pus capăt discuțiilor printr-o declarație semnificativă: „...Nu voiesc cu nici un preț să reîncep misiunea de altă dată; dar dacă aș vedea țara mea amenințată de o mare primejdie, dacă un mare interes românesc ar cere colaborarea mea, dacă ar trebui să plătesc cu persoana mea, în acea zi aș fi gata, orice s-ar putea întîmpla".

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 10/1972.

Curînd după aceea, probleme de ordin politic cu rezonanţă mai largă pe plan internaţional ca, de pildă, vacanţa tronului spaniol şi candidatura principelui Leopold de Hohenzollern (fratele lui Carol I), au polarizat atenţia cercurilor diplomatice europene, încît chestiunea tronului României a ieşit din actualitate. Numai astfel Cuza a putut să-şi vadă liniştit de interesele particulare pe care le avea în ţară şi să se îngrijească de sănătatea sa şi a familiei. În tot acest timp, legăturile cu foştii colaboratori din ţară, ori cunoscuţii statorniciţi sau în trecere prin Capitala imperiului, n-au contenit. A fost vizitat la Döbling de Iancu Alecsandri, s-a întîlnit în parcul Volksgarten cu prietenii de odinioară, Constantin şi Alecu Hurmuzachi. Referindu-se la această întîlnire, ultimul remarca „deosebita amabilitate" a gazdei, „tonul glumatic, dar cît se poate de amical". Chiar şi pe fostul său colaborator apropiat, Mihail Kogălniceanu, a avut Cuza prilejul să-l revadă în Piaţa Graben din Viena, în vara lui 1868; numai că relaţiile dintre cei doi — aflate încă sub semnul rezervelor personale — n-au îngăduit atunci decît „doar o singură salutare de pălărie". Concomitent, din ţară a fost ţinut la curent cu noutăţile de ordin politic, de către foştii săi miniştri, Alexandru Cantacuzino şi generalul I. Em. Florescu, fiind în repetate rînduri asigurat de devotamentul şi dragostea nestrămutată ce i-o păstra mitropolitul Calinic Miclescu.*

De la Döbling, Cuza şi familia — mînaţi de aceleaşi motive de sănătate — s-au deplasat spre mica localitate bavareză Reichenhall, recomandată de medici îndeosebi principesei Elena; de aici, principele şi-a continuat drumul în Franţa, pînă la Biarritz (Bayonne), în timp ce familia a plecat spre Baden. Din Reichenhall, unde aveau să revină cu regularitate pînă în 1872, principele, strîmtorat de greutăţi materiale, a scris în ţară cumnatului său, Iordache Lambrino, rugîndu-l să se ocupe îndeaproape de administrarea ori vinderea unor bunuri de la Ruginoasa, Barboşi şi Năneşti. Era îngrijorat mai cu seamă de faptul că arendaşul celei dintîi moşii, vărul său Panaite Docan, împreună cu soţia sa, Smărăndiţa, izbutiseră, prin mijloace abuzive, „să flămînzească Ruginoasa". O oarecare ordine în starea de lucruri a fost înfăptuită odată cu revenirea principesei în ţară, în cursul anilor următori.

* Calinic Miclescu (1822-1886) mitropolit al Moldovei — n.r.

„...multe inimi îl doresc iarăşi ca domnitor"

Puţinele satisfacţii de ordin material au fost compensate, în ianuarie 1870, de mulţumirea sufletească provocată de primirea celei mai sincere dovezi de recunoştinţă din partea poporului său: în alegerile parţiale care au avut loc în judeţul Mehedinţi, fostul domnitor a fost ales, în lipsă, deputat la Colegiul IV (al ţăranilor) şi, nu peste multă vreme, senator la Colegiul II din Turnu Severin.** Pe temeiul mandatului validat de Cameră, el a fost invitat în ţară de către însuşi Carol I, care a dorit, prin chemarea fostului domn, să potolească agitaţia ce cuprindea cercuri tot mai largi ale opiniei publice contra dinastiei de Hohenzollern şi a susţinătorilor ei interni sau externi. Cuza a considerat, însă, că în împrejurările istorice de atunci, cînd izbucnirea războiului franco-prusac redeşteptase patimile politice şi atitudinile antidinastice, prezenţa sa în ţară ar fi fost inoportună. În răspunsul său către Carol, fostul domn arăta că surghiunul, ce singur îl ceruse, trebuia înţeles ca un sacrificiu datorat ţării, operei şi convingerilor sale, nicidecum unor necesităţi de ordin constituţional. Prin urmare, apelurile la „lealitate" şi patriotism ce însoţeau invitaţia — evidente dovezi de îngrijorare din partea suveranului —, nu-şi aveau rostul. „Patriotismul meu, Principe, este deopotrivă cu a mea demnitate — conchidea Cuza; el îmi interzice un demers care ar putea crea, este loc de a se teme, serioase încurcături Alteţei Voastre şi lealitatea mea mă osîndeşte la surghiun. Nu pot da scumpei mele ţări o dovadă mai reală a iubirii adînci ce am către ea şi Alteţei Voastre o mărturisire mai curată a simpatiilor mele pentru fericirea şi dăinuirea ei".

Rămînerea lui Cuza în străinătate, în pofida insistenţelor partizanilor săi, ori a schimbării de atitudine a unora dintre foştii adversari, n-a diminuat puternicul curent de opinie ce se formase în juru-i, ci dimpotrivă. „Adepţii lui Cuza sînt numeroşi în România — scria din Brăila, la 27 ianuarie 1872, consulul austriac J. Hanswenze lui Andrássy*** — în cadrul

** Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1967.

*** Contele G. Andrássy, preşedintele Consiliului de Miniştri al Ungariei în 1867, iar între 1871-1879 ministru de Externe.

armatei, printre boierii deveniţi militari, precum şi în rîndurile unei mari părţi din populaţia rurală. Cuza este de neuitat şi nu este întîmplător că se vorbeşte atît de des de el; acest lucru se datoreşte faptului că multe inimi îl doresc iarăşi ca domnitor".

Din pricina iernilor prea aspre pentru starea sa fizică, în primăvara anului 1870 a plecat din Austria în Italia. Din răstimpul peregrinărilor — recomandate de medici ori voluntare — la Reichenhall, Hale sau Paris, datează şi interesanta scrisoare expediată lui Petre Grădişteanu, împreună cu „nişte arme" ce le dăruia vechiului prieten. Este interesantă, mai ales, semnificaţia pe care Cuza o dădea retrospectiv actului istoric de la 2 mai 1864, acestei „mari şi frumoase" date din istoria ţării, pe care o asocia satisfacţiilor vieţii acceptîndu-i etichetarea de „lovitură de stat", doar „în folosul neatîrnării noastre naţionale". Pe plan intern, însă, 2 mai 1864 fusese, după aprecierea sa, „o revoluţie ... plecată de la tron ... cu nobilul program al Divanurilor ad-hoc".

De aici încolo, manifestările sale au devenit tot mai sporadice. În afara scrisorilor trimise, mai întîi, împărătesei Eugenia, văduva lui Napoleon III, la 25 ianuarie 1873 — în care-şi exprima regretul pentru moartea împăratului, şi, apoi, lui Iordache Lambrino, la 14 aprilie acelaşi an — căruia îi comunica intenţia de a-şi duce fiii la Heidelberg pentru instruire — consemnăm doar întocmirea testamentului. Gestul său ar părea surprinzător pentru cel care parcurge rîndurile unei scrisori adresate de el cumnatului, amintind de „perfecta-i sănătate", dar vine să confirme faptul că, mai ales în ultimii ani, şi-a ascuns, cu încăpăţînare, suferinţele. Condiţionată de primirea arenzii din ţară, după cum rezultă din aceeaşi scrisoare, plecarea spre Heidelberg a avut loc pe la începutul lunii mai, încît în ziua de 12 a lunii, ziarul **Heidelberger Zeitung** i-a menţionat prezenţa în vechiul oraş universitar de pe malurile Neckarului. Schimbînd însă clima blîndă a Florenţei cu alta mai aspră, specifică ţărilor nordice, în timpul trecerii Alpilor „prin tunelul Mont-Cenis", Cuza a contractat o puternică răceală, „ale cărei efecte — mărturisea la 28 mai Elena Cuza într-o scrisoare trimisă la Paris fostului domnitor al Moldovei, Mihail Sturdza — a surprins pe medicii cei mai experimentaţi". Boala mai veche (astmă), la care se adăugau în ultima vreme tulburări ale ficatului şi ale inimii, au făcut ca, în foarte scurt timp, la 15 mai 1873, ora unu şi jumătate noap-

Înmormîntarea la Ruginoasa

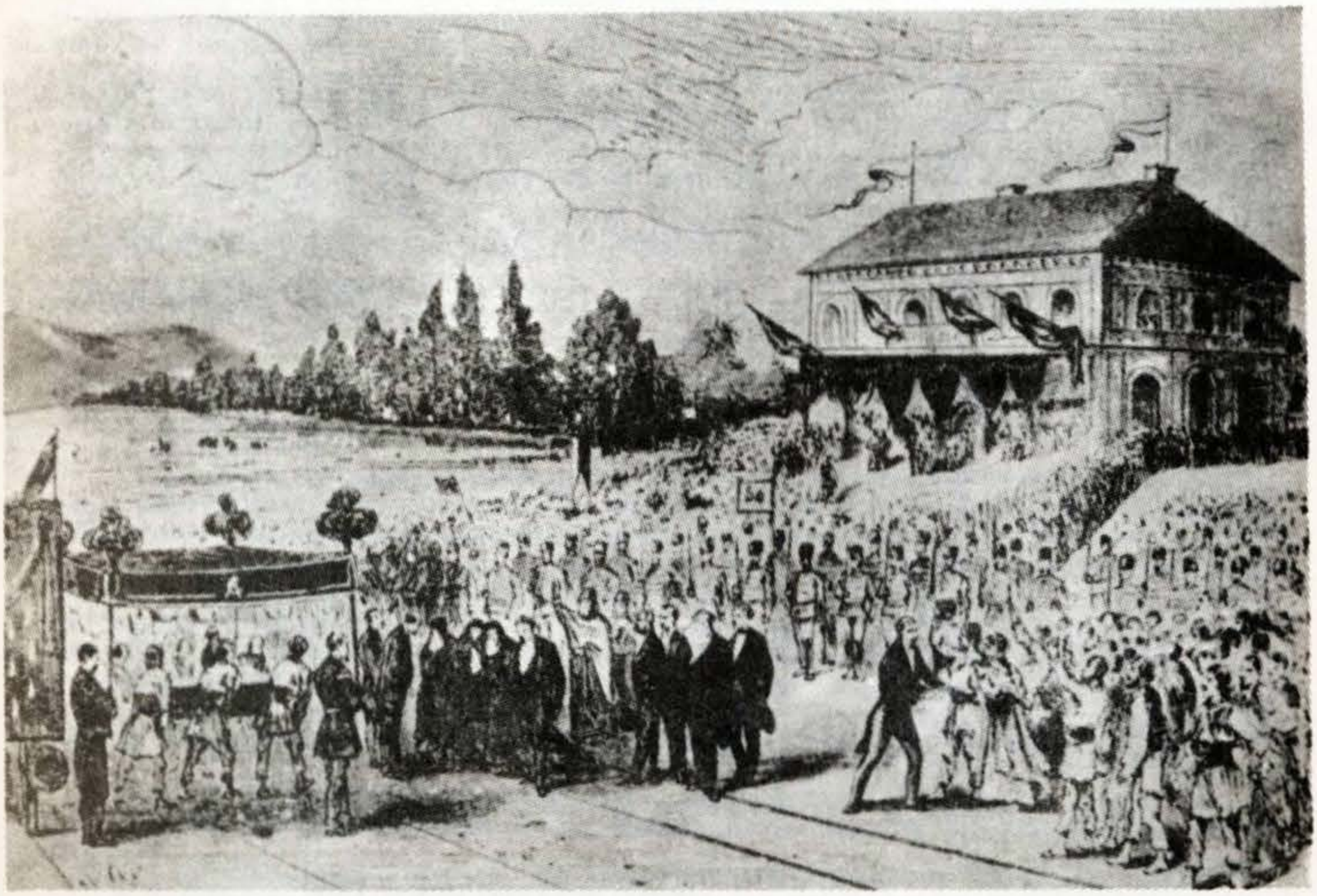

tea, să se stingă pretimpuriu din viață, departe de țară, unul dintre cei mai credincioși fii ai ei, Alexandru Ioan Cuza.

De la Hotelul Europa din Heidelberg, care-l găzduise pînă în ultima clipă a vieții, corpul neînsuflețit al principelui a fost transportat la cimitirul orașului spre îmbălsămare, unde i s-a oficiat și cuvenita slujbă de către duhovnicul lui Mihail Sturdza, chemat special de la Baden-Baden. După o staționare impusă de formalități — pașaportul fiind ob-ținut de agentul diplomatic al României la Berlin, Theodor Rosetti, abia la 24 mai — rămășițele pămîntești ale fostului domn au fost urcate în trenul mortuar, care a sosit în țară la 27 mai. Peste alte două zile, în prezența miilor de țărani veniți la Ruginoasa din toate colțurile țării, a prietenilor devotați din rîndul cărora nu lipseau Vasile Alecsandri, Costache Negri, Mihail Kogălniceanu, Petre Grădișteanu, Petru Poni a avut loc ceremonia funebră cu prilejul căreia au fost rostite emoționante cuvinte de despărțire. Omagiindu-i memoria, cei prezenți au dat glas sentimentelor de înaltă prețuire și adîncă recunoștință ale poporului față de cel care simbolizase „renașterea României".

Documente străine despre români

„...NU VOI AVEA ÎN VEDERE DECÎT BINELE ŞI FERICIREA NAŢIUNII ROMÂNE"

Marele eveniment al Unirii din 1859, programul de reforme înfăptuit de Cuza s-au bucurat de comentarii și aprecieri elogioase și dincolo de hotarele țării. Multe din rapoartele consulilor străini în Principatele Unite conțin bogate informații, unele inedite, privitoare la personalitatea și activitatea lui Cuza. Toate exprimă interes și o curiozitate evidentă pentru noua istorie a românilor.

Iată cîteva documente inedite, extrase din arhivele consulatelor Belgiei și Marii Britanii.

Sanda RACOVICEANU

Consulatul Belgiei
în
Principatele Moldovei și Valahiei
București, 10/22 februarie 1859

*Domnule ministru,**

Așa cum am avut onoarea să informez pe Excelența Voastră prin ultimul meu raport, domnitorul Alexandru Ioan I și-a făcut intrarea în București duminică 8/20 *curent, la orele 1 după amiază, fiind însoțit de cîțiva ofițeri moldoveni.*

De la orele 10 dimineața, întinsa cîmpie de la Băneasa, situată la una din barierele Capitalei, era invadată de lume, trăsuri și o mulțime de călăreți. Se ridicase un cort, în care autoritățile militare și civile, membrii municipalității și conducătorii diferitelor corporații îl așteptau pe domnitor pentru a-i oferi, potrivit vechiului obicei, „pîine și sare". Șase sute de miliției erau sub arme. Toate casele din oraș erau pavoazate, pretutindeni drapele, ghirlande de flori, peste tot această deviză scrisă cu caractere mari: Unirea face puterea.

La sosire, domnitorul s-a întreținut cîteva clipe cu ministrul de Interne, dl. Golescu, apoi după ce a adresat cîteva cuvinte șefilor de corporații, s-a urcat într-o

* Arhivele statului, București, Colecția microfilme-Belgia, rola 3, Ministerul de Externe și al Comerțului Exterior, *Arhivele diplomatice*, vol. II, pp. 169-171 (originalul în limba franceză).

caleaşcă de gală avînd la dreapta sa *pe dl. Golescu* (fără îndoială printr-o stîngăcie a acestuia din urmă)* *şi a traversat astfel întreg oraşul escortat de armată, boierime şi populaţie, în cele mai vii aclamaţii şi în mijlocul unei ploi de buchete aruncate în caleaşca sa din toate părţile, îndreptîndu-se direct spre Camera Legislativă, unde a fost primit de cler, miniştri şi deputaţi.*

Mitropolitul, bătrîn şi firav, i-a adresat un mic discurs pe care nu l-a înţeles nimeni. Domnitorul i-a mulţumit cu politeţe şi a depus următorul jurămînt:

„Jur în numele prea Sfintei Treimi şi în faţa ţării, că voi apăra cu sfinţenie drepturile şi interesele Principatelor Unite, că în timpul domniei mele voi veghia cu respect legile întrutotul şi pentru toţi, că nu voi avea în vedere decît binele şi fericirea naţiunii române. Fie ca Domnul şi compatrioţii mei să mă ajute!".

Apoi, cu o voce fermă, adresîndu-se deputaţilor, a mulţumit Camerelor, care au fost organul naţiunii române în actul salutar pe care l-a desăvîrşit în 24/5 februarie, act pe care îl consideră ca o consacrare a principiului regenerării naţiunii, adăugînd că se declară gata să facă toate eforturile pentru a susţine ţara şi drepturile cetăţenilor, chiar cu preţul vieţii sale.

Înainte de a părăsi Adunarea, domnitorul a fost condus cu acelaşi ceremonial la palatul de stat, unde i-a primit pe miniştri şi pe cîţiva ofiţeri superiori.

Numărul persoanelor care au urmat cortegiul pe tot parcursul se poate evalua la 100 000. A domnit cel mai mare entuziasm, jandarmeria şi poliţia nu au putut ţine mulţimea la respect. Uralele de „Trăiască Cuza", „Trăiască domnul nostru", „Trăiască Alexandru", „Trăiască Unirea" etc., etc, nu au încetat nici o clipă. În sala deputaţilor, salve de aplauze au acoperit cuvintele domnitorului, în fine, peste tot, i s-au făcut cele mai vii demonstraţii, poporul fiind mai ales într-o stare de surescitare fără egal.

Seara, Alteţa Sa a fost la teatru, unde s-a jucat, în limba română, o piesă ocazională, cu care prilej prezenţa sa a fost aplaudată cu cel mai mare entuziasm [...].

Primiţi vă rog, domnule ministru, asigurările celei mai deosebite consideraţii cu care rămîn al dv.,

Jacques Poumay.

Consulatul Belgiei — Bucureşti 15/28 februarie 1859
în
Principatele Moldovei şi Valahiei

*Domnule ministru,***

Prinţul, în vîrstă doar de 38 *ani, este înalt, zvelt, blond, cu ochi luminoşi şi privire hotărîtă, cu maniere alese şi cu un fel de a fi spiritual, original, agreabil, deşi mai tot timpul serios. Este un soldat minunat, care poartă cu graţie uniforma şi vorbeşte cu multă acurateţe italiana şi franceza. Face asupra tuturor o impresie excelentă; este sincer în conversaţie şi nu ascunde de fel dificultăţile poziţiei sale* [...]. *Este un om al ordinei şi plin de energie, aşa cum o dovedesc cu prisosinţă funcţiile sale anterioare* [...]. *El declară în mod deliberat celor ce vor să-l asculte că nu doreşte decît independenţa ţării sale. Acest lucru mi l-a spus cu acea sinceritate care îl caracterizează: „Domnule consul, nu poate fi stăvilit elanul unei naţiuni, cînd această naţiune este modernă, cînd ea reclamă un drept şi cînd este bineintenţionată; pînă acum ţara a suferit destul* [...], *aceasta trebuie să ia sfîrşit — Marile Puteri în adînca lor înţelepciune vor sfîrşi prin a înţelege şi aprecia nefericita noastră situaţie* [..]."

Jacques Poumay

Secret, confidenţial — 1861 ianuarie 9, Iaşi

Diplomatic

*My Lord,****

*Ieri am avut onoarea să raportez Excelenţei Voastre, prin telegraf, că prinţul Cuza, la scurt timp după sosirea sa la Iaşi, a dat dispoziţii ca armele şi muniţiile debarcate la Galaţi să fie reînbarcate şi scoase afară din Principate.*****

[...] *Cu toate că informaţia pe care am avut onoarea să o transmit ieri Excelenţei Voastre îmi fusese dată oficial de către primul ministru al guvernului din acest principat, am considerat necesar să-l vizitez pe prinţ şi să-i comunic rezoluţia fermă a guvernului Maiestăţii Sale [regina Marii Britanii] de a nu concepe nici un subterfugiu din partea Principatelor în această problemă. De aceea, l-am căutat astăzi pe Înălţimea Sa [Cuza], care a vrut să mă facă să înţeleg că mi-a făcut o deosebită favoare primindu-mă, întrucît fixase, pentru a doua zi, primirea corpului consular [...].*

---

* După regulile protocolului, Golescu trebuia să-l aibă la dreapta pe Cuza.

** Arhivele statului, Colecţia microfilme-Belgia, rola 63/3, pp. 180-183 (originalul în limba franceză).

*** Arhivele statului, Bucureşti, Colecţia microfilme Anglia, rola 75, Foreign Office, F.O. 178, dosar 1584, pp. 19-26 (originalul în limba engleză).

**** Vezi articolul din acest număr semnat de L. Boicu.

N-am pierdut nici o clipă şi i-am împărtăşit prinţului scopul vizitei mele, citindu-i, în traducere, telegrama lui Sir Henry Bulwer. Făcînd aceasta, am menţionat primirea altor numeroase mesagii telegrafice, atît din partea Excelenţei Sale cît şi a guvernului Maiestăţii Sale, referitoare la aceste arme, pe care am avut deseori prilejul să le comunic domnului Kogălniceanu.*

*Înălţimea Sa, cu o expresie de deosebită seriozitate [...] a răspuns că a fost încunoştiinţat de dl. Green** despre mesagiile la care m-am referit şi că deşi ultimul este nou pentru el, nu-l surprinde totuşi, după cele ce i-au fost citite de dl. Green, provenind de la ambasador şi guvernul Maiestăţii Sale. „Prima frază a acestui mesaj — a adăugat prinţul Cuza — arată că v-aţi îndoit de dreptul nostru de a cumpăra arme, o îndoială pe care nu o pot împărtăşi, deoarece nu pot să-i recunosc nici unei puteri dreptul de a controla dorinţele ţării mele în această problemă. Dar să presupunem o clipă, de dragul discuţiei, că Principatele nu aveau dreptul să cumpere arme; credeţi că n-aş putea în timp de o lună, dacă vreau, să umplu ţara cu arme?[...]." Înălţimea Sa a continuat, pe acelaşi ton, că, după ce a trebuit să facă pe placul Angliei, sperînd să obţină, eventual, unele concesii pentru Principate, după ce a acceptat sfaturile, diferite de ale celorlalţi, oferite de ambasadorul britanic de la Constantinopol, de a face ceea ce-i era mai neplăcut şi ceea ce era considerat, în general, ca umilitor pentru întreaga naţiune, anume, omagiul faţă de Poartă; după tot ce a făcut ca să convingă guvernul Maiestăţii Sale de sinceritatea şi buna lui credinţă şi cînd, în sfîrşit, aştepta cu nerăbdare rezultatul scontat pentru ţara sa, ca să poată anticipa un rod al comportamentului său, se pomeneşte dintr-o dată hărţuit, poate chiar suspectat de Anglia şi ameninţat de ambasadorul ei într-un mod în care îi lasă prea puţină speranţă pentru viitor. „Toată nădejdea mea — a spus el — a fost concentrată în guvernul britanic, nu că aş fi crezut că Anglia îmi poartă vreo simpatie deosebită sau interes pentru Principate, ci pentru că politica ei fiind şi a noastră, consideram că nu puteam decît să fiu de acord că fericirea ţării mele depinde în mare măsură de bunăvoinţa guvernului reginei [...]. Am încercat să dovedesc puterilor occidentale, prin atitudinea pe care am impus-o Principatelor, că în caz de nevoie [ele, puterile occidentale] pot conta pe ajutorul românilor, că provinciile moldo-valahe pot deveni un bastion puternic în calea Imperiului otoman. Şi cu toate acestea , neţinîndu-se seama de toate străduaniile mele [...], mi se cere să renunţ la ceea ce am tot dreptul, iar Principatele sînt deposedate de orice mijloc de rezistenţă care ar constitui singura lor tărie în caz de nevoie; şi de către cine sînt obligat să fac aceasta? de Anglia! Franţa m-a sfătuit doar, Rusia a interzis în mod secret trimiterea acestor arme la Constantinopol. Anglia este singura putere care a* insistat *să le predau turcilor. Am trimis — a adăugat prinţul — cîţiva ofiţeri în Italia să studieze arta militară în armata lui Victor Emmanuel; am cerut cîţiva ofiţeri francezi să-mi instruiască şi să-mi organizeze armata, mi s-a acceptat ca un număr mic de studenţi să-şi desăvîrşească studiile la Universităţile de la Torino şi fiecare din aceste lucruri a fost o sursă de nemulţumire pentru Anglia. Românilor li s-a permis, prin tratat, să aibă armată, dar se pare că politica Angliei vrea să facă această armată neputincioasă, de teamă că s-ar putea întoarce, eventual, împotriva Turciei. Apoi, mai sîntem încă suspectaţi [...] cînd v-am declarat dv. şi lui sir Henry Bulwer că voi trage în orice armată care ar încerca să ocupe această ţară fără concursul Puterilor Garante".*

*Am răspuns la aceasta că Înălţimea Sa se pare că a înţeles greşit motivele care au determinat pe Excelenţa Sa*** şi guvernul Maiestăţii Sale să se exprime atît de hotărît în problema acestor arme. Am spus că Înălţimea Sa nu trebuie să vadă în cele spuse de guvernul Maiestăţii Sale nici o intenţie de a slăbi Principatele sau de a le deposeda de vreunul din drepturile lor, atîta vreme cît stau liniştite, dar că nu se va permite acestor provincii să se amestece în vreo mişcare revoluţionară avînd drept scop dezmembrarea Imperiului austriac sau cel al Turciei. Orice ar putea spune Înălţimea Voastră contrariu — am adăugat — Anglia are în vedere un fapt, un fapt care nu poate fi negat şi anume, că cinci vase încărcate cu tunuri, arme mici şi muniţii au fost trimise din Italia în Principatele Dunărene cu intenţia de a fi trecute prin teritoriul moldo-valah, în Austria şi nu se poate concepe cum ar fi putut intra aceste arme în Ungaria fără ştiinţa prinţului şi a guvernelor sale de la Iaşi şi Bucureşti. „Nu, domnule — a replicat prinţul — n-au trecut prin ţară fără ştiinţa dv. sau a colegilor dv., dar cine spune că au încercat vreodată să treacă prin Princi-*

(Continuare în p. 67)

* Ambasadorul britanic la Constantinopol.
** Consulul britanic la Bucureşti.
*** Ambasadorul britanic de la Constantinopol.

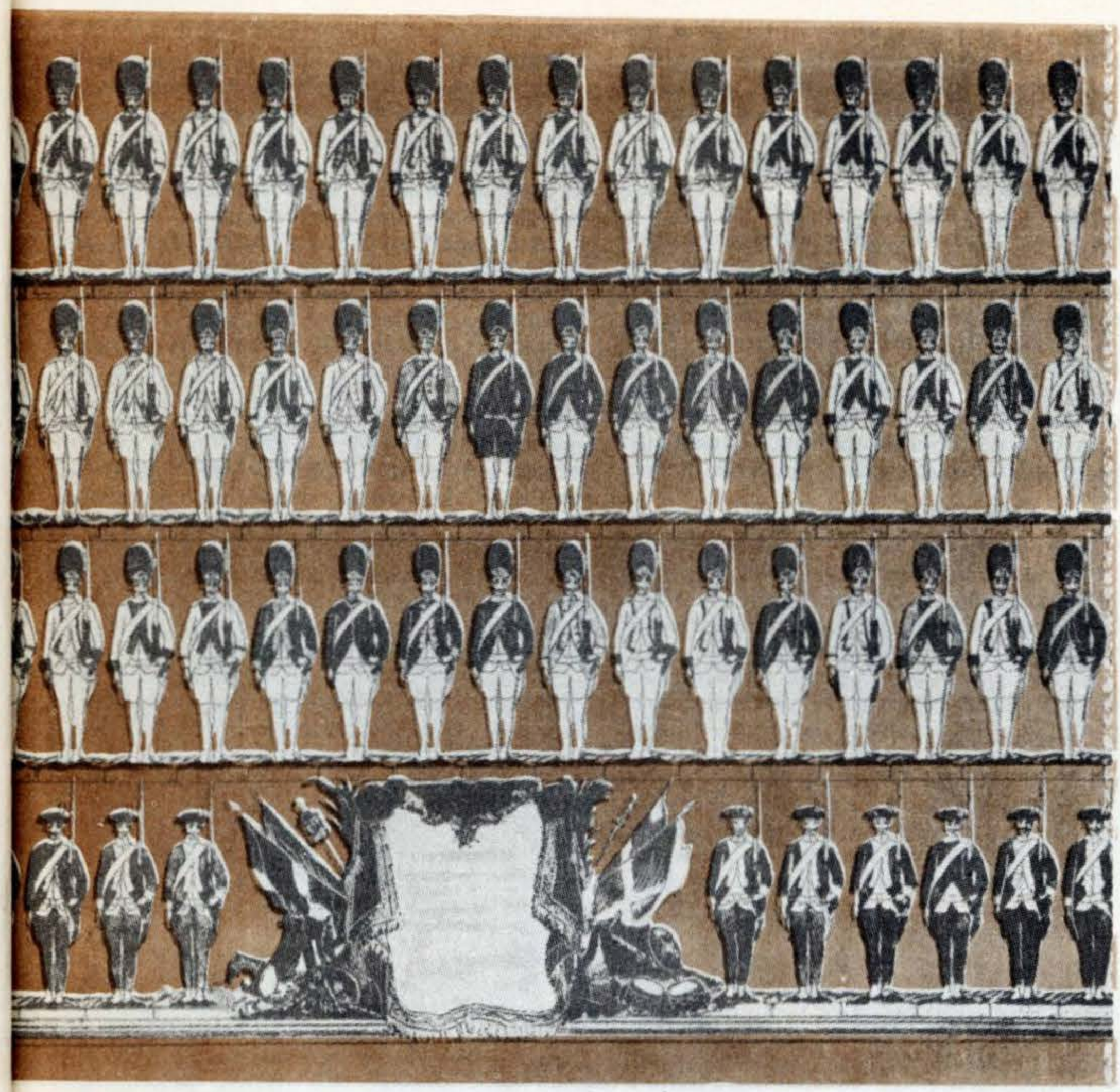

ARMATELE MARILOR REVOLUȚII MODERNE

General-maior CONSTANTIN ANTIP

Ascensiunea burgheziei la putere, consolidarea pozițiilor cucerite si apărarea împotriva pericolului extern sînt indisolubil legate de acțiunea populară, reflectată pe plan militar în formarea armatelor revoluționare, cu o largă bază socială de masă.

Cromwell și cazangiul colonel

La mijlocul secolului XVII în Anglia, spre a asigura revoluției burgheze forța necesară pentru a înfrînge reacțiunea feudală și puterea regală, Oliver Cromwell a cerut Parlamentului să organizeze detașamente de voluntari, iar personal și-a îndreptat atenția spre țăranii liberi, cu care a constituit vestitele detașamente ale **Ironsides** („coastelor de fier") numite astfel din cauza armurii purtate. Criteriul fundamental, atît pentru recrutarea trupei cît și pentru constituirea corpului de

comandă: devotamentul față de revoluție; soldatul să se bată nu pentru plată, ci pentru cauză, comandantul să-și merite numirea, nu în virtutea vechiului privilegiu al originii nobiliare, ci datorită calităților personale.

„Eu prefer, spunea Cromwell într-o scrisoare, un căpitan ceva mai simplu îmbrăcat, într-un veston grosolan lucrat de mînă, dar care să știe pentru ce luptă și să îndrăgească cauza de care este conștient, unuia pe care-l numiți gentlemen și care nu reprezintă nimic mai mult". Pe acest temei a și fost promovată o pleiadă de comandanți din rîndul oamenilor de jos, ca, de pildă, colonelul Fox, cazangiu, colonelul Hewson, cismar, colonelul Pride, vizitiu.

Referindu-se la calitățile „coastelor de fier", un martor al evenimentelor, istoricul Clarendon, scria: „Trupele regelui, după ce efectuau un atac, nu se aranjau niciodată din nou și nu erau capabile să pornească iarăși la atac în aceeași zi, în timp ce ostașii lui Cromwell, indiferent de faptul dacă obținuseră victoria sau erau înfrînți și urmăriți, se așezau imediat în ordine de bătaie, așteptînd noi dispoziții". Cu o astfel de armată, Cromwell va repurta, la 14 iunie 1645, izbînda de la Naseby, hotărîtoare pentru soarta războiului dintre parlamentul burghez și monarhia feudală. „Cînd am văzut cum se așează în linie de bătaie inamicul și cum se îndreaptă spre noi într-o ordine desăvîrșită — consemna mai tîrziu Cromwell — și cînd mă gîndeam că noi nu sîntem decît o adunătură de oameni nepricepuți [...] am zîmbit și am mulțumit domnului, căci eram sigur că Dumnezeu îi va face de rușine pe cavaleri". Desigur, nu lui Dumnezeu, ci atacului impetuos al armatei revoluționare i s-a datorat completul dezastru al regaliștilor: cinci mii de cavaleri au depus armele, iar în mîna învingătorilor a căzut întreaga artilerie și bagajele adversarilor, inclusiv arhiva personală a regelui Carol I Stuart. Naseby, operă a maselor populare înarmate, a pecetluit biruința revoluției burgheze din Anglia

„Lumea s-a întors pe dos!"

Rezultat strălucit al unui război revoluționar purtat de masele populare înarmate este și independența Americii de Nord. După primul Congres continental de la Philadelphia (septembrie 1774), locuitorii coloniilor nord-americane au inițiat măsuri concrete de rezistență împotriva trupelor britanice, activizînd comitetele asociației „Fiii libertății" și alte organizații radicale, înființînd comitete de securitate, constituind și echipînd miliții populare și detașamente de voluntari **minutemen** („gata în orice minut"). „Fiecare comitet înarmează o companie cu scopul neascuns de a apăra comitatul său și, dacă va fi cazul, de a o folosi împotriva guvernului" — raporta la Londra, în decembrie 1774, lordul Dunmore, guvernatorul regal al Virginiei.

La 18 aprilie 1775, la Lexington și Concord, patrioții americani au început războiul împotriva regelui și autorităților britanice. Primul foc de pușcă tras în această zi de cetele de țărani americani — va scrie Emerson — a fost auzit de jur împrejurul lumii. Nu peste mult timp au fost supuse unui asediu în regulă trupele engleze din Boston. „Cum? zece mii de țărani țin în loc cinci mii de ostași ai regelui?" se miră, stupefiat, generalul Burgoyne, venit în sprijinul celor încercuiți. Lîngă orașul Charlestown, la Bunker-Hill, în prima mare bătălie a războiului de independență, 3 500 americani, apărați doar de niște întărituri improvizate peste noapte, au înfruntat curajos, la 17 iunie 1775, atacul frontal a 2 200 englezi perfect instruiți și cu o superioritate tehnică covîrșitoare. Evocînd momentul, istoricii Nevins și Commager notează: „În uniformă de gală, cu raniță, hrană pentru trei zile, muniție și puști, o povară totală de circa șaizeci de kilograme, soldații englezi au înaintat încet în perfectă ordine. Cînd au ajuns la patruzeci de metri de fortificații, americanii, ochind în plin, au deschis focul cu rezultate cumplite; englezii s-au retras, au fost însă puși din nou în formație și au pornit încă o dată pentru a fi întîmpinați, la douăzeci de metri, de un alt tir ucigător, s-au retras o dată mai mult, au fost din nou regrupați și, de rîndul acesta, au trecut peste fortificații, în timp ce patrioții trăgeau ultimele lor două salve". Chiar ofițerii englezi, după cîștigarea bătăliei, declarau că acești țărani necioplîți s-au dovedit mai redutabili decît trupele franceze regulate pe care le cunoșteau din atîtea confruntări anterioare. De menționat că în forțele britanice ce acționau în America au fost recrutați numeroși mercenari din Europa. Pe tot parcursul războiului, de exemplu, în trupele Angliei de peste ocean s-au găsit 30 000 germani. Numai landgraful von Hessen-Kassel furnizase personal 17 000 mercenari, iar ducele von Braunschweig — 6 000.

Ținînd seama, totuși, de necesitățile de organizare, disciplină și pregătire militară, sub autoritatea unui comandant de prestigiu, cel de-al doilea Congres continental, întrunit în mai 1775, a decis înființarea armatei continentale, al cărei comandant suprem a fost numit George Washington. Și Washington, pe calul său, a pornit prin colonii pentru a uni detașamentele de insurgenți într-o armată. Cu toate că sub ulmii de la Cambridge, lîngă

Boston, unde a ajuns la 3 iulie, a fost întîmpinat de vreo 17 000 oameni doar pe jumătate înarmaţi, fără uniforme, care habar n-aveau ce-i disciplina, Washington putea să aprecieze că „există aici material pentru o bună armată: un mare număr de oameni viguroşi, activi, devotaţi cu totul cauzei şi de un curaj irezistibil". Aceştia şi alţii ca ei au învăţat în focul luptei ceea ce nu ştiuseră niciodată: mînuirea rapidă a armelor, mişcările în formaţie, folosirea baionetei, a şarjelor de cavalerie, a terenului etc.

Executînd marşuri grele, hărţuind permanent pe adversar, atacîndu-l şi retrăgîndu-se, retrăgîndu-se şi atacîndu-l, aceste „regimente zdrenţăroase, păduchioase, goale" vor înscrie în istorie campanii ca aceea din New-Jersey (iarna 1776-1777) sau victoria de la Saratoga (toamna lui 1777), măcinînd într-un război de aproape opt ani forţele engleze, net superioare ca pregătire şi dotare. Acţiunilor armatei li se adăugau luptele de guerilă pe tot spaţiul controlat de forţele metropolitane. Alături de generalii Washington, Gates, Morgan, Montgomery, Schuyler, Lincoln, şi-au înscris numele comandanţi de partizani ca Francis Marion, Thomas Sumeter, Andrew Pickens sau Ethan Alen. Francis Marion a fost supranumit „bătrîna vulpe de baltă", pentru iscusinţa cu care ştia să folosească mlaştinile din Carolina de Sud ca ascunzători pentru partizanii detaşamentului său şi drept curse în care atrăgea şi nimicea prin surprindere forţe duşmane.

După un război aspru şi de lungă durată, a avut loc capitularea grosului forţelor engleze la Yorktown; la 19 octombrie 1781, generalul Cornwallis îşi trimitea sabia lui Washington, iar trupele engleze depuneau armele în acordurile propriei lor fanfare care intona cîntecul „Lumea s-a întors pe dos". Într-adevăr, pe continentul american, pentru Imperiul britanic lumea se întorsese complet pe dos. Regele şi guvernul de la Londra erau constrînşi să recunoască, prin Tratatul de pace din septembrie 1783, situaţia nou creată. Revoluţia aşeza naţiunea americană în comunitatea mondială, în condiţii de independenţă şi suveranitate.

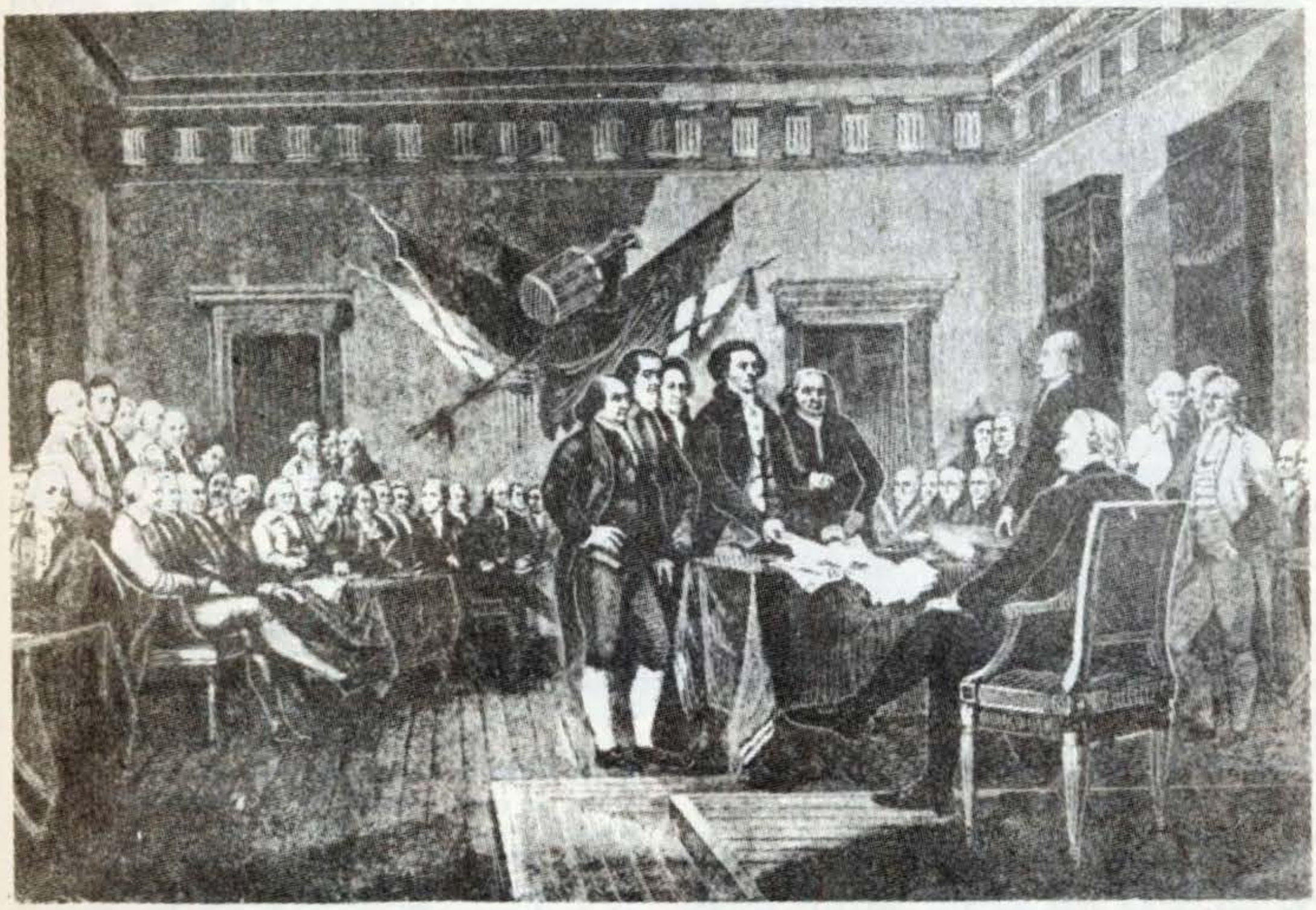

Adoptarea „Declaraţiei de independenţă" (iulie 1776) a coloniilor engleze din America de Nord

Mobilizaţi: bărbaţi, femei, copii, bătrîni

Înarmarea generală a poporului ca mijlocul cel mai eficace pentru a înfrînge comploturile aristocraţiei şi a respinge invaziile militare străine a reprezentat

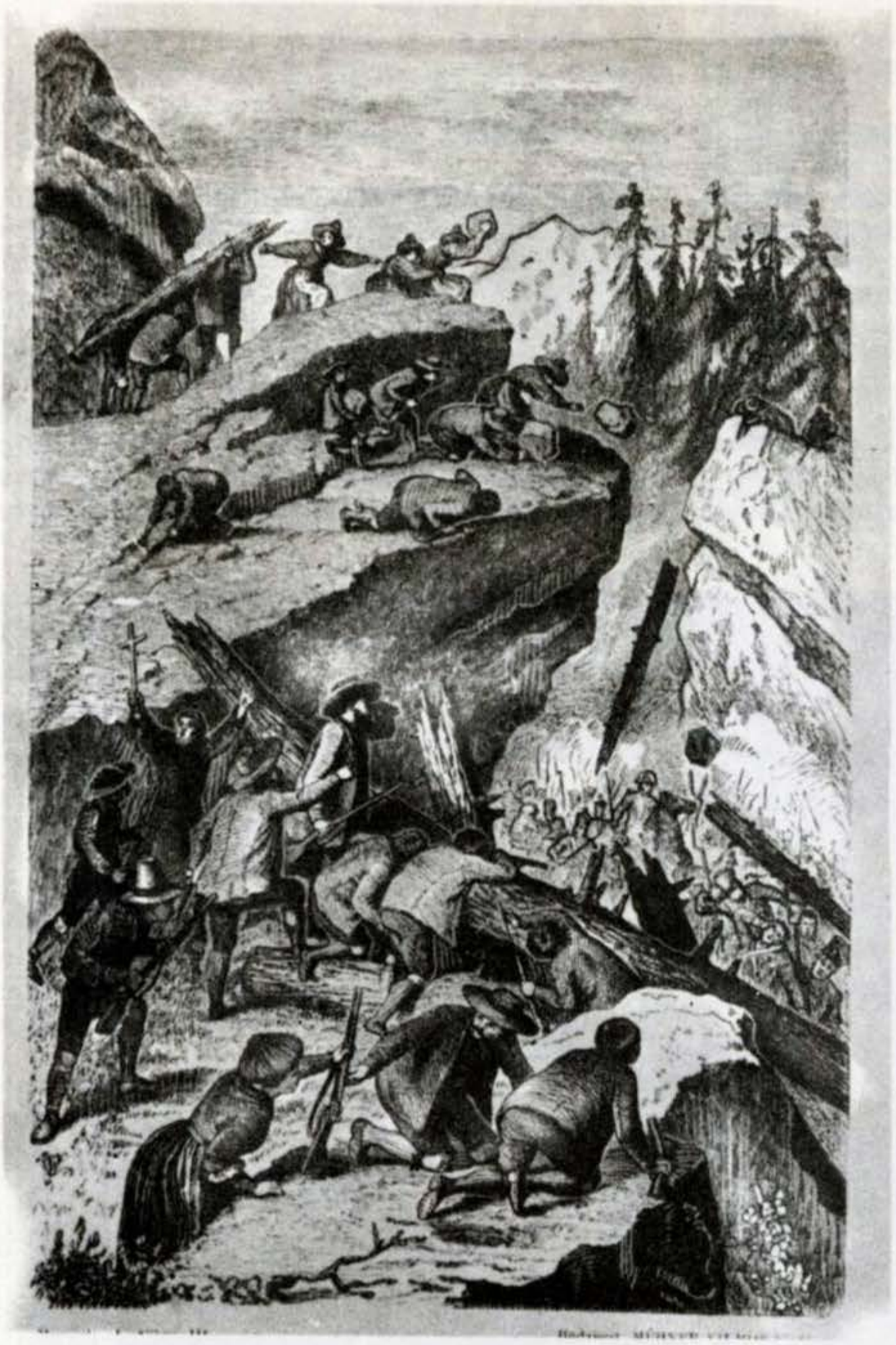

Popoarele cotropite au opus diviziilor lui Napoleon I o aprigă luptă de guerilă

una din principalele devize ale revoluției burghezo-democratice franceze, din 1789. În vreme ce o parte din ofițerii armatei vechiului regim luau drumul emigrației, iar alții călcau în picioare cocarda tricoloră, doar unele regimente, sub impulsul ostașilor patrioți jurînd ascultare organelor reprezentative ale națiunii, forțele revoluționare au trecut la formarea de batalioane de voluntari, de miliții înarmate, unități ale gărzii naționale. În numele iacobinilor, Robespierre proclama dreptul fiecărui cetățean de a fi înarmat pentru a apăra cauza revoluției și a patriei.

Cînd în vara celui mai primejdios an pentru revoluție — 1792 — ducele prusian von Braunschweig amenința capitala Franței cu „execuția militară", Comuna insurecțională a Parisului înălța steagul cu lozinca „Patria e în pericol!". Răspunzînd apelului, cetățenii se înrolau în unități luptătoare, autoritățile rechiziționau cele necesare ducerii războiului de apărare, comisari cu împuterniciri excepționale erau trimiși în departamente și la cele patru armate existente.

Contînd pe dezagregarea armatei regale, trupele străine invadatoare nu se așteptau la o rezistență îndîrjită. Dar în afara forțelor organizate — regimente ale armatei sau batalioane de voluntari — trupele prusiene au avut în față ca adversari și pe țăranii francezi constituiți în detașamente de partizani, de franctirori, care foloseau cu succes tactica guerilei. „Nici un francez nu venea la noi și răutatea locuitorilor făcea tot ce era posibil pentru zădărnicirea planurilor noastre — nota atunci secretarul regelui Prusiei. Țăranii fugeau în păduri, își ascundeau avutul de noi și dădeau totul francezilor pe care îi ajutau să ne creeze piedici și să ne dezorganizeze transporturile".

La 20 septembrie, hotărîrea luptătorilor francezi a oprit înaintarea prusienilor la Valmy, moment care, cum pe bună dreptate apreciază istoricul francez Albert Bayet, a reprezentat pe plan extern ceea ce a însemnat căderea Bastiliei pe plan intern. Sesizînd tocmai această semnificație, marele Goethe, care era de față, avea să exclame: „Din acest loc și din această clipă începe o epocă nouă în istoria lumii".

În anul următor, 1793, cauza salvgardării republicii a impus adoptarea principiului mobilizării generale. „Din acest moment și pînă în clipa în care dușmanii vor fi izgoniți de pe pămîntul republicii — se spunea în decretul emis în acest scop — toți francezii sînt mobilizați în mod permanent pentru a servi în armată. Cei tineri vor merge la luptă; oamenii căsătoriți vor făuri arme și vor aproviziona trupele; femeile vor confecționa corturi, îmbrăcăminte, vor sluji în spitale; copiii vor scămoșa rufărie veche pentru pansamente; bătrînii vor merge în piețele publice ca să ridice moralul celor care pleacă la război, propovăduind ura față de regi și preamărind unitatea republicii".

Realitatea demonstra însă necesitatea perfecționării organismului militar, ceea ce s-a realizat în 1794, prin contopirea regimentelor din armata regulată cu batalioanele de voluntari. Caracterul revoluționar al acestei armate naționale cerea noi procedee în privința ducerii războiului. „Arta militară a monarhiei nu ne mai convine — declara Saint-Just. Sistemul de luptă al armatelor franceze trebuie să fie dispozitivul de șoc". La 2 februarie 1794, Comitetul salvării publice sublinia: „Regulile generale sînt următoarele: acțiunea să se desfășoare totdeauna în masă și ofensiv; disciplina cea mai strictă — deși nu excesivă — să fie menținută în armată; trupele să fie ținute mereu în stare de alarmă, dar fără a fi obosite peste măsură; în orașele întărite să nu fie cantonați decît soldații absolut necesari pentru pază; [...] să se folosească toate prilejurile pentru a porni lupta la baionetă, iar inamicul să fie urmărit pînă la nimicirea totală". Se cerea iuțeală în mișcare, energie în atac, dîrzenie și curaj pe cîmpul de luptă: „Să surprindeți ca fulgerul și să loviți ca trăznetul!"

Înflăcărate de chemarea „Victoria sau moartea!", de versurile și inspirata melodie a „Marseiezei", cele 14 armate revoluționare, conduse de comandanți tineri, slab înarmate și prost echipate, au reușit un adevărat miracol: salvarea Franței de trupele marilor puteri străine coalizate și de pericolul reacțiunii din interior.

Acolo s-a născut cuvîntul guerila

Realizările Marii Revoluții Franceze în domeniul militar — armata de masă, viguroasă, dinamică, mobilă, rapidă, energică și îndrăzneață în acțiuni, cu o mare capacitate de manevră și de adaptare la diversele situații ale luptei — au fost preluate și folosite de Napoleon în direcția transformării revoluției continue din interior într-un război permanent în afară, pentru asigurarea cadrului extern indispensabil consolidării puterii marii burghezii franceze.

Cursul imprimat evenimentelor de cezarismul și politica de cucerire promovată de Napoleon a determinat o reacție legitimă din partea popoarelor amenințate, lupta de eliberare națională devenind unica alternativă față de cotropirea străină. Aceasta a căpătat o puternică expresie în guerila spaniolă, în mișcarea de Rezistență națională din statele germane, în războiul patriotic popular al poporului rus.

Diviziilor marii armate trecute peste Pirinei, spaniolii le-au opus o aprigă luptă de guerilă*. Apărută spontan, mișcarea de partizani a antrenat în timp scurt sute de mii de țărani și păstori, muncitori, cetățeni de condiție modestă, devenind nucleul mobil și nervul rezistenței antinapoleoniene, pentru independența Spaniei. De la cete compuse inițial din 10-20 oameni s-a ajuns la detașamente cu efective pînă la 1 000 luptători, tot mai bine înarmate, organizate și conduse. Sub ocrotirea munților și a terenului frămîntat al Spaniei, aceste detașamente, în frunte cu viteji ca Juan Martin Diaz El Empecinado (Încăpățînatul), Jeronimo Merino, Francisco Javier Mina, Julian Sanchez și alții, loveau inamicul cu repeziciune în momentul, locul și împrejurările care împiedicau o reacție adecvată din partea acestuia. Concomitent cu organizarea de ambuscade, atacarea forturilor, garnizoanelor, transporturilor și coloanelor franceze (atacuri care angajau chiar și cîte două-trei batalioane inamice), partizanii spanioli duceau un adevărat război împotriva cailor unităților ocupante, deoarece fără aceștia cavaleria și artileria, în care era superioară armata invadatoare, nu reprezenta nimic.

Mareșalii și generalii Imperiului francez erau obligați să-și fracționeze și să-și disperseze trupele pe un teritoriu extrem de vast, făcîndu-le vulnerabile. Războiul popular spaniol l-a determinat pe Napoleon să ordone măsuri crunte de represiune contra localităților răsculate.

Despre înverșunarea confruntării dintre patrioții spanioli și ocupanți ne putem face o imagine evocînd cele două asedii ale orașului Zaragoza. În iunie 1808, insurgenții din Aragon au fost siliți să se fixeze în acest oraș. Lipsită de întărituri, Zaragoza nu era aptă pentru a face față unui război de asediu. Dar întreaga populație s-a mobilizat pentru apărare. Cu mic cu mare, cei din Zaragoza au săpat tranșee și au improvizat adăposturi, au pus în funcțiune cîteva tunuri străvechi, au folosit cu iscusință puținele puști de care dispuneau, s-au înarmat cu topoare, coase, cuțite și orice unealtă care putea fi folosită ca armă. Rezistînd bombardamentelor artileriei, atacurilor cavaleriei și infanteriei franceze ei au determinat, după o lună și jumătate, retragerea asediatorilor. În timpul celui de-al doilea asediu al Zaragozei (20 decembrie 1808 - 21 februarie 1809), toate casele au fost transformate în fortărețe, trupele invadatoare trebuind să le cucerească una cîte una, punînd stăpînire pe un oraș în ruine, a cărui eroică rezistență costase viața a peste 50 000 spanioli.

Purtată cinci ani la rînd, lupta de guerilă a fost factorul decisiv al eliberării Spaniei de sub dominația franceză. Din 520 tunuri și 670 000 soldați și ofițeri aduși succesiv în Peninsula Iberică, au făcut cale întoarsă în Franța doar 250 000

* De la *guerilla*, în limba spaniolă diminutiv al cuvîntului *guerra* („război").

oameni și 220 tunuri. Războiul din Spania a marcat începutul sfîrșitului invincibilității armatelor lui Napoleon.

„Pentru a se elibera de dușman, toate mijloacele sînt sfinte"

Nu numai în Spania, ci și în alte țări ale Europei, trupele regulate ale lui Napoleon au fost puse în situația să înfrunte forțe neconvenționale, purtătoare ale războiului de partizani.

În 1809, mareșalul Lefèvre a fost nevoit să dea înapoi din fața țăranilor tirolezi ai vestitului Andreas Hofer, victorioși în luptele de la Bergisel.

În Prusia, reprezentanții partidului militar progresist Scharnhorst, Gneisenau, Blücher, au sesizat că pentru izgonirea trupelor franceze din statele germane era necesară îmbinarea acțiunilor armatei permanente cu a unei miliții naționale, militînd pentru legiferarea **Landsturmului** (detașamentele populare). Inspirîndu-se din exemplul spaniol, un decret prusian din 28 aprilie 1813 recunoștea legitimitatea luptei de guerilă și făcea precizări privitoare la modul cum trebuia dusă. Potrivit acestui decret, fiecare locuitor avea obligația să se opună invadatorului cu orice fel de armă — flinte, topoare, coase, furci, să nu dea ascultare organelor administrative impuse de puterea ocupantă. Au fost organizate detașamente care au dus acțiuni de mic război în legătură cu armata permanentă, precum și detașamente care au purtat lupte de partizani în mod independent. Dintre acestea din urmă, un loc de seamă în istoria războiului de guerilă și l-a cîștigat detașamentul de partizani al vestitului căpitan Colomb. Mărșăluind ziua și noaptea, pe căi întortocheate, cu halte scurte prin locuri ferite și păduri, acest detașament, format doar din 90 luptători, a operat cu mult succes în spatele armatelor franceze. De pildă, la 29 mai 1813, la Zwickau, Colomb cu oamenii săi a capturat, prin luptă, un convoi inamic de 24 tunuri, 36 chesoane cu muniții, 72 trăsuri, 400 cai, luînd totodată, și 300 prizonieri. După părerea lui W. Rüstow, teoretician militar de seamă din secolul trecut, asemenea rezultate le dobîndeau cu greu o divizie sau un corp de armată într-o bătălie clasică. Participarea activă a elementului popular la mișcarea de rezistență națională antinapoleoniană i-a permis lui Engels să tragă concluzia că războiul purtat de Prusia între 1813-1815 „a fost pe jumătate insurecțional".

Procesul declinului ireversibil al marii armate a lui Napoleon a atins punctul critic în timpul campaniei din 1812. Șase sute de mii de oameni au fost concentrați pentru invadarea Rusiei; dintre ei s-au reîntors doar treizeci de mii. De la început trupele franceze au întîmpinat o ostilitate generală. La apropierea soldaților inamici, țăranii ruși dădeau foc izbelor, proviziilor de grîne și furaje, luau drumul pădurilor, al partizanatului.

În culmea furiei, împăratul francez s-a adresat comandamentului rus cu pretenția de a se pune capăt războiului de partizani, „barbar și inuzitat", și a se proceda „conform regulilor admise". Dar răspunsul generalului Kutuzov a fost net: „Poporul socoate acest război (întreprins de Napoleon — **n.n.**) ca o invazie tătărască și din această cauză consideră că pentru a se elibera de dușman toate mijloacele sînt sfinte, demne nu de blam, ci de elogii".

Retragerea francezilor din Rusia, începută la 18 octombrie 1812, s-a transformat pentru ei într-un dezastru datorită atît urmăririi tenace de către armata rusă regulată, cît și deselor și surprinzătoarelor atacuri efectuate de partizani.

Cronica anului 1812 înscrie la loc de onoare personalitatea de talentat comandant și organizator de partizani a lui Denis Davîdov, vitejia lui Ermolai Cetvertakov sau a Vasilisei Kojina. Felicitîndu-l pentru acțiunile sale temerare, bătrînul Kutuzov îi spunea tînărului husar poet Davîdov: „Reușitele tale experiențe mi-au dovedit foloasele războiului de partizani, care a provocat, provoacă și va provoca enorme necazuri dușmanului". Denis Davîdov și-a consemnat experiența în lucrarea **Schiță asupra teoriei acțiunii partizanilor,** în care arăta că lupta de partizani, care îmbrățișează și taie tot spațiul din spatele armatei inamicului pînă în pozițiile sale cele mai avansate și-l lovește în punctele sale cele mai vulnera-

bile, va juca un rol important în viitoarele războaie de eliberare.

* * *

Din amplul perimetru al problematicii războiului popular în ciclul de articole care se încheie în acest număr al revistei **Magazin istoric** am surprins doar cîteva secvențe referitoare la apărarea populară a libertății și independenței împotriva cotropitorilor străini, din antichitate pînă la începutul epocii moderne, adică pînă în momentul în care guerila, lupta de partizani, insurecția populară, depășind caracterul episodic și local, s-au impus pe un plan larg ca o nouă soluție în cadrul conflictelor armate.

Vastitatea temei ne-a impus limitarea la acest aspect, ceea ce explică de ce n-au fost abordate procedeele prezente în răscoalele și războaiele țărănești care au zguduit lumea medievală, cum au fost Jacqueria franceză (1358)*, răscoala lui Watt Tyler** (Anglia, 1381) sau aceea de la Bobîlna (1437), războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja (1514) și marele război țărănesc german (1524-1525), răscoala lui Emilian Pugaciov din Rusia (1773-1775) sau răscoala țărănească în frunte cu Horea, Cloșca și Crișan (1784), răscoala taipinilor (1851-1864) din China și atîtea altele; din aceleași motive nu ne-am putut asuma sarcina de a contura măcar geografia mondială a războaielor populare de eliberare națională. De aceea, studiul de față se vrea doar o propunere pentru o viitoare abordare mai profundă și mai largă a războiului popular în istoria universală și un îndemn pentru recitirea acestei istorii din unghiul de vedere înfățișat aici.

În istoria modernă și contemporană afirmarea mișcărilor naționale pentru libertate și unitate, situarea proletariatului în fruntea luptelor sociale pentru transformarea revoluționară a societății au făcut ca ideea ridicării generale la arme a poporului să fie luată în considerație de forțele progresiste ca un mijloc principal pentru obținerea victoriei.

Teoreticianul militar prusian Clausewitz, de exemplu, acorda insurecției populare o însemnătate excepțională, socotind că poporul care o folosește cu pricepere dobîndește, în chip corespunzător, o superioritate evidentă asupra celor ce-l privesc cu dispreț. După el, insurecția populară, al cărei element de rezistență se află peste tot și nicăieri, are o mare eficacitate, căci „ca un foc mocnit ce înaintează încet, ea distruge stîlpii de susținere ai armatei inamice".

Într-o vreme cînd revoluția națională devenise o dominantă în Europa, tinerii Marx și Engels, pornind de la evenimentele anilor 1848-1849, subliniau: „Un popor care vrea să-și cucerească independența nu trebuie să se rezume la mijloacele **obișnuite** de ducere a războiului. Răscoală de masă, război revoluționar, guerilă pretutindeni — iată singurul mod în care un popor mic poate să o scoată la capăt cu un popor mare și o armată mai slabă este în stare să țină piept unei armate mai puternice și mai bine organizate"

---

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1972.
** Vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1973.

În 1812 marea armată napoleoniană a fost înfrîntă în campania din Rusia

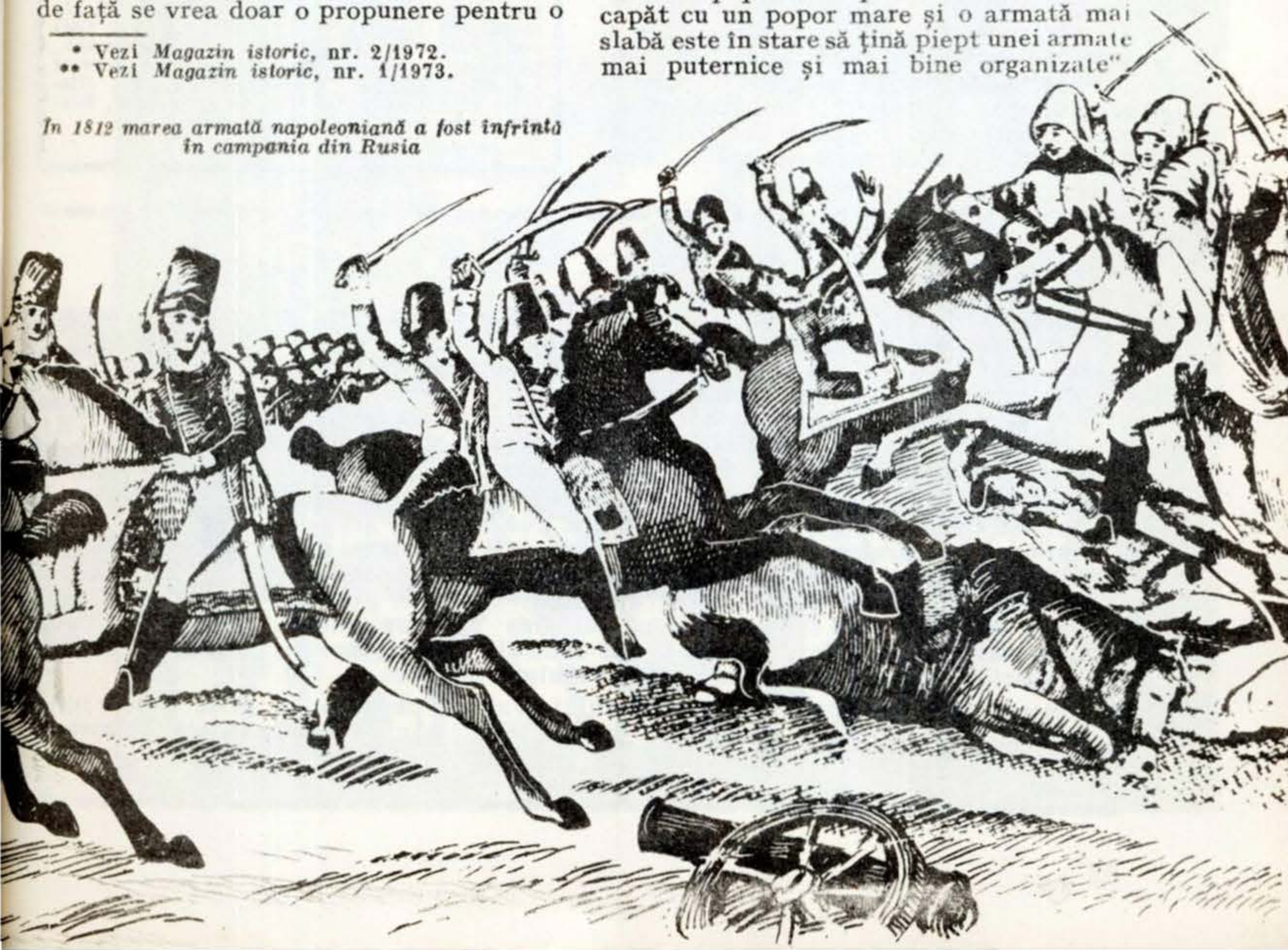

Iar după trei ani, în 1852, apreciau că „...insurecția este o artă, ca războiul sau ca oricare altă artă...“

Marx, Engels și Lenin au ridicat teoria și practica războiului popular pe o treaptă superioară, văzînd în lupta poporului înarmat un mijloc indispensabil pentru victoria revoluției. Teza înarmării generale a poporului a devenit un principiu programatic al partidelor socialiste din Europa. Înarmarea poporului era unul din dezideratele cuprinse în studiul **Ce vor socialiștii români,** publicat de Constantin Dobrogeanu-Gherea în 1885, idee pe care o vom regăsi și în programul din 1893 al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, precum și în alte documente ale mișcării socialiste din țara noastră. Analizînd momentul revoluționar 1905 din Rusia, Lenin arăta că social-democrației îi revenea sarcina „...să asigure o mai mare coeziune și organizare a forțelor sale, să propage cu mai multă energie lozinca de mult lansată de ea: **insurecția armată a întregului popor**“.

Istoria războaielor populare din ultima sută de ani pune în evidență cu pregnanță influența hotărîtoare asupra acestora a ideologiei marxist-leniniste, a partidelor comuniste, care abordează într-o intimă conexiune revoluția proletară și mișcările de emancipare, de eliberare națională ale popoarelor din diferite părți ale globului.

Exemplele memorabile ale secolului nostru — războiul revoluționar al popoarelor sovietice împotriva albgardiștilor și intervenționiștilor imperialiști în anii următori Marelui Octombrie, războiul revoluționar al poporului chinez împotriva militariștilor japonezi cotropitori și a reacțiunii gomindaniste, rezistența populară republicană din 1936-1939 din Spania, lupta antifascistă a popoarelor din Europa împotriva dominației hitleriste în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale, în cadrul căreia se situează insurecția națională antifascistă armată a poporului nostru, războiul de apărare al poporului R.P.D. Coreene din 1950-1953, acțiunea armată generalizată a poporului algerian împotriva jugului colonial între 1954-1962, lupta eroică dusă de poporul vietnamez împotriva agresorului american — sînt o strălucită confirmare a adevărului exprimat de Lenin că **„numai poporul înarmat poate fi un reazim efectiv al libertății poporului“.**

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Herodot, **Istorii**; Caesar, **Războiul gallic**; Th. Mommsen, **Histoire romaine**; Hadrian Daicoviciu, **Dacii**; Henry Thomas Buckle, **Histoire de la civilisation en Angleterre**; Augustin Thierry, **Histoire de la conquête de l'Angleterre par les normands**; André Maurois, **Istoria Angliei**; Camil Mureșan, **Revoluția burgheză din Anglia**; M.A. Barg, **Cromwell și epoca sa**; Albert Waddington, **Histoire de Prusse des origines à la mort du grand électeur**; Allan Nevins și H.S. Commager, **Istoria Statelor Unite**; Alexandru Vianu, **Nașterea S.U.A.**; Woodrow Wilson, **George Washington fondateur des États-Unis**; Albert Bayet, **Istoria Franței**; M. Mignet, **Histoire de la révolution française**; Albert Soboul, **La I-ère République**; Erich Zöllner, **Histoire de l'Autriche**; A. Pankratova (sous la direction), **Histoire de l'U.R.S.S.** (deuxième partie); A.D. Xenopol, **Istoria românilor din Dacia Traiană**; Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu ș.a., **Istoria României-compendiu**; C. Căzănișteanu, **Tradiții ale războiului popular în istoria românilor**; Carl von Clausewitz, **Despre război**; H. Stegemann, **La guerre — son caractère et ses aspects à travers les siècles**; Général Frédéric Canonge, **Histoire et Art Militairs**; Claude Chambard, **Histoire mondiale des maquis.**

PLANȘELE NOASTRE

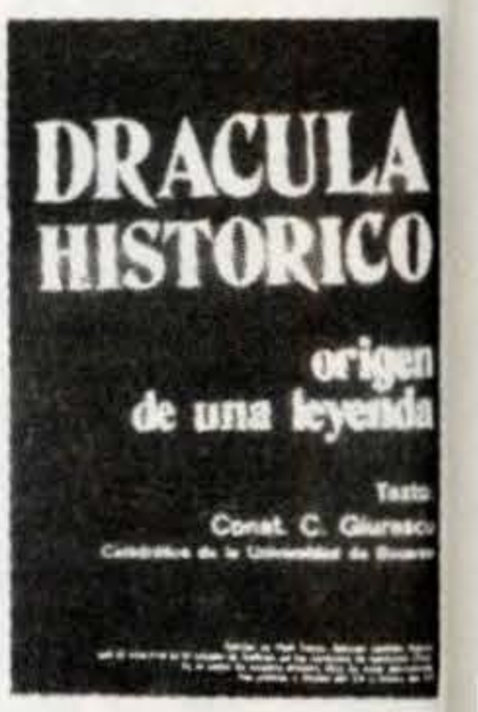

① Numărul din martie 1973 al revistei spaniole **Historia y Vida** („Istoria și viața“), publicație lunară care apare la Barcelona și Madrid, cu un tiraj de peste 100 000 exemplare, publică un amplu studiu al prof. dr. doc. C.C. Giurescu, membru al Academiei de Științe Sociale și Politice, intitulat **Dracula cel din istorie — originea unei legende.** Reproducem coperta revistei **Historia y Vida.**

② Retragerea armatei lui Napoleon din Rusia (1812) a îmbrăcat ③ forme tragice. Victorioase în prima etapă a războiului, trupele franceze (ai cărei reprezentanți sînt înfățișați în stînga sus) au fost hărțuite neîncetat de armata rusă, mai cu seamă de unitățile de cazaci (dreapta sus) ajungînd, în 1815, pînă la Paris. Planșele sînt reproduse după lucrarea **Histoire universelle des armées,** aflată la Biblioteca Centrală a Ministerului Apărării Naționale (**Armatele marilor revoluții moderne,** p. 25)

④ Obiecte care au aparținut domnitorului Unirii, păstrate cu grijă în fondurile Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România (**Personalitate europeană,** p. 2)

Historia y vida

AÑO VI
NUMERO 60
35 PTAS.
BARCELONA - MADRID

Origen de una leyenda

DRACULA

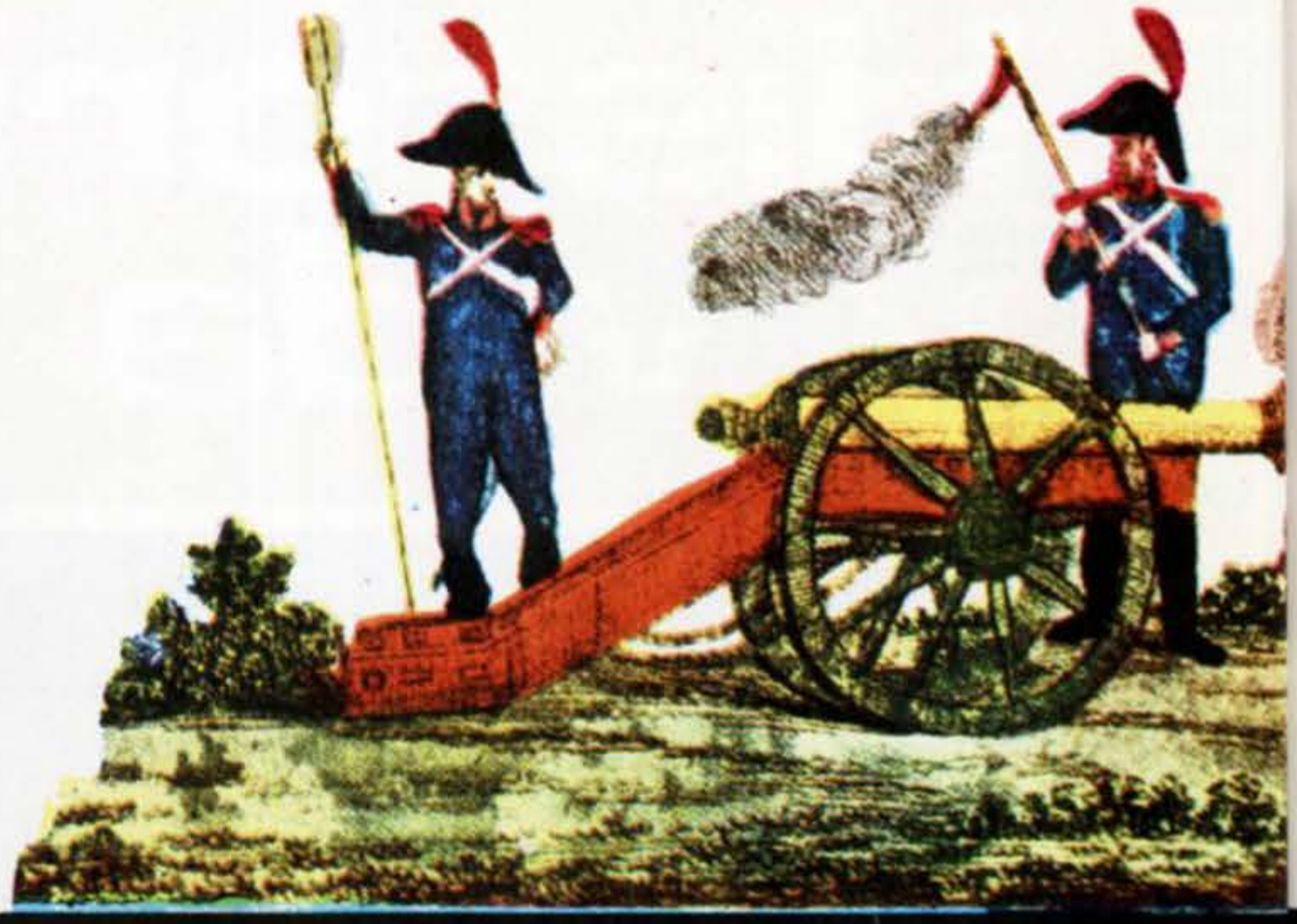

1848-1973

NICOLAE BĂLCESCU — un sfătuitor al naţiunii sale

Nicolae Bălcescu a acţionat totdeauna ca un patriot înflăcărat în sensul larg, cuprinzător al acestei noţiuni. Patria, **în viziunea sa, includea într-un tot întreg spaţiul locuit de naţiunea căreia i-a aparţinut şi i s-a consacrat pînă la ultima suflare. Prin lecturile sale, prin călătorii întreprinse atît la românii de dincolo de Carpaţi, cît şi în Moldova, prin contactele umane stabilite, Bălcescu a trăit ca român şi a militat pentru ca naţiunea sa, în ansamblul ei, să-şi capete „rangul" ce i se cuvenea „în marea familie a naţiilor europene". Nu întîmplător două studii le-a dedicat puterii armate a Ţării Româneşti şi a Moldovei, publicîndu-le, pe cel dintîi în Moldova, şi pe cel de-al doilea în Ţara Românească, vrînd ca şi prin aceasta să reliefeze** unitatea **celor două ţări. Şi aceeaşi convingere în unitatea naţiunii l-a făcut să îndemne pe românii transilvani, în toamna anului 1848, „a organiza Transilvania ca o ţară românească şi a o declara astfel". Credea fervent — aşa cum scria în vara anului 1849 — că „naţia română din toate naţiile Orientului are cel mai frumos viitor" şi considera că aceasta avea de împlinit „o misie" faţă de umanitate.**

După revoluţie, în anii de exil, convingerile sale privind necesitatea unităţii au căpătat un caracter şi mai accentuat; considera acum „unimea naţională" drept „singurul principiu de viaţă, singurul principiu de mîntuire". Bălcescu îndemna pe conaţionalii săi să-şi strîngă „inimă lîngă inimă", pentru a realiza unitatea statală — asupra căreia avea o viziune integrală, dar în etape —, care nu era numai „visarea iubită a voevozilor viteji", ci în primul rînd „chezăşuirea libertăţii" poporului român. În ultimii ani ai vieţii, luptînd cu nemiloasa boală care-l măcina, Bălcescu s-a consacrat realizării operei sale capitale Românii sub Mihai Vodă Viteazul, **prin care, aşa cum a scris-o, voia să pună „piatra de temelie a unităţii naţionale". Prin claritatea ideilor sale ardente privind unitatea şi necesitatea constituirii statului naţional, prin credinţa nestrămutată în realizarea efectivă a acestuia, prin convingerile sale referitoare la rolul pe care românii trebuiau să-l dobîndească în lume, Bălcescu este şi astăzi un sfătuitor al naţiunii sale, un exemplu însufleţitor.**

Dan BERINDEI

23 ianuarie 1847

„...Viteazul prinţ [Mihai Viteazul — **n.r.**] priimi acea pace, care îi era trebuincioasă, căci, acum planurile sale se măriseră şi el lucra la crearea naţionalităţii româneşti, la unirea tuturor românilor într-un stat politic. Ideie măreaţă şi singură mîntuitoare pentru noi, pe care din orbirea acelor veacuri, părinţii noştri n-o putură realiza statornic, şi care singură trebuie să fie ţinta politică a românilor de astăzi... Fie ca aducerea aminte a nenorocirilor şi a luptelor eroice ale părinţilor noştri, să poată realţa [reînălţa — **n.r.**] demnitatea noastră naţională! Fie ca noi să ne încredinţăm că o naţie care are trecut aşa de glorios, o naţie pe care providenţa o păstrează în curs de 18 veacuri, fără îndoială pentru un scop oarecare, nu poate fi ursită să piară acum în al XIX-lea veac, în veacul luminilor şi al libertăţii..."

(*Campania românilor în contra turcilor la anul 1595*, în *Opere*, ediţia G. Zane, vol. I, partea I-a, Bucureşti, 1940, p. 250)

8 martie 1849

„Gemînd supt aceeaşi crudă soartă, suferind aceleaşi chinuri, simţind aceleaşi trebuinţe, românii din toate părţile României se sculară într-acest an strigînd înaintea lumei: «libertate vrem». Era însă o strigare care ar fi trebuit a o arunca mai nainte de orice alta; aceasta era: «uniunea noastră naţională vrem». Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere şi noi românii nu vom putea fi puternici pînă cînd nu ne vom uni cu toţii într-unul şi acelaşi corp politic. Unimea naţională dar e singurul principiu de viaţă, singurul principiu de mîntuire pentru noi. Ţelul acesta către care aţinta părinţii noştri trebuie să-l

avem şi noi; şi fiindcă noi îl uitarăm, fiindcă nu lucrarăm împreună, nu ne înţeleserăm împreună şi nu ne scularăm cu toţii deodată strigînd împreună: «unire naţională şi libertate vrem», strigările noastre succesive, izolate, slabe, fură înăbuşite sau întoarse într-alte direcţii şi duşmanii naţiei întină sfîntul pămînt al patriei noastre... Astăzi dar e vreme ca, moldoveni şi munteni, să ne aducem aminte că sîntem români, să ne strîngem împreună inimă lîngă inimă, să ne organizăm, să ne concentrăm puterile, toate voinţele într-o singură putere, într-o singură voinţă..."

(Circulară către emigraţia moldo-română din Paris, în *Opere*, ediţia G. Zane, vol.IV, Bucureşti, 1964, pp. 135-136).

16 septembrie 1850

„...Aceste condiţii de putere, de cari avem nevoie, nu le putem găsi decît în solidaritatea tuturor românilor, în unirea lor într-o singură naţie, unire la care sînt meniţi prin naţionalitate, prin aceeaşi limbă, religie, obiceiuri, simtimente, prin poziţia geografică, prin trecutul lor şi în sfîrşit prin nevoia de-a se păstra şi de-a se mîntui.

Dacă naţionalitatea este sufletul unui popor, dacă cîtă vreme el păstrează acest semn caracteristic al individualităţii sale, acest spirit de vieaţă, el este învestit cu dreptul neprescriptibil de-a trăi liber, unitatea naţională este chezăşuirea libertăţii lui, este trupul lui trebuincios ca sufletul să nu piară şi să amorţească, ci din contră să poată creşte şi a se desvolta.

Unitatea naţională fu visarea iubită a voevozilor noştri cei viteji, a tuturor bărbaţilor noştri cei mari, cari întrupară în sine individualitatea şi cugetarea poporului, spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa ei trăiră, munciră, suferiră şi muriră. Pentru dînsa Mircea cel Bătrîn şi Ştefan cel Mare se luptară toată vieaţa lor îndelungată şi traseră asupră-le năvălirea îngrozitoare a turcilor, pentru dînsa Mihai cel Viteaz cade ucis în cîmpul Turda, pentru dînsa Şerban Cantacuzino bea otravă, pentru dînsa Horia moarte cumplită pe roată suferă... Dar din nenorocire domnii şi boierii ţărilor, inspiraţi de simtimentul egoist şi individual, nu îşi ziseră: sîntem cu toţi români, sîntem fraţi, hai să ne unim ţările împreună, ci ziseră: sîntem moldoveni sau munteni, să ne supunem nouă ţeara Muntenească sau ţeara Moldovei. De-aci iseară susceptibilităţi şi împerechieri fatale, care împiedecară unirea de obşte dorită. Aceea ce **concuista** n-a putut isprăvi, **frăţia** o va face. Aceea ce voevozii noştri cei mari cu vitejia lor n-au putut, poporul armat şi întărit de **un principiu** o va putea.

Este vremea astăzi, cînd naţionalitatea şi existenţa politică ne sînt tăgăduite, cînd vedem că de la 1848, mai cu seamă, cuvintele **unitate** şi **naţionalitate** sînt în toate gurile în Europa, simtimentul lor în toate inimile, şi au armat toate braţele, au vărsat atîta sînge în aceşti doi ani din urmă, sînge ce va curge mereu, pînă ce carta Europei se va preface, staturile întemeiate pe concuistă, pe călcarea drepturilor naţiilor se vor sdrobi, naţiile se vor reîntregi în libertatea lor şi sfînta alianţă a popoarelor se va întocmi; astăzi... este vremea, zicem, ca şi naţia română să ridice stindardul unităţii sale, stindardul mărimii şi vitejiei trecute a părinţilor, stindardul lui Mircea, Ştefan şi Mihai, stindardul de vieaţă şi mîntuire..."

(Mersul revoluţiei în istoria românilor, în *Opere*, ediţia G. Zane, vol. I, partea a II-a, Bucureşti, 1940, pp. 105-106)

mai 1851

„...Ştim toţi cine fură cei dintîi apostoli ai românismului. Cine nu cunoaşte numele glorioase ale lui Iorgovici, Şincai, Cichindeal, Klain, Lazăr, Petru Maior, cari prin şcoli, prin cultivarea limbii şi a istoriei, puseră stîlpii de temelie ai naţionalităţii române şi propagară ideia unităţii sale? Ideile răspîndite prin aceste lucrări literare şi istorice izbucniră îndată în fapte. Horia luă securea în mînă şi... scrise cu dînsa drepturile naţiei române şi programul politic şi social al revoluţiilor ei viitoare...

...Numai poporul şi poeţii, aceşti fii ai inspiraţiei divine, avură la 1848 conştiinţa întîmplărilor viitoare, numai ei cetiră şi destăinuiseră aceea ce era scris în fundul inimii fiecărui român: **mîntuirea de orice domnire străină prin unitatea naţională!...**

...Revoluţionarii de la 1848 din Ţeara Românească deşi crezură că trebuie a urma după pilda ardelenilor şi că împrejurările politice nu-i ertară a pune din început în programul lor chestia unităţii naţionale, dar n-au pierdut un minut din vedere solidaritatea ce-i leagă cu toate ramurile naţiei române..."

(Mişcarea românilor din Ardeal la 1848, în *Opere*, ediţia G. Zane, vol. I, partea a II-a, Bucureşti, 1940, pp. 125-126, 127, 130)

DIN CULISELE CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

OPERAȚIA „BARBA-ROSSA". O legendă medievală despre împăratul Frederic și un plan nitlerist cu toate variantele posibile minus una — eșecul. În dreapta: trupele naziste trec granița U.R.S.S.

RADIOGRAMA „DE PE CUIRASATUL YAMATO. „Camera neagră" cîștigă o bătălie în războiul codurilor secrete. În dreapta: bombardier american în acțiune

JURNALUL LUI CIANO. Fostul ministru de Externe al Italiei ne oferă o adevărată „galerie a monștrilor" din vîrful piramidei fasciste. În dreapta: Mussolini, în cușca altei fiare

OPERAŢIA „BARBAROSSA“

L. BEZÎMENSKI

Urcăm spre Muntele Kiefhäuser, lăsînd în urmă satele pitoreşti ale Turingiei, înşirate de-a lungul şoselei şi undeva, mai departe, oraşelui Bad Frankenhausen. Aici, la începutul secolului XVI, a avut loc ultima mare bătălie a războiului ţărănesc, în timpul căreia a fost luat prizonier Thomas Müntzer, luptător pentru libertatea poporului german. La răscruce de drumuri, două săgeţi indicatoare: una ne invită spre culmea muntelui, alta, spre „Bîrlogul lui Frederic Barbarossa“.

În evul mediu, împăratul Frederic I Barbarossa (1152-1190), întruchipa speranţele feudalilor germani de a reînvia gloria lor de altădată. O bună bucată de timp a circulat legenda cum că un oarecare călugăr descoperise că împăratul Frederic II (1220-1250), nepotul lui Barbarossa, mai era încă în viaţă şi că se ascundea într-o peşteră de lîngă Salzburg. Va veni însă o zi, spunea legenda, cînd nepotul lui Barbarossa va ieşi la lumina zilei, pentru a chema la arme pe victorioşii lui soldaţi.

Legendele se nasc, mor, se transformă. O cronică din sec. XV scrie că însuşi Frederic I Barbarossa îşi doarme somnul de veci undeva în adîncul Muntelui Kiefhäuser şi că va veni o zi cînd stîncile muntelui se vor despica şi împăratul va ieşi din ascunzătoare pentru a face să renască măreţia Imperiului german.

O nouă versiune a legendei a apărut în sec. XIX, secol spre sfîrşitul căruia militarismul prusac a reînviat, o dată mai mult, figura lui Frederic I Barbarossa, de data aceasta pentru a justifica acţiunile Kaiserului Wilhelm I. Iar în 1896, pe Muntele Kiefhäuser a fost inaugurat un uriaş monument închinat legendarului împărat. Un monument din piatră, înfăţişîndu-l pe Frederic I Barbarossa cu o barbă lungă pînă la pămînt, iar alături, statuia ecvestră a lui Wilhelm I — amîndouă dominate de un turn (în care hitleriştii aveau să păstreze drapelele regimentelor care au cucerit Franţa). Meticulos, ghidul ne informează că: volumul complexului este de 25 000 metri cubi, greutatea — 125 000 tone, costul — 1 452 000 mărci şi 37 pfennigi...

Curiozitatea ne-a împins să vizităm şi „Bîrlogul lui Frederic Barbarossa“. Cu aceeaşi conştiinciozitate profesională, ghidul ne-a atras atenţia că „Bîrlogul Barbarossa“, „masa şi banca de piatră a lui Barbarossa“, ca şi tot acest splendid subteran, amenajat pentru turişti, nu are comun cu împăratul decît legenda. Mai mult, aceste grote au fost descoperite abia în sec. XIX.

Evident, ghidul nu ne spunea o noutate. Frederic I Barbarossa, se ştie, a murit înecat într-un rîu din Asia Mică, în timpul Cruciadei a III-a.

Cînd Adolf Hitler căuta un nume de cod pentru planul de agresiune împotriva Uniunii Sovietice, el şi-a amintit nu întîmplător de Barbarossa. Complăcîndu-se în postura de continuator al tradiţiilor străvechi, Hitler a ales-o pe cea ale cărei rezonanţe i-au convenit de minune, renunţînd la alte variante anterioare: „Aufbau Ost“, „Otto“, „Fried“.

Începînd din 1940, la Marele Stat Major al armatei germane au început să apară dosare, purtînd denumirea codificată „Barbarossa“, în care erau incluse toate documentele legate de atacul plănuit împotriva U.R.S.S. Banda roşie, aplicată de-a curmezişul lor, însemna: „Strict secret“. Cei care s-au ocupat de elaborarea şi rînduirea acestor documente nu şi-au putut închipui, evident, că lucrau de fapt pentru un viitor tribunal militar internaţional. Criminalii nutresc întotdeauna convingerea că vor scăpa de pedeapsă.

Ar fi imposibil să redăm conţinutul tuturor acestor dosare „Barbarossa“, ca şi al atîtor altor documente ale conducerii SS şi partidului nazist, care, fără să poarte această denumire, au avut cea mai strînsă legătură cu planul de agresiune în răsărit. De altminteri, nu ne-am propus decît să alegem din ele cîteva aspecte ca mai apoi, confruntîndu-le cu mărturiile unor participanţi la evenimente, să le adunăm într-un „Dosar special «Barbarossa»“. În acest scop am folosit materialele procesului de la Nürnberg, diferite arhive din U.R.S.S., R.D.G., R.F.G., numeroase memorii şi

publicații istorice, precum și declarațiile unor martori oculari, cu care am stat de vorbă*.

Tăcerile baronului von Hersdorf

Cu doi ani înainte de atacul Germaniei hitleriste împotriva Uniunii Sovietice, la Berlin, într-un cerc foarte restrîns, a fost discutat pentru întîia oară planul de cucerire și împărțire a U.R.S.S. Pe teritoriile ocupate urmau să fie create patru Reichskomissariate: Baltenland (sau Ostland), Ucraina, Caucaz și Rusia.

Acum, pe baza documentelor, cunoaștem mai multe amănunte despre intențiile hitleriștilor. Nici unul dintre documente, trebuie să o spunem, nu se referă la eventualitatea unei înfrîngeri. Marele Stat Major german n-a întocmit nici un plan care să prevadă eșecul operației „Barbarossa". În schimb, încă la începutul lunii iunie 1941 hitleriștii au avut grijă să elaboreze un plan „post-Barbarossa", bazat pe Directiva nr. 32. Dar despre aceasta mai tîrziu.

Așadar, cu doi ani înainte de declanșarea agresiunii, conducerea nazistă „a hotărît" ca Reichskomissariatul Rusia să fie condus de Siegfried Kasche, Ostland — de Heinrich Lose, Ucraina — de Erich Koch, Caucaz — de Arno Schieckedanz.

Să ne oprim, în cîteva cuvinte, asupra Reichskomissariatului Rusia. El urma să se întindă, la nord, pînă la Oceanul Înghețat, la est — pînă la Novosibirsk, la sud — pînă la Turkmenia. Deși acest gigantic comisariat n-a ajuns niciodată o realitate, deși Obergruppenführer SA Siegfried Kasche, prieten intim al lui Goering, a așteptat mult și bine să intre în stăpînirea lui, există totuși mărturii că în 1944 el încă mai rîvnea la acest post. Drept care, în acest an, a încredințat cîtorva prieteni diferite funcții în cadrul „Statului major al Reichskomissariatului Rusia"**.

Dar să revenim la realitate. În afara acestor planuri generale au fost elaborate și măsuri concrete, strîns legate de declarația lui Hitler din 16 iulie 1941: se ivise — spunea Führerul — ocazia „de a împărți avantajos o uriașă plăcintă, pentru a putea, în primul rînd, s-o stăpînim, în al doilea — s-o cîrmuim, în al treilea — s-o exploatăm"***.

Asigurarea ordinei pe teritoriul rusesc „stăpînit și cîrmuit" de hitleriști urma să fie încredințată unui număr de 12 divizii de tancuri, 6 de motorizate, 34 de infanterie, 3 de vînători de munte, 1 de cavalerie. În total, 56 divizii, nici mai mult, nici mai puțin. Denumirea de Uniunea Sovietică trebuia să dispară de pe hartă,ca și Moscova, de altminteri.

Ce intenție aveau hitleriștii la adresa Moscovei?

... Încercam să-mi imaginez cum arăta în anii războiului generalul maior baron Rudiger Christoph von Hersdorf. Acum, în fața mea se afla un bătrîn într-un fotoliu pe rotile (călăreț pasionat, baronul von Hersdorf n-a abandonat nici la bătrînețe sportul lui preferat, de pe urma căruia s-a ales cu o infirmitate).

Pe șeful lui, feldmareșalul Fedor von Bock — omul care trebuia să cucerească Moscova — îl cunoscuse la Poznan în primăvara anului 1941. La rugămintea mea, interlocutorul meu l-a caracterizat astfel:

— În „constelația" feldmareșalilor germani Rundstedt, Manstein, Bock, acesta din urmă a fost, după părerea mea, personajul cel mai strălucit. Un excelent strateg, un om punctual, corect, fin; într-un cuvînt, un feldmareșal prusian tipic. Din păcate, peste aceste însușiri s-au suprapus vanitatea, cruzimea, ambiția de a face carieră. De altfel, s-a și spus despre el că era omul care călca pe cadavre...

În preajma agresiunii împotriva U.R.S.S., cariera militară a lui von Bock se îmbogățise cu luarea Parisului și Varșoviei. El se număra printre generalii Wehrmachtului avansați de Hitler la gradul de feldmareșal într-un cadru neobișnuit de solemn: insemnele noii sale poziții în ierarhia militară — printre care și bastonul

---

* Titlul și subtitlurile fragmentelor din volumul: L. Bezimenski, **Osobaia papka „Barbarossa"** („Dosarul special al operației «Barbarossa»") Ed. Agenția de Presă Novosti, Moscova, 1972, aparțin redacției **Magazin istoric.**

În p. 40: *Împăratul Frederic Barbarossa*

Discuție înfierbîntată pe marginea proiectului de agresiune

** E. Kordt, **Wahn und Wirklichkeit** („Iluzie și realitate"), Stuttgart, 1948.

*** **Nurnberger Dokument L-221.**

cu vultur și zvastică — i-au fost înmînate în sala de marmură a cancelariei imperiale. Nu încăpea îndoială că pentru a cuceri Moscova, Hitler își pusese speranța într-un ofițer superior care, din punctul de vedere al militarismului german, era capabil să îndeplinească una din principalele misiuni ale planului „Barbarossa".

— Bock era de părere, a continuat von Hersdorf, că el era cel care trebuia să dispună de principalele forțe ale armatei și că sectorul lui trebuia să aplice lovitura principală. În august 1941, cînd Bock a fost nevoit să transfere o parte din diviziile sale de tancuri în sud, nu-și găsea locul de furie.

— Prin ce mijloace intenționa Bock să ia Moscova?

— Avea de ales între două variante. Prima, numită de el „marea hotărîre", presupunea două atacuri puternice cu tancurile: la nord de oraș, undeva în regiunea Rjev-Kalinin, și la sud, în zona Oriol-Tula. Înaintarea urma să se facă întîi pe direcții aproape paralele, apoi cele două forțe trebuiau să se întîlnească la est de Capitală.

— Unde anume?

— Nu-mi mai aduc aminte denumirile unor localități. Cred că era vorba de Gorki.

Într-adevăr, după 30 ani generalul german avea tot dreptul să uite unele denumiri rusești... Lacunele din memoria lui pot fi însă completate cu date din documente, în care se spune: se va atinge linia Riazan-Vladimir-Kaleazin-Kalinin.

După cîteva clipe de tăcere, interlocutorul meu a continuat.

— Pentru a aprecia acest plan, nu trebuie să uităm că Hitler ordonase ca armatele noastre să nu intre în Moscova, ci doar să încercuiască orașul.

— Armatele să nu intre în Moscova?!

— Da, așa ordonase Führerul...

Din relatarea lui Hersdorf, iată cum s-au petrecut lucrurile: înainte de declanșarea ofensivei asupra Moscovei, la statul major al lui Bock s-a înfățișat un înalt personaj din conducerea nazistă (Hersdorf nu-și amintea numele lui), care a declarat că se află în posesia unui ordin al lui Hitler ca armatele să nu pătrundă în oraș, lui Bock revenindu-i misiunea de a desemna unitățile menite „să asigure securitatea" Hersdorf cerînd precizări în legătură cu această formulare, înaltul oaspete din Berlin s-a mulțumit să răspundă că era vorba de „securitate politică".

— Musafirul dv. a fost SS-ist?

Von Hersdorf a tăcut din nou cîteva clipe înainte de a răspunde:

— Nu îmi amintesc că purta uniforma partidului nazist...

Datată 12 iulie 1942, această hartă a fost intitulată de hitleriști: Deutsche Verwaltung im Osten *(„Administrația germană în Răsărit")*

Întîi un „super-Auschwitz"

După spusele lui Hersdorf, Bock a refuzat să-l primească pe vizitator. Dar dacă interlocutorul meu a încercat — prin ceea ce a spus și prin ceea ce nu a spus — să arunce asupra conducerii naziste întreaga răspundere a bestialei idei de încercuire și blocare a Moscovei, efortul lui a fost zadarnic, căci ea figura și era amplu comentată într-o directivă a Statului major al Înaltului comandament al armatei. În ordinul nr. 441675 din 7 octombrie 1941, se spunea că Wehrmachtul nu trebuie să pătrundă nici în Leningrad, nici în Moscova, ci doar „să le blocheze" ermetic. La 12 octombrie, ordinul a fost dublat prin documentul nr. 1571/41. Trei zile mai tîrziu, statul major al lui von Bock a adus la cunoștința armatei acest ordin criminal. După cum se vede, generalii lui Hitler nu se deosebeau prin nimic de „înaltele personaje" din conducerea nazistă. Mai mult, ofițerii de stat major au făcut eforturi pentru a realiza o strînsă colaborare între Wehrmacht, SS și SD, cu scopul de a transforma Moscova, într-o primă etapă, într-un imens lagăr de concentrare. În etapa următoare, undeva în răsărit urma să fie creat un „super-Auschwitz", pentru exterminarea, în ca-

merele de gazare, a locuitorilor Moscovei, copii, femei, bătrîni, fără alegere...

Dar ce soartă au hărăzit hitleriștii orașului propriu-zis?

Acum cîțiva ani am făcut parte dintr-un grup de consultanți, condus de mareșalul K.K. Rokossovski, pentru filmul lui K. Simonov și V. Ordînski „Dacă ți-e dragă casa ta". Stînd de vorbă cu mareșalul, l-am întrebat ce crede despre o afirmație a lui von Schlabrendorff (fostul aghiotant al șefului Direcției operative de pe lîngă statul major al Grupului de armate „Centru") cum că hitleriștii intenționau să inunde Moscova. Cîțiva consultanți prezenți la discuție și-au exprimat neîncrederea în existența unui asemenea plan. Din punct de vedere tehnic — spuneau ei — inundarea orașului prin revărsarea canalului Moscova-Volga era, practic, imposibilă. În ceea ce îl privește pe mareșal, el a fost de părere că spusele lui von Schlabrendorff trebuiau verificate. La indicația lui, am rugat niște prieteni din Bonn să-l viziteze pe von Schlabrendorff și să-l întrebe dacă-și menținea afirmația. Da, și-o menținea întocmai, specificînd că Hitler îi vorbise lui von Bock despre acest plan cu prilejul vizitei în localitatea Borisov. Atunci m-am apucat să scotocesc prin arhive, reușind să descopăr însemnările unui SS-ist, prezent la discuțiile lui Hitler cu suita sa. Între altele, SS-istul scria, la 9 octombrie 1941:

„Führerul a dat dispoziție ca nici un soldat german să nu intre în Moscova. Orașul va fi inundat și șters de pe fața pămîntului".

La 17 octombrie, o altă însemnare:

„Germanii nu trebuie să intre în marile orașe rusești, dacă acestea vor supraviețui războiului. Dar Petersburgul și Moscova nu vor supraviețui".

Comparați aceste însemnări cu ceea ce călăul SS-ist Heydrich îi scria lui Himmler, la 20 octombrie 1941:

„Reichsführer!

Respectuos vă atrag atenția asupra faptului că ordinele stricte în legătură cu orașele Petersburg și Moscova nu vor putea fi aduse la îndeplinire, dacă de la bun început nu vor fi adoptate cele mai drastice măsuri.

Brigadeführer SS Stahlecker, comandantul Einsatz-grupei «A», mi-a raportat că, potrivit informațiilor culese de agenții care s-au întors din Petersburg, orașul a suferit distrugeri neînsemnate [...] Sînt de părere că ar trebui folosite masiv bombele incendiare și explozive. Vă rog să binevoiți a-i aminti Führerului, cu o primă ocazie, că dacă Wehrmachtul nu va primi ordine dintre cele mai stricte, cele două orașe nu vor putea fi distruse.

Heil Hitler!
Heydrich"*

Moscova trebuia deci să piară — aceasta însemna pentru hitleriști o etapă importantă a planului „Barbarossa".

Dincolo de linia „A-A"

Logic vorbind, elaborarea operației „Barbarossa" sau, mai precis, a planului militar și strategic cu acest nume, ar fi trebuit să fie încheiată în ziua de 22 iunie 1941, cînd trei grupe de armate germane și-au început acțiunea împotriva U.R.S.S. În realitate, lucrurile s-au petrecut altfel. Procesul de elaborare a operației a continuat și după această dată, întrucît lăcomia hitleriștilor nu putea fi îngrădită

* „Reichsführer!" Briefe an und von Himmler („Scrisori către și de la Himmler") Stuttgart, 1968.

Incontestabil, o parte din Wehrmacht a rămas definitiv în bazinul Donețului

În 1943, în Donbassul eliberat, muncitorii distrug firma pe care Krupp s-a grăbit s-o afişeze la intrarea Uzinei constructoare de maşini din Kramatorsk

de acea linie virtuală „A-A" (de la Arhanghelsk la Astrahan), trasată tot de ei pe harta Uniunii Sovietice, într-o etapă anterioară agresiunii.

În istoria „dezvoltării ulterioare" a operaţiei „Barbarossa" au existat cîteva săptămîni în care impertinenţa hitleriştilor s-a apropiat de apogeu. Ele se situează în vara anului 1941, cînd Hitler şi consilierii lui militari (ca să nu mai vorbim de conducătorii partidului nazist) erau ferm convinşi că U.R.S.S. se afla în pragul prăbuşirii. Astfel, la 4 iulie, Hitler declara: „Practic, Uniunea Sovietică a pierdut războiul". Spre sfîrşitul aceleiaşi luni, într-o discuţie cu generalul Halder, Führerul „a prezis" că „peste o lună armatele noastre vor ajunge la Leningrad şi la Moscova, la începutul lunii octombrie — pe Volga, iar în noiembrie — la Baku şi Batumi". Tot în luna iulie 1941, Hitler a vorbit şi despre un alt obiectiv: Uralul. Şi tot atunci, generalul Halder a hotărît să creeze — în afara celor 56 divizii care urmau să asigure ordinea pe teritoriul ocupat — alte cîteva unităţi speciale cu aceleaşi misiuni:

a) o unitate de tancuri pentru Transcaucazia

b) două unităţi de tancuri pentru Delta Volgăi

c) o unitate de tancuri pentru sudul Uraluluri şi una pentru nordul Uralului.

Încă atunci, în primele luni de război, generalii lui Hitler se îngrijeau de „asigurarea ordinii" pe... teritoriul încă neocupat al Uralului! De altminteri, acaparării acestei regiuni i-a fost consacrat un document special, intitulat „Operaţia în zona industrială Ural" şi datat 27 iulie 1941. Primele lui două puncte prevedeau:

1) Operaţia va fi efectuată de 8 divizii de tancuri şi 4 motorizate. În funcţie de necesităţi, vor participa şi divizii de infanterie, care vor avea misiunea de a proteja căile de comunicaţie din spatele frontului.

2) Particularitatea acestei operaţii constînd într-o amplă acţiune a unităţilor mecanizate în regiuni dispunînd de un număr restrîns de căi de acces, se impune o riguroasă verificare a structurii organizatorice a unităţilor de tancuri, eliminînd tot ce le-ar putea diminua forţa de izbire. Operaţia va fi efectuată [...] în cel mai scurt termen posibil. În funcţie de comportarea inamicului, zonele cucerite vor fi menţinute sau cedate, dar numai după distrugerea tuturor obiectivelor de importanţă vitală, în care scop vor exista unităţi speciale.

În august, deci în luna imediat următoare, în documentele Cartierului general al armatei germane nu mai găsim însă nici o referire la Ural. Ceea ce nu înseamnă

însă că obsesia Uralului a dispărut cu desăvîrşire. Astfel, fostul ministru al Armamentului şi Industriei de Război, Albert Speer relatează, în **Memoriile** sale, că în 1943 a insistat pe lîngă Hitler să facă tot posibilul pentru a „scoate din funcţie" Uralul, unul din principalii furnizori de armament către armata sovietică. Deşi sprijinită de Goering, propunerea lui Speer a rămas fără ecou. Dacă în iulie 1941 căpeteniile hitleriste au crezut că 12 divizii pot străbate „în cel mai scurt termen posibil" întreg teritoriul european al U.R.S.S., în 1943, Uralul le-a părut, subit, mult prea departe...

Dar după „Barbarossa"?

[...] În planurile militare germane, ţinutul Uralului a jucat însă şi un alt rol. Calculîndu-şi expansiunea spre răsărit, naziştii nu pierdeau din vedere faptul că, mai devreme sau mai tîrziu, s-ar fi ciocnit de interesele imperialismului japonez. Întîlnirea dintre diviziile Wehrmachtului şi samuraii niponi urma să aibă loc prin preajma Novosibirskului, Uralul revenind deci Germaniei. Astfel, la sfîrşitul anului 1941, agresorii au întreprins o tentativă de împărţire a sferelor de influenţă: în luna decembrie, generalul Osima, ambasadorul Japoniei la Berlin, a transmis lui Ribbentrop un proiect de convenţie în acest sens, alcătuit din trei părţi. Prima, intitulată **Împărţirea zonelor de operaţie,** propunea ca linia de delimitare între interesele nipone şi germane să fie meridianul 70 grade longitudine estică, care străbate continentul asiatic din nordul Siberiei pînă la Oceanul Indian, trecînd prin Asia Centrală (în ceea ce priveşte bazinul Oceanului Indian, operaţiile erau admise de amîndouă părţile liniei despărţitoare). Partea a doua a proiectului de convenţie, denumită **Schiţă generală a operaţiilor,** menţiona că Japonia urma să acapareze bazele şi teritoriile anglo-americane din Asia de Est şi să stăpînească zona vestică a Oceanului Pacific. Germaniei şi Italiei îi reveneau teritoriile din Europa, din bazinul Mării Mediterane, precum şi regiuni din Orientul Apropiat şi Mijlociu.

La Berlin, proiectul a fost supus unei analize minuţioase şi o seamă de „experţi" au avut obiecţii la unele prevederi. Amiralii germani, de pildă, au declarat că era imposibil să se dea japonezilor asigurări în ce priveşte delimitarea intereselor pe mări şi oceane. La rîndul lui, Marele Stat Major al trupelor de uscat a propus ca meridianul 70 longitudine estică să fie înlocuit de o „frontieră naturală", situată mai spre est, cum era Fluviul Ienisei (ceea ce ar fi permis stăpînirea de către Germania şi a complexului industrial din Siberia)*.

În cele din urmă, convenţia a fost totuşi semnată în forma propusă de japonezi. Firește, în acel moment Hitler era mult mai interesat să-şi consolideze alianţa cu Japonia, „cedîndu-i" Siberia, decît să-şi întărîte partenerul cramponîndu-se de un teritoriu de care nici măcar nu dispunea.

După cum ştim însă, meridianul 70 străbate Oceanul Indian. Din această împrejurare geografică a fost legat aşa-numitul capitol sudic al planului „Barbarossa", care prevedea înaintarea Wehrmachtului prin Caucaz în Orientul Apropiat şi chiar mult mai departe. Iată ce prevedea Directiva nr. 32, elaborată de hitlerişti în iunie 1941 şi revizuită ulterior la indicaţia expresă a Führerului: înaintarea armatelor hitleriste de-a lungul Africii de Nord spre Peninsula Arabică, unde trupele lui Rommel urmau să facă joncţiunea cu un corp expediţionar venit prin Bulgaria şi Turcia şi cu o a treia forţă, cea din Caucaz; după acapararea acestei peninsule, Wehrmachtul trebuia să ocupe India şi, în treacăt, Afganistanul. Nimic de zis: viziunea „post-Barbarossa" a căpeteniei naziste, încolţită în momentul în care „Barbarossa" propriu-zisă căpăta primele lovituri, era cel puţin fantasmagorică. „Toate planurile referitoare la Afganistan, de altfel ca toate celelalte măsuri prevăzute în Directiva nr. 32 — scrie istoricul vest-german Andreas Hillgruber** — au fost calculate pentru perioada «post-Barbarossa». Principala premisă a înfăptuirii lor, prăbuşirea rapidă a Uniunii Sovietice, nu a fost însă realizată".

Într-adevăr Directiva nr. 32 nu a putut fi realizată, după cum nu au fost realizate nici operaţiile „Tannenbaum" (ocuparea Elveţiei), „Silberfuchs" (ocuparea Suediei), „Felix", „Isabella" (ocuparea Spaniei şi Portugaliei). Pentru că, înainte de orice altceva, planul „Barbarossa" a suferit un eşec total.

---

* **Probleme des zweiten Weltkrieges** („Probleme ale celui de-al doilea război mondial") Köln, 1967.

** A. Hillgruber, **Hitlers strategie, Politik und Kriegsführung 1940-1941**. („Strategia, politica şi tactica militară a lui Hitler") Frankfurt am Main, 1965.

Un episod din războiul codurilor secrete

RADIOGRAMA DE PE CUIRASATUL YAMATO

M. VIȘAN

Bătălia pentru Insula Guadalcanal (Arhipelagul Solomon) era pe sfîrșite. O lungă și teribilă bătălie pentru acest petec de pămînt din Oceanul Pacific, pe care și astăzi, după treizeci de ani, americanii o numesc „insula sîngeroasă". La începutul lui februarie 1943 japonezii au fost nevoiți să abandoneze Guadalcanalul, lăsînd în urma lor aproape 15 000 morți. Dar cu o lună înainte de evacuarea armatelor nipone, o navă neozeelandeză reușise să captureze în apele insulei un submarin japonez, la bordul căruia au fost descoperite documente de cea mai mare importanță.

Generalul și amiralul

Trei luni mai tîrziu, la 18 aprilie 1943, înainte de ora 10, pe covorul verde al junglei din Kahili — o insulă din Oceanul Pacific, aparținînd Japoniei — s-au prăbușit două mari bombardiere japoneze, atacate, cu puține minute în urmă, de avioane de vînătoare americane. Din resturile fumegînde ale unui bombardier, rămășițele carbonizate ale unui ofițer superior și sabia sa de samurai au fost culese cu grijă și trimise la Tokio, unde s-au organizat funeralii naționale.

Cel care se bucura, postum, de asemenea onoruri, era comandantul suprem al marinei imperiale japoneze, amiralul Ysoroku Yamamoto. O ilustră victimă a războiului codurilor secrete.

Se născuse în 1884, în Insula Honshu. Urmaș al unei vechi familii de marinari și soldați, a îndrăgit marea, ca și strămoșii săi, de la vîrsta de 20 ani, urcînd, treptat, întreaga ierarhie a marinei japoneze; funcționar în Ministerul de Război, a participat la Conferința dezarmării de la Washington (1921); a fost atașat naval în Statele Unite, comandant al unui crucișător, apoi al primului port-avion japonez, în fine, contra-amiral la 45 ani. În 1933, a fost numit comandant al aviației navale japoneze și ministru adjunct al Marinei.

Cunoștințele bogate pe care Yamamoto le avea despre Statele Unite, ca și prietenia cu prințul Konoye — devenit prim-ministru în 1934 — l-au determinat pe acesta din urmă să-l desemneze pe amiral, în 1939, în funcția de comandant șef al flotei japoneze.

Nu era un secret pentru nimeni că Japonia acelor ani se îndrepta spre război; alinierea ei alături de Axa Roma-Berlin era doar o chestiune de luni. În adevăr, la 27 septembrie 1940, Japonia, angajată de mai mulți ani într-un război imperialist în China și Indochina, a semnat cu pute-

rile Axei Pactul tripartit de alianţă militară.

Amiralul Yamamoto nu era, însă, un adept ferm al războiului, nu din sentimente pacifice, ci temîndu-se că o dată început ar dura prea mult. Yamamoto era convins că, oricît de deznădăjduită ar fi fost la început situaţia americanilor ei puteau rezista un timp destul de îndelungat şi în cazul prelungirii ostilităţilor, puteau ieşi totuşi învingători, graţie bogăţiei resurselor şi puterii de care dispuneau Statele Unite.

Dar această părere a amiralului nu era împărtăşită de generalul Hideki Tojo, care, din octombrie 1941, cumula funcţiile de prim-ministru şi ministru de Război. Întrucît generalul nu era cîtuşi de puţin înclinat să ia în serios cuvintele amiralului, acesta din urmă, pentru a nu se sustrage obligaţiilor impuse de înaltele sale funcţii, a pus la cale un plan de război-fulger care i se părea singurul în stare să servească realmente şi cu folos interesele Imperiului nipon. Aplicarea acestui plan a dus la intrarea Japoniei în cel de-al doilea război mondial printr-o lovitură răsunătoare: atacul efectuat de forţele aeriene ale unei escadre de portavioane japoneze asupra bazei navale americane de la Pearl Harbor, la 7 decembrie 1941, a provocat marinei Statelor Unite una din cele mai mari pierderi. În zilele următoare, forţele navale japoneze şi-au continuat acţiunile agresive în Pacific, ocupînd Malayezia şi Thailanda (8 decembrie), Insulele Gilbert (9 decembrie), Insula Guam (10 decembrie), Birmania (11 decembrie) şi aşa mai departe, pînă spre mijlocul anului 1942, cînd japonezii au suferit o gravă înfrîngere la Midway (3-6 iunie).

Bombardier japonez doborît în bătălia pentru Insulele Solomon

Amiralul Yamamoto a preluat atunci comanda personală a operaţiilor din zona Arhipelagului Solomon, angajînd şase lupte navale, în a doua jumătate a anului 1942, dintre care patru au avut rezultate defavorabile pentru S.U.A., fără ca aceste succese izolate să poată schimba evoluţia situaţiei. A venit apoi victoria americanilor de la Guadalcanal.

Explozie pe cerul Pacificului

Curînd după Guadalcanal, în aprilie 1943, amiralul a hotărît să facă o inspecţie amănunţită a bazelor navale japoneze din zona pe care o supraveghea. Programul, foarte încărcat, al acestei inspecţii a fost stabilit cu deosebită minuţiozitate, Yamamoto fiind extrem de exigent şi de o exactitate care friza pedanteria. În mod paradoxal, tocmai această ultimă calitate i-a fost fatală.

La 17 aprilie, cu aproape o oră şi jumătate înainte de plecarea de la baza navală Truck, de la bordul navei amiral — cuirasatul YAMATO — a fost transmis prin radio un mesaj codificat, prin care se anunţa celorlalte baze navale din Pacific orarul precis al inspecţiei întreprinse de Yamamoto, ca şi componenţa escortei militare a acestuia. La ora 8, de pe aerodromul din Truck au decolat opt aparate de zbor: două bombardiere şi şase avioane de vînătoare. Yamamoto era însoţit de alţi cîţiva ofiţeri superiori, călătorind în acelaşi avion cu şeful statului major — viceamiralul Ogaki — şi cu încă doi amirali.

Prima zi a inspecţiei s-a scurs fără nici un fel de incidente. A doua zi, aceeaşi formaţie aeriană s-a îndreptat spre Insula Kahili; cele două bombardiere — de culoare cenuşie, vopsite cu dungi verzi şi purtînd pe aripi insemnele aviaţiei japoneze — zburau alături, escortate pe flancuri, de cîte trei avioane de vînătoare.

La ora 9,35 cînd escadrila se apropia de Insula Kahili, iar pasagerii îşi fixau centurile de siguranţă, şi-au făcut apariţia avioane purtînd insemnele aviaţiei americane. Amîndouă bombardierele au fost lovite în plin, motoarele au explodat şi aparatele, lăsînd pe cer dîre negre de fum, s-au prăbuşit spre insulă: cel în care se afla Yamamoto a căzut în inima pădurii, iar celălalt s-a zdrobit de bariera recifilor de corali.

Amiralul Yamamoto: o carieră strălucită și un sfîrșit neașteptat

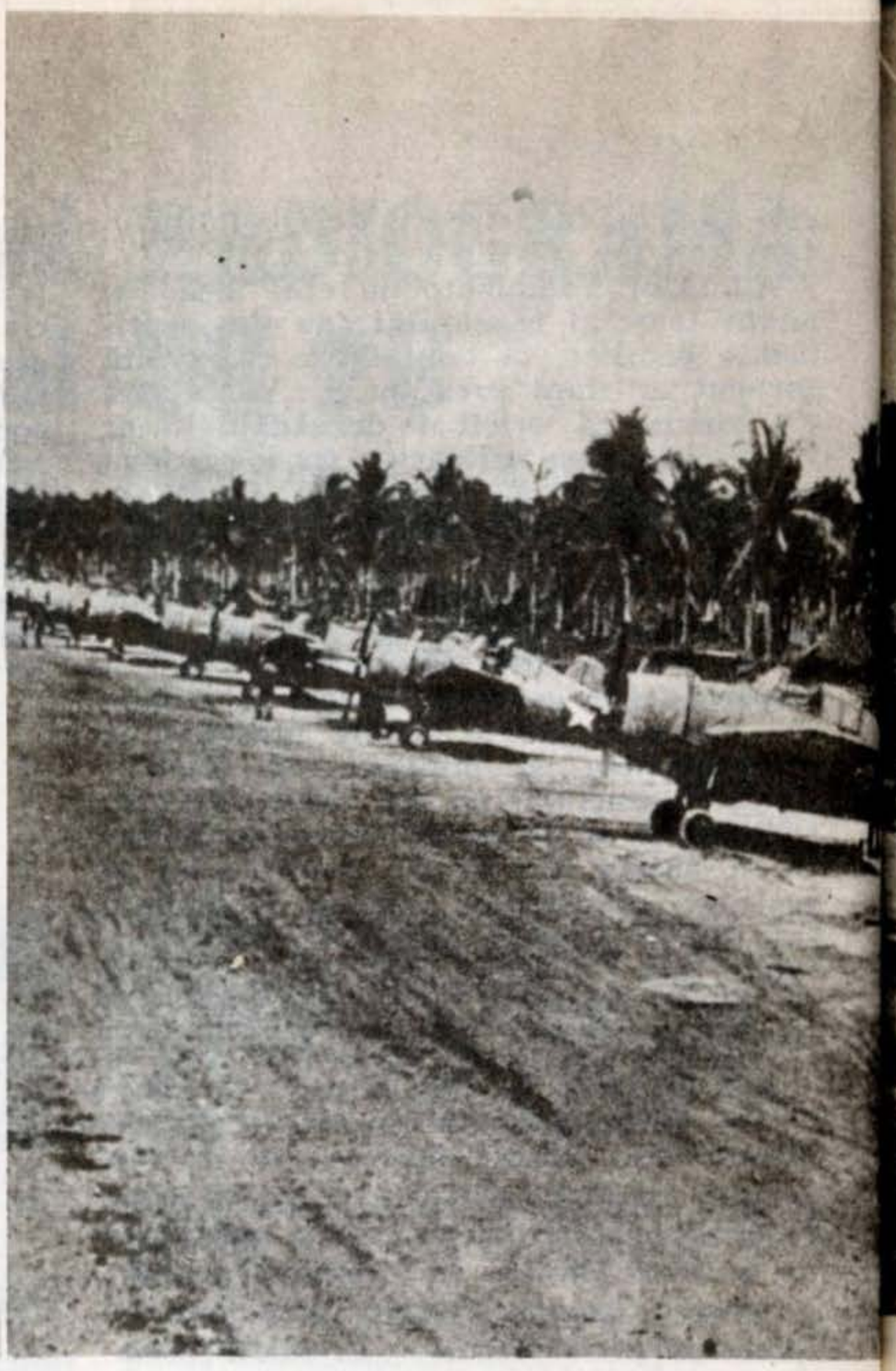

De aici și-au luat zborul avioanele americane ce aveau misiunea de a intercepta aparatul amiralului Yamamoto

Funeraliile naționale organizate rămășițelor lui Yamamoto au fost grăitoare pentru dimensiunile pierderii suferite de Japonia. Yamamoto, care în ochii niponilor întrunise atîtea calități militare, era de neînlocuit. Cel care i-ar fi putut fi un succesor potrivit — Yamaguchi — fusese ucis în bătălia de la Midway.

În acel moment, atacarea de către americani a avioanelor japoneze a părut de neînțeles: cum au putut știi americanii, cu atîta precizie, traseul și orarul inspecției lui Yamamoto?

Punctuale la întîlnire

Să ne amintim că, înainte cu trei luni, în apele Guadalcanalului fusese capturat un submarin japonez cu importante documente la bord.

Ajunse în posesia serviciului secret american, aceste documente s-au dovedit a fi, nici mai mult nici mai puțin, decît cheia codului secret japonez! Plăcuta surpriză a agenților serviciului secret al S.U.A. ar putea părea exagerată celor care știu că, încă la sfîrșitul anului 1920, codurile cifrate folosite de japonezi încetaseră să mai fie o enigmă pentru americani. Descifrarea lor în acel an a făcut ca în 1921, la Conferința de dezarmare de la Washington, americanii să cunoască adevăratele poziții ale părții nipone. Dar în 1929 activitatea „Camerei negre" — cum era numit corpul de descifratori ai serviciului american secret — a fost interzisă.

Întreruperea a durat aproximativ un deceniu, răstimp în care codurile secrete japoneze au suferit modificări. Începînd din 1941, anul atacului nipon de la Pearl Harbor, „Camera neagră" a reușit, totuși, să descifreze cea mai mare parte a mesajelor diplomatice și navale transmise de Japonia, inclusiv pe cele care prevesteau atacul de la Pearl Harbor. Dar dacă atunci S.U.A., neținînd seama de avertismentul propriului serviciu secret, au primit o lecție usturătoare, nu același lucru s-a întîmplat în anul următor, la Midway, cînd grație mesajelor descifrate, americanii au repurtat o primă mare victorie din seria ce avea să urmeze.

În toţi anii războiului, serviciul secret american a interceptat numeroase mesaje japoneze, pînă în 1943 întîmpinînd însă unele dificultăţi în descifrarea lor rapidă. În acel an, însă, prin capturarea submarinului nipon, „Camera neagră" a intrat în posesia mult căutatei chei.

La 17 aprilie 1943, echipa de specialişti de la Dutch Harbor urmărea, ca de obicei, transmisiunile japoneze. La ora 6,36 a fost interceptat mesajul emis de pe nava-amiral YAMATO, care conţinea traseul şi orarul exact al inspecţiei pe care urma să o facă Yamamoto. Mesajul a fost transmis imediat la Washington, unde a fost descifrat şi remis, la ora 11, lui Franck Knox, secretar de stat la Departamentul marinei.

Pentru a lua o hotărîre, Knox a convocat de urgenţă trei experţi: generalul Arnold, şeful Statului major al armatei terestre, celebrul aviator Lindbergh şi inginerul Franck Meyer. În această reuniune au fost analizate posibilităţile de acţiune ale avioanelor de vînătoare P-38. La orele 17, maiorul Mitchell, comandantul unei escadrile de avioane de acest tip, a primit din partea lui Knox un mesaj prin care i se comunicau amănuntele privind inspecţia amiralului japonez, subliniindu-se că „Yamamoto şi statul său major trebuie distruşi în cursul dimineţii de 18 aprilie [...] Preşedintele acordă o importanţă deosebită acestei misiuni, ale cărei rezultate vor fi imediat comunicate la Washington".

La orele 21, maiorul Mitchell şi-a alcătuit echipa, alegînd piloţii cei mai experimentaţi şi aparatele cele mai bune. A doua zi, la ora 7,30 această escadrilă a decolat, îndreptîndu-se — conform planului — spre Insula Kahili, unde urma să-l întîlnească pe Yamamoto. Punctuale la această nebănuită întîlnire cu moartea, cele două bombardiere japoneze au apărut la ora 9,35. Avioanele de vînătoare nipone s-au angajat în luptă, dar două P-38 au reuşit totuşi să pornească în urmărirea bombardierelor, care zburau cu toată viteza spre Insula Kahili. La 300 m deasupra solului, asupra avionului lui Yamamoto au deschis focul un tun şi patru mitraliere.

Totul a durat doar cîteva minute, încît nimeni n-a mai avut nici măcar posibilitatea să se paraşuteze.

În timp ce escadrila americană se întorcea la baza de plecare, pe Insula Kahili erau culese rămăşiţele carbonizate ale lui Yamamoto...

Zîmbete din cronică

Dacă inamicul ne capturează vasul, rupi codurile în bucăţele şi le înghiţi pe toate, înţeles? (săptămînalul France-Magazine *din 31 octombrie, 1939)*

Ginerele lui Mussolini se spovedește

JURNALUL LUI CIANO

În acea zi de primăvară, lumînările electrice ale străvechilor candelabre de bronz străluceau orbitor în saloanele cu pereții îmbrăcați în lemn de cedru, în vreme ce asupra loggiilor se revărsau discret culorile irizate ale globurilor din cristal de Murano. Pînă și în parcul uriaș și somptuos, care se întinde de-a lungul unei bune părți din Via Nomentana, surse invizibile de lumină învăluiau boschetele tunse cu îngrijire, arbuștii exotici și palmierii pitici într-o vaporoasă aureolă, care dădea peisajului aspectul fantomatic și ireal al unui decor de basm.

Data: 25 aprilie 1930, adică la aproape opt ani după venirea la putere a fascismului în Italia. Locul: vila Torlonia, luxoasa reședință a prințului cu același nume, care o pusese la dispoziția familiei Mussolini, pentru o chirie de ... 0,20 lire pe lună. Împrejurarea: fastuoasa recepție oferită cu ocazia unei căsătorii care a avut loc în cursul după-amiezii. Mireasa: fiica cea mare, Edda, prima venită pe lume (1911) dintre cei șase copii ai lui Mussolini. Mirele: Galeazzo Ciano, născut în 1903, de profesie „bărbat bine"; nobil de dată recentă (Mussolini obținuse fără nici o dificultate pentru ginerele său titlul de conte de la docilul rege Victor Emanuel III, același care îl ridicase pe el însuși la, rangul aristocratic suprem de duce). Participanții: cele mai înalte vîrfuri ale aristocrației (pe temeiuri de viță veche sau de capital nou), cele mai suspuse căpetenii fasciste, cei mai distinși reprezentanți diplomatici acreditați la Roma.

Tatăl lui Galeazzo, Costanzo Ciano, luase parte în februarie 1918, ca ofițer de marină, la o acțiune împotriva unor submarine austriece din Marea Adriatică, ceea ce-l făcea să se considere un erou al primului război mondial. Politician conservator și mare capitalist, el se raliase mișcării fasciste cu puțin înainte de „marșul asupra Romei" din 1922*, servind drept intermediar între Mussolini și diverși lideri ai partidelor de dreapta. La data căsătoriei fiului său era ministru al Comunicațiilor, funcție pe care o deținea din 1924. În 1934, a devenit președintele așazisei Camere a deputaților, transformată în 1939 (an în care Ciano-senior a și murit) în Camera fasciilor și corporațiilor.

Odată cu nunta, pentru Galeazzo a început lunga serie a succeselor dintr-o carieră uluitor de rapidă pînă și în regimul fascist, unde parvenitismul era în floare. Numit imediat consul general al Italiei la Șanhai, el a petrecut acolo trei ani, în cursul cărora a uimit întreg corpul diplomatic prin fastul balurilor și seratelor ce se țineau lanț la reședința sa. Reîntors la Roma în 1933, a devenit șeful serviciului de presă al dictatorului, pentru a fi avansat, peste numai un an, în postul de subsecretar la Ministerul Presei și Propagandei, al cărui titular a ajuns în 1935.

Tot atunci, el a participat, în calitate de căpitan de aviație și alături de fiii ducelui, Vittorio și Bruno, la sălbaticele bombardamente aeriene executate asupra populației civile în cadrul războiului de agresiune al Italiei fasciste împotriva Etiopiei. Încă pe atunci, baronul Pompeo Aloisi, șeful de cabinet al lui Mussolini, nota plin de dispreț în jurnalul său: „Galeazzo Ciano e de un orgoliu și de o vanitate turbată. Costă scump Italia".

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1969.

Dar veritabilele proporții ale vanității și orgoliului său au ieșit la iveală abia peste cîteva luni: la 9 iunie 1936, socrul lui i-a cedat Ministerul de Externe, unul dintre cele opt portofolii pe care le deținea personal. Din acea clipă, toată lumea a căpătat convingerea că tînărul ginere — monden și elegant, dar superficial și leneș, sprinten la minte, dar fără o inteligență lucidă și profundă, excelent dansator și vînător de potîrnichi, dar lipsit de cultură, de tact și de intuiție politică, meșter în șantajele executate împotriva țărilor mici, dar incapabil să ducă o convorbire diplomatică serioasă, cu un partener egal sau mai puternic — va fi succesorul lui Mussolini la conducerea statului.

Ciano a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a confirma acest pronostic. Imitînd cu rîvna unui actor de varietăți ținuta, tonul și gesturile ducelui, copiindu-i expresia feței, împrumutîndu-i formulele retorice, întorsăturile de frază, ba chiar și ticurile verbale, el s-a transformat într-o adevărată sosie a dictatorului, din ce în ce mai asemănătoare, pe măsură ce grăsimea îi îngroșa trăsăturile chipului. Lucrurile nu s-au oprit, însă, la asemenea aspecte exterioare. Pentru a curma din față orice concurență potențială la succesiune, pentru a cunoaște și a controla cît mai multe sectoare de activitate, Ciano și-a creat propria sa rețea de informatori și spioni, a acordat posturi importante celor din anturajul său, a țesut intrigi și a întreținut legende sau zvonuri favorabile lui, și, mai ales, a lovit fără cruțare în cei care cutezau să-i conteste calitatea de „penultim factor decisiv" în cele mai variate probleme.

Împrumutîndu-i gesturile și formulele retorice, Ciano (stînga, planul II) încearcă din răsputeri să-l imite pe duce, aici, alături de Hitler...

În mod paradoxal, exact în domeniul său de acțiune prin excelență, politica externă, Ciano a jucat rolul de executant obedient al inconsecventelor și adesea contradictoriilor indicații pe care le căpăta de la Mussolini. Într-o primă și masivă parte, jurnalul politic, pe care a început să-l redacteze oarecum sporadic din 1936 și mult mai sistematizat din 1939*, oglindește perfect această situație: în ciuda eforturilor de a-și atribui din cînd în cînd o pondere fictivă, din fiecare pagină răzbat foarte clar poziția subalternă pe care o ocupa, absența — cu rare excepții — nu numai a inițiativelor personale, ci și a opiniilor personale. În esență, ginerele nu făcea altceva decît să pășească servil și zelos, pe zigzagurile uneori neverosimile ale liniei trasate de socru, aderînd cu entuziasm la fiecare nouă cotitură, la fiecare nouă răzgîndire, la fiecare nouă improvizație capricioasă a dictatorului în materie de relații internaționale.

Mai tîrziu lucrurile aveau să se schimbe, jurnalul consemnînd tot mai frecvent rezervele și criticile autorului său la adresa ducelui. Asupra sincerității acestei atitudini, unii istorici își manifestă justificate îndoieli, considerînd că cele scrise atunci erau menite să servească lui Ciano drept pledoarie pro domo în perspectiva, din ce în ce mai netă, a unei înfrîngeri a fascismului german și italian în cel de-al doilea război mondial. Chiar și așa, însă, notațiile lui își conservă valoarea de document, reflectînd panica și deruta crescînde care puseseră stăpînire pe unii dintre membrii clicii conducătoare de la Roma.

Dar să ne întoarcem la anii debutului lui Ciano în fruntea Ministerului de Externe. Au fost anii în care situația maselor muncitoare din Italia s-a înrăutățit vertiginos, salariile rămînînd cu mult în urma prețurilor și șomajul înregistrînd o creștere marcată; anii în care Mussolini a intervenit în războiul civil din Spania, angajînd acolo efective mai numeroase și mai bine dotate cu tehnică militară decît cele trimise de Hitler, dar suferind o umilitoare înfrîngere la Guadalajara; anii în care s-au stabilit și consolidat complicitatea dintre cei doi dictatori fasciști, sub indulgentele priviri ale conciliatorilor din Franța și Anglia, Roma trecînd tot mai vădit la remorca Berlinului pentru

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 5 și 6/1968.

a-l seconda în pregătirea și declanșarea războiului.

Fără a schița cea mai mică rezistență, ba dimpotrivă, supralicitînd față de duce, Ciano a împins și el Italia pe fatalul tobogan al aservirii față de Reichul nazist. La cîteva luni după ce și-a luat postul în primire, în octombrie 1936, o vizită la Berchtesgaden i-a prilejuit peste două ore de discuție cu Hitler, de la care a plecat foarte măgulit: „Führerul s-a arătat deosebit de prietenos cu mine, nota el în jurnal, a telefonat de două ori la München pentru a i se da detalii cu privire la primirea ce mi s-a făcut". A doua zi, Ciano a semnat cu von Neurath, omologul său german, un protocol secret, definind o politică externă comună a celor două state. Făcînd aluzie la acest acord, într-un discurs ținut la 1 noiembrie, ducele l-a denumit „o axă": botezul funestei cîrdășii era oficiat.

Baletul politicii externe fasciste a continuat însă să ofere un spectacol plin de surprize, pe versatila coregrafie a lui Mussolini și cu Ciano în rolul principal. În ianuarie 1937, un gentlemen's agreement încheiat de Anglia și Italia recunoștea interesele ambelor țări în Mediterana. Cam tot pe atunci, insinuările lui Goering, referitoare la o iminentă anexare a Austriei, au stîrnit furia ducelui și naziștii s-au grăbit să facă marșarier. Dar în septembrie, Mussolini a întreprins, în compania lui Ciano, prima sa călătorie oficială în Reich, de unde s-a întors — ca și ginerele lui — copleșit de o admirație fără margini pentru Hitler. La 6 noiembrie, Italia a aderat la agresivul tandem germano-japonez, cunoscut sub numele de „pactul anticomintern". În aceeași seară, Ciano transcria în jurnal o replică a ducelui către Ribbentrop: „Chestiunea austriacă nu trebuie să fie considerată ca o problemă între Italia și Germania. M-am săturat să tot veghez la independența austriecilor". Două fraze care anulau definitiv toată politica de pînă atunci a Romei față de vecinul său din nord, pavînd astfel drumul primei invazii hitleriste într-o țară europeană.

Ce-i drept, dansul pendulului se desfășura mai departe, cu aceleași ample oscilații: la numai o lună după Anschlussul din 12 martie 1938, Italia semna noi acorduri cu Marea Britanie iar Ciano înregistra pentru posteritate fanfaronada socrului său: „Dacă nemții ăștia își închipuie că pot muta borna frontierei, fie și numai cu un metru, voi coaliza întreaga lume împotriva germanismului. Și vom doborî Germania pentru cel puțin două secole". Dar în septembrie 1938, Mussolini a acționat ca misit al lui Hitler în infamul tîrg de la München, prin care Cehoslovacia a fost mutilată cu binecuvîntarea lui Chamberlain și Daladier. În aceeași toamnă, Ciano a orchestrat o furibundă campanie propagandistică împotriva Franței, revendicînd nu numai două colonii — Tunisia și Somalia franceză —, ci și două teritorii metropolitane — Corsica și Savoia, cu orașul Nissa. Cît de convins era el că ține în mîini cărțile cîștigătoare o dovedesc însemnările din jurnal în perioada respectivă, ca de exemplu cea de la 12 ianuarie 1939: „Reînarmarea germană îi strivește pe englezi ca un capac de plumb. Profunda neliniște a englezilor ne-a convins de necesitatea alianței în trei (Italia, Germania, Japonia). Cu un asemenea instrument, vom putea obține tot ce vrem".

Deocamdată, însă, un asemenea instrument slujea numai Reichului: la 15 martie 1939, Hitler îl informa pe Mussolini despre cotropirea Cehoslovaciei. Iritat de aroganța cu care „aliații" îi anunțau, ca și în cazul Austriei, un fapt împlinit, Ciano nota: „Axa nu funcționează decît în favoarea unuia dintre parteneri, care capătă o importanță preponderentă și acționează exclusiv din inițiativa sa". Această reflecție nu l-a împiedicat, șase zile mai tîrziu, în ședința Marelui consiliu fascist, să apere cu înverșunare politica de secondare a Berlinului, împotriva lui Italo Balbo care, deși vechi cirac al lui Mussolini, nu se sfia să strige: „Lingeți tălpile Germaniei!".

În felul lui, Ciano și-a luat totuși „revanșa" față de hitleriști, punînd în practică la 7 aprilie una dintre puținele inițiative care-i aparțineau pe de-a întregul: invadarea prin surprindere a Albaniei, viitoare trambulină, în concepția lui, împotriva Greciei și Iugoslaviei. Hățurile nu au rămas însă mult timp în mîinile sale: la 22 mai, ginerele semna la Berlin, din ordinul socrului, așa-zisul „pact de oțel", o alianță militară germano-italiană, despre care el însuși spusese în jurnal, cu cîteva zile mai înainte: „N-am citit niciodată un pact asemănător, este o adevărată dinamită".

Așa cum cititorii noștri au avut prilejul să afle din articole publicate anterior*, nici unul dintre semnatarii pactului nu intenționa să-și respecte angajamentele asumate. Italiei cel puțin, îi era materialmente imposibil să se lanseze într-o confruntare armată de mari proporții, pentru care nu era pregătită pe nici un plan, fie el economic, politic, militar sau moral. Dar în vara lui 1939, temuta scadență se apropia, judecînd după potopul de telegrame îngrijorate, trimise de Bernardo Attolico, ambasadorul Italiei la Berlin. Înspăimîntat de perspectiva ca jocul de-a războiul să se transforme în realitate, Ciano refuza să dea crezare informațiilor primite: „Stăruința lui Attolico mă ulurește, se confia el jurnalului. Sau acest

* Vezi, de ex. *Magazin istoric*, nr. 6/1972.

Propaganda fascistă s-a dezlănțuit împotriva Franței în 1939-1940. În fotografie, două afișe: „Corsica — pămînt italian" și „Bizerta (port din Tunisia) în mîinile francezilor e un pistol îndreptat împotriva Siciliei"

ambasador și-a pierdut de tot capul, sau el vede și știe ceva care nouă ne scapă cu desăvîrșire. Aparențele mă fac să înclin pentru prima ipoteză, dar evenimentele merită să fie urmărite cu atenție".

Curînd, însă, Ciano s-a văzut nevoit să opteze pentru ipoteza numărul 2. Iată cîteva însemnări din acea epocă:

„6 august [...] **Trebuie neapărat să găsim o ieșire. Căci, tot luîndu-ne după germani, ne îndreptăm direct spre război — și încă în condițiile cele mai defavorabile pentru Axă și, îndeosebi, pentru Italia. Am dat de fundul rezervelor noastre de aur, al stocurilor noastre de metale [...] Trebuie să evităm războiul. Propun ducelui să am o întrevedere cu Ribbentrop [...], în cursul căreia voi încerca să reiau proiectul mussolinian al unei conferințe internaționale [un fel de reeditare a Münchenului de astă dată în problema Poloniei — n.a.].**

9 august. **Ribbentrop e de acord să ne întîlnim. Mă hotărăsc să plec mîine seară la Salzburg. Ducele ține mult să demonstrez germanilor, pe bază de documente, că războiul ar fi o nebunie în clipa de față.**

10 august. **Ducele e mai convins ca oricînd de necesitatea evitării unui conflict [...] Înainte de a se despărți de mine, îmi recomandă încă o dată să insist pentru ca Germania să evite un conflict cu Polonia [...]".**

După eșecul tentativelor sale, în discuțiile purtate cu Hitler și Ribbentrop, înțelegînd în sfîrșit că războiul era iminent, Ciano nota la 13 august: „Mă întorc la Roma dezgustat de Germania, de șefii ei, de comportarea lor. Ne-au înșelat și ne-au mințit. Iar acum, sînt pe cale să ne tîrască într-o aventură pe care n-am dorit-o și care poate compromite regimul și țara". În aceeași seară, el adăuga: „Reacțiile ducelui sînt contradictorii. La început, îmi dă dreptate. Apoi declară că onoarea îl obligă să lupte alături de Germania. În sfîrșit, afirmă că vrea partea lui de pradă în Croația și Dalmația".

Evenimentele care au urmat se cunosc. La 25 august, teama fiind mai puternică decît lăcomia, Mussolini s-a decis să nu se amestece în conflict (aprobări energice în jurnalul lui Ciano). La 10 iunie 1940, cînd prăbușirea Franței* înlăturase teama lăsînd doar lăcomia, ducele s-a grăbit să declare război aliaților occidentali (aprobări și mai energice în jurnalul lui Ciano). Ginerele și-a pus iar uniforma de aviație, bombardînd cîteva localități corsicane lipsite de protecția artileriei antiaeriene. Dar la 24 iunie, semnarea armistițiului găsea trupele fasciste din Alpi bătînd pasul pe loc: infimele avantaje obținute pe seama Franței nu puteau compensa cei peste 7 000 soldați italieni, pierduți în cîteva zile.

Războiul ducelui a continuat pe aceeași notă de farsă tragică, în care quiproquourile se plăteau cu vieți omenești: la 28 iunie, un crucișător italian a doborît aparatul lui Italo Balbo, mareșal al aerului; la 9 iulie, o escadră navală a fost

---

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 9/1971.

bombardată șase ore în șir de avioanele trimise s-o protejeze; la 19 iulie, supraviețuitorii crucișătorului COLLEONE, scufundat în luptă, nu au mai putut fi salvați de navele engleze, din cauza unui atac al ... bombardierelor italiene.

Cu o napoleoniană siguranță de sine și cu o monumentală ignoranță, Mussolini conducea personal operațiile militare, acumulînd erori după erori. Prost pregătită, ofensiva sa din Libia (septembrie 1940) s-a împotmolit după primii 100 km parcurși pe teritoriul egiptean. Înconjurat de generali incompetenți, slugarnici și intriganți („Invidiile lor reciproce sînt mai cumplite decît rivalitățile dintre femei", scria Ciano), ducele emitea ordine grandilocvente dar absurde, care dezorganizau complet armata, semănînd haosul. De o impulsivitate frizînd inconștiența, el a reacționat violent la vestea intrării trupelor naziste în România, cu complicitatea lui Antonescu. „Hitler mă pune mereu în fața unui fapt împlinit, i-a declarat lui Ciano la 11 octombrie. De data asta îi voi plăti cu aceeași monedă. Va afla din ziare că am ocupat Grecia". Ginerele a găsit genială această idee.

Atacul a început din Albania, la 28 octombrie 1940. Ca și în precedentele agresiuni, Ciano s-a suit în avion și a bombardat un oraș fără apărare — Salonicul. Dar dîrza rezistență a grecilor, flagrantele carențe ale comandamentului fascist, moralul foarte scăzut al soldaților italieni, gravele deficiențe din sistemul de transport și aprovizionare (din 1750 camioane necesare, nu parvin decît 107, în timp ce 666 sînt trimise înapoi!) au transformat triumfala promenadă visată de duce într-o catastrofă militară. Înfrînte pe toată linia, trupele sale au început să se retragă în dezordine, suferind pierderi grele.

O vreme, Ciano ascunde ducelui situația reală, debitîndu-i minciuni sfruntate — de pildă, citîndu-l fals pe ambasadorul Grazzi, de față cu acesta. Cînd Grazzi încearcă să protesteze, ministrul de Externe îl liniștește: „Ai să vezi... în cincisprezece zile, totul se va sfîrși cu bine". Dar campania durează mult mai mult și se soldează pentru Italia cu 13 755 soldați morți, 50 784 răniți, 12 368 degerați și 25 067 dispăruți.

La 10 decembrie, forțele britanice din Africa de Nord au declanșat la rîndul lor contraofensiva, dînd peste cap trupele italiene și pătrunzînd adînc în Libia. Noua lovitură a zdruncinat și mai tare edificiul fascist, spulberînd înșelătoarele zorzoane de ipsos ale fațadei și lăsînd să se vadă fisurile neiertătoare ale zidurilor.

Pentru primul extras pe care-l publicăm din jurnalul lui Ciano, am ales tocmai această perioadă de criză. Cititorul cunoaște acum, fie și în linii sumare, profilul moral al autorului, căruia nu i-a lipsit nici una dintre odioasele trăsături tipice tuturor căpeteniilor fasciste. Devenită o a doua natură, necinstea se face simțită pînă și în însemnările sale, uneori prin falsuri directe, cel mai adesea prin omisiuni. După părerea istoricului italian Gaetano Salvemini, Ciano nu a ezitat să rupă din jurnal pagini întregi care ulterior nu-i mai conveneau, ca de pildă cele despre rolul său în pregătirea agresiunii împotriva Greciei. De asemenea, el s-a străduit să estompeze sau să treacă sub tăcere manifestările sale de servilism față de naziști. Nicăieri nu vom găsi o scenă ca cea descrisă de William Shirer, corespondent la Berlin al posturilor de radio americane, care l-a întîlnit cu prilejul unei ședințe a Reichstagului din 19 iulie 1940: „Ministrul de Externe italian a avut o comportare de paiață [...], sculîndu-se și așezîndu-se, ca un drac cu resort dintr-o cutie, pentru a face salutul fascist, ori de cîte ori Hitler își trăgea răsuflarea".

Dar dacă autoportretul are simțitoare lacune, fresca e în schimb mult mai fidelă: față de ceilalți, Ciano a fost infinit mai puțin indulgent decît cu sine însuși, oferindu-ne o adevărată „galerie a monștrilor" din vîrful piramidei fasciste. Și nu numai atît. Poate involuntar, ba chiar împotriva voinței autorului, în notațiile lui laconice transpar și dramaticele realități fundamentale ale Italiei de atunci — inutila sacrificare a sutelor de mii de soldați pe altarul setei de glorie a lui Mussolini, cruntele suferințe abătute asupra milioanelor de locuitori pașnici ai orașelor și satelor, ura maselor largi față de dușmanul nazist deghizat în „aliat", refuzul categoric al populației de a se lăsa antrenată de frenetica propagandă războinică a ducelui, și îndeosebi, lupta tot mai hotărîtă a poporului, avînd în frunte clasa muncitoare condusă de comuniști, împotriva regimului fascist și a cotropitorilor hitlerișți, pentru pace, democrație, libertate și independență națională.

Începem așadar, cu reproducerea însemnărilor din prima zi a anului 1941. Spațiul ne-a obligat să renunțăm la aspectele de ordin secundar sau de interes limitat; traducerea este făcută după Galeazzo Ciano: Journal politique, 1939-1943, vol. II, Neuchâtel, 1946. Subtitlurile aparțin redacției.

Nicolae MINEI

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Colectiv de autori: **Marea conflagrație**, București, 1971; M. Gallo: **Italia lui Mussolini**, București, 1969; F. Chabod: **L'Italia contemporanea** (1918-1948), Torino, 1963; R. Paris: **Histoire du fascisme en Italie**, I, Paris, 1962; A. de Monzie: **Ci-devant**, Paris, 1942; Sumner Welles: **The Time for Decision**, New York, 1944; P. Badoglio: **Italy in the Second World War**, Londra, 1948; L. Salvatorelli, G. Mina: **Storia d'Italia nel periodo fascista**, Torino, 1969; **Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale**, nr. 87, iulie 1972.

IANUARIE 1941

1.I. *[...] Ducele a primit o lungă scrisoare de la Hitler: un tur de orizont complet. Führerul priveşte cu seninătate evoluţia viitoare a războiului, dar consideră indispensabil să mai ia încă numeroase hotărîri, pe care le enumeră cu obişnuita sa precizie.*

[...] Cavallero[1] *anunţă că va declanşa probabil un atac de-a lungul coastei.*

3.I. *Prinţul de Hesse*[2] *a primit de la Hitler însărcinarea să se informeze asupra adevăratelor sentimente ale ducelui faţă de el, deoarece, prin conduita lor, cercurile militare italiene au dat germanilor impresia că între cei doi aliaţi ar fi survenit o răceală. Am răspuns că niciodată nu a fost ducele mai recunoscător lui Hitler pentru solidaritatea şi prietenia sa. Răspuns care, de altfel, corespunde pe de-a întregul adevărului.*

În cursul întrevederii mele cu Hesse, Guzzoni[3] *îmi telefonează că o ofensivă a englezilor împotriva Bardiei*[4] *pune această localitate într-o situaţie extrem de precară. E un lucru trist, dar întru nimic surprinzător. A crede că atacul englez şi-a epuizat elanul după un succes iniţial era, după părerea mea, o idee reconfortantă dar complet falsă [...]*

4.I. *Consiliu de miniştri. Ducele face un lung expozeu asupra situaţiei militare din Libia şi Albania; prima e cam sumbră, pe cînd cea de-a doua e destul de încurajatoare. Într-adevăr, atacul englez împotriva Bardiei a reuşit, pare-se, din plin; la două ore după începutul luptelor [...] situaţia fortăreţei era foarte gravă. Mussolini citeşte toate documentele, inclusiv telegramele lui Graziani*[5]*, trimise, zice ducele, „cînd omul ăsta nu mai era în deplinătatea facultăţilor sale, cel puţin a celor mintale". Ducele judecă cu asprime pe toţi mareşalii, în afară de Pecori-Giraldi*[6]*, de care vorbeşte în termeni respectuoşi. Pe De Bono*[7] *se mulţumeşte să-l citeze, adăugînd imediat: „Despre el nu vă spun nimic, după cum vă daţi seama" [...]*

5.I. *De ieri, de la ora 16, postul de radio Bardia tace. Nu primim ştiri decît prin intermediul comunicatelor britanice. Rezistenţa trupelor noastre a fost scurtă. doar cîteva ore. Totuşi armamentul nu ne lipseşte. Se aflau acolo nu mai puţin de 430 tunuri. De ce nu a durat mai mult asediul? Să fie iar vorba de lupta puricelui cu elefantul? „În orice caz, spune Mussolini, e un purice aparte", care, între Sidi-Barrani*[8]*, Bardia şi Tobruk*[9] *dispunea de peste o mie de tunuri[...]*

I-am telefonat lui Alfieri să organizeze o întîlnire Hitler-Mussolini între 12 şi 19 ianuarie. Pînă acum, ducele a tot amînat-o: nu voia să se prezinte în faţa Führerului înainte de a se fi reabilitat, măcar parţial, de pe urma numeroaselor sale eşecuri [...]

7.I. *Căderea Bardiei a zguduit din nou opinia publică. Situaţia internă devine tot mai grea [...] În Consiliul de miniştri ducele [...] citeşte lista generalilor şi coloneilor pe care i-a înlocuit în ultimele săptămîni, din cauza lipsei de valoare personală sau profesională; concluziile sale despre armată şi compoziţia ei sînt foarte amare [...].*

Cavallero confirmă hotărîrea sa de a ataca curînd, poate chiar mîine [...]

11.I. *[...] Veştile lui Cavallero despre luptele din Albania nu sînt bune. Am pierdut Klissura. În sine nu e o pagubă mare, căci din Klissura n-au mai rămas decît nişte cocioabe vechi, mai mult sau mai puţin năruite. Dar ceea ce contează e numele iar propaganda anglo-greacă a şi sunat din toate trîmbiţele presei şi radioului. În plus, asta dovedeşte că linia de apărare — faimoasa linie pe care o aşteptăm zadarnic de 70 zile — nu s-a stabilizat încă. Trupele, chiar şi cele proaspete, rezistă atîta vreme cît nu există nici o presiune din partea grecilor; dar, deîndată ce aceştia atacă, ai noştri dau înapoi — şi încă repede. De ce? Mussolini găseşte că în-*

---

1) Generalul Ugo Cavallero — şeful Marelui Stat Major italian începînd din decembrie 1940, cînd a luat locul mareşalului Pietro Badoglio — comanda şi trupele fasciste pe frontul din Albania (împotriva Greciei). Numit mareşal în 1942, demis în 1943, a fost ucis de hitlerişti lîngă Roma, în luna septembrie a aceluiaşi an, pentru rolul jucat în răsturnarea lui Mussolini de la putere.

2) Prinţul Filip de Hesse, nazist fanatic şi **obergruppenführer** S.S., căsătorit cu Mafalda, fiica regelui Victor Emanuel III, a funcţionat mult timp ca emisar personal al lui Hitler pe lîngă Mussolini. În iulie 1943, după căderea ducelui de la putere, prinţul şi soţia sa au fost arestaţi de Gestapo, sub bănuiala neîntemeiată că ar fi avut legături cu antifaşciştii din Italia.

3) Generalul Alfredo Guzzoni era pe atunci şef-adjunct al Marelui Stat Major.

4) Bardia, mic port din Cirenaica (provincie a Libiei) în apropierea frontierei egiptene; fortificată de fascişti, localitatea a fost ocupată alternativ de britanici şi de trupele Axei în 1941-1942.

5) Generalul Adolfo Graziani, remarcat pentru ferocitatea cu care a reprimat mişcarea de eliberare din Libia (1921-1931) mareşal şi vice-rege al Etiopiei după ocuparea acestei ţări, a comandat în 1939-1941 trupele fasciste în Africa de Nord. După ce l-a destituit pentru incapacitate, Mussolini l-a numit în 1943 ministru de Război în guvernul-fantoşă de la Salo, în nordul Italiei ocupată de nazişti, unde a condus sîngeroasele represiuni împotriva partizanilor.

6) Generalul Guglielmo Pecori-Giraldi, numit mareşal în 1926, a deţinut posturi secundare pînă la moartea sa, în 1941.

7) Generalul Emilio de Bono, vechi lider fascist, director general al poliţiei, guvernator al Tripolitaniei (provincie a Libiei), ministru al Coloniilor, guvernator al Eritreei şi comandant suprem pe frontul etiopian la începutul agresiunii. Pentru participarea sa la răsturnarea de la putere a lui Mussolini, a fost judecat la Verona de un tribunal fascist, condamnat la moarte şi executat.

8) Sidi-Barrani, localitate egipteană la circa 100 km de frontiera cu Libia, a fost ocupată de fascişti în 1940 şi 1942, dar recucerită de englezi în cursul aceloraşi ani.

9) Tobruk, localitate libiană fortificată de fascişti, a fost teatrul unor bătălii înverşunate între britanici şi trupele Axei (1940 şi 1942).

treaga situație e o dramă inexplicabilă [...]

14.I. *Într-o scrisoare ultraconcretă, Alfieri mă informează despre campania dezlănțuită împotriva mea săptămîna trecută, care a avut un anume ecou și în Germania*[10]. *Nu mă mir㠖 Nemții îmi poartă sîmbetele de cînd cu nonbeligeranța noastră și, chiar cînd salvează aparențele, nu reușesc — mai ales Ribbentrop — să-și ascundă acest ghimpe de resentiment. Relațiile noastre nu mai sînt aceleași încă de la Salzburg, în 1939, cînd am pus cu el rămășag — de care Joachim n-a uitat cu desăvîrșire — că anglo-francezii vor interveni dacă Germania atacă Polonia. Vina mea e că am avut dreptate! Acum nu mai are rost să despicăm firu-n patru, dacă am dorit sau nu războiul cu Grecia. Un lucru e sigur: n-am vrut război de nici un fel [...]*

16.I. *Ducele e preocupat de călătoria sa în Germania; într-o situație de vizibilă inferioritate, nu-i face nici o plăcere să se întîlnească cu Hitler [...]*

17.I. *[...] Cavallero nu pleacă în Germania, căci grecii au trecut la ofensivă. Îl înlocuiește Guzzoni, ceea ce nu-mi place de loc. Nu pot să-l sufăr pe omul ăsta, neleal și dubios, fără să mai spun că e umilitor să prezentăm nemților un general atît de scund, cu un pîntec atît de mare, și care-și căneș te părul.*

18.I. *Plecarea spre Salzburg. Mussolini urcă în tren, nervos și întunecat. Îl frămîntă veștile din Albania. Am dat din nou înapoi, lăsînd numeroși prizonieri în mîinile inamicului. Cel mai grav e că la mijloc sînt „Lupii Toscanei", o divizie de renume excelent și de mare tradiție, sosită de curînd în Albania și în care ne pusesem multe speranțe. Ducele vorbește îndelung pe această temă, repetînd considerațiile lui pesimiste asupra armatei și poporului italian. Nu poate să-și explice ce se întîmplă. Spune într-una: „La 15 octombrie, dacă mi-ar fi prezis cineva tot ce s-a întîmplat de atunci încoace, l-aș fi împușcat". [...]*

19.I. *Ajungem la o gară mică — Puch mi se pare, Hitler și statul său major ne așteaptă pe peron [...] După prima întrevedere cu el, Mussolini mă informează pe scurt: Hitler e destul de imprecis în privința viitoarelor sale acțiuni împotriva Angliei. În orice caz, nu mai poate fi vorba de o debarcare. Hitler spune că o treabă ca asta e foarte grea și că, în eventualitatea unui eșec, ea nu va putea fi repetată. Iar un eșec ar fi cu atît mai grav, cu cît englezii, care se tem acum de o debarcare, ar ști atunci că amenințarea germană nu mai prezintă un pericol real.*

20.I. *[...] În general, ducele e satisfăcut de întrevedere. Eu sînt mai puțin încîntat. Mai ales că Ribbentrop, care odinioară nu-și mai încăpea în piele de încrezut ce era, acum, cînd l-am întrebat cît va mai dura războiul, mi-a răspuns că nu vede cum s-ar putea termina înainte de 1942. Și cu noi cum rămîne*[11]*?*

21.I. *[...] În ansamblu, rezultatul vizitei e satisfăcător. Solidaritatea între cele două țări ale Axei e absolută și, în Balcani vom merge mînă în mînă [...]. La întoarcere, Mussolini e* grisé *(„amețit"), așa cum e după fiecare întrevedere cu Hitler [...]*

22.I. *Berlinul e preocupat mai ales de veștile din România. Hitler prevăzuse conflictul dintre Antonescu și legionari, din cauza situației echivoce care domnea în țară. Führerul nu șovăie în privința alegerii: simpatiile lui se îndreaptă spre Antonescu, „care s-a dovedit un om de bună credință, decis să țină ferm în mînă conducerea și însuflețit de un naționalism vehement*[12]*". Într-adevăr Ribbentrop îmi telefonează noaptea tîrziu spunîndu-mi că ministrul Germaniei la București a primit ordin să-l sprijine pe Antonescu în toate privințele. Îmi cere să transmit aceleași instrucțiuni lui Ghigi, ceea ce, bineînțeles, fac numaidecît; dar am vaga bănuială că influența ministrului nostru nu are aceeași greutate ca cea a colegului său german.*

Tobruk a căzut. Ai noștri au rezistat ceva mai mult decît la Bardia, dar diferența e foarte mică. Ducele se leagănă în iluzii. Am găsit de cuviință să-i vorbesc cu o sinceritate brutală: „La Sidi-Barrani s-a vorbit de o surpriză. Totuși ați contat pe Bardia [...], care a căzut în două ore. Atunci v-ați pus speranțele în Tobruk [...] Dar și Tobruk a fost cucerit repede. Acum vorbiți cu multă încredere de creasta Dernei[13]*. Îmi îngădui să nu împărtășesc primejdioasele dv. iluzii. Răul e serios, misterios și profund*[14]*".*

---

10) Jurnalul nu conține nici o altă referire la această „campanie".

11) Ciano nu știa (și naziștii se fereau să spună „aliaților" lor) că, încă la 18 decembrie 1940, Hitler semnase directiva secretă nr. 21, adică **Planul Barbarossa** care prevedea dezlănțuirea atacului împotriva U.R.S.S. Ușurința cu care italienii se lăsau înșelați în relațiile lor cu germanii reiese și din însemnarea imediat următoare (21. I.)

12) După cum se știe, optînd în favoarea lui Antonescu, dictatorul nazist a ținut seama tocmai de proiectata agresiune antisovietică, pentru care avea nevoie în România de un aliat sigur, capabil să-i pună la dispoziție resursele materiale și umane ale țării (vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1971).

13) Derna, port în Cirenaica, la vest de Tobruk.

14) Cît de autentică a fost „brutala sinceritate" a lui Ciano e greu de stabilit. Dezastrul din Libia motiva, însă, o asemenea ieșire: numai la Tobruk fasciștii au pierdut 27 000 prizonieri, 208 tunuri, 87 tancuri, 200 vehicule; ofensiva britanică s-a soldat în total cu 130 000 prizonieri italieni, inclusiv cinci generali, în vreme ce pierderile proprii s-au ridicat doar la 476 morți, 1 225 răniți și 43 dispăruți.

26.I. *Plecarea*[15]. *De data aceasta, cu experienţa mea în materie de plecări, despărţirea e mai grea. Dacă n-am nici un presentiment rău, în schimb nu mai cred în nimic şi îmi lipseşte deci, orice urmă de entuziasm. Toţi camarazii mei, obligaţi să se înroleze ca „voluntari", gîndesc ca şi mine şi mulţi nu-şi ascund sentimentele.*

APRILIE 1941

26.IV. *[...] Ducele şi cu mine pregătim decretul de anexare a Liublianei*[16], *care va deveni provincie italiană [...] Ducele e şi el iritat de comportarea nemţilor în Grecia [...] Nu a lipsit mult ca la podul Permeti să se iste un incident între infanteriştii noştri din divizia „Casale" şi S.S.-iştii regimentului „Adolf Hitler" [...]*

30.IV. *[...] Azi, parașutiştii noştri vor ocupa insula grecească Kephalonia. Sînt puţini — cu totul 150; să sperăm că garnizoana locală nu-i va arunca în mare. Ducele e nerăbdător să publice un comunicat pe această temă căci, zice el „dacă avem un nucleu bun de paraşutişti, chiar dacă nu e decît un regiment, vom putea pretinde că dispunem de o divizie"! Cuvintele lui m-au îndurerat: iar o luăm de la capăt, lecţiile trecutului nu prea ne-au fost de folos.*

MAI 1941

3.V. *Mussolini îmi dă să citesc ordinul de zi al lui Rommel către comandanţii diviziilor noastre din Libia: merge atît de departe, încît îi ameninţă cu Curtea marţială. Se pare că acest document a provocat o oarecare stînjeneală: m-aş fi mirat să fie altfel. În Albania, de asemenea, unde armata noastră a fost paralizată, la un moment dat, de o veritabilă obstrucţie din partea nemţilor, ostilitatea faţă de aliaţii noştri e considerabilă. Mussolini care şi-a dat seama de asta, îl însărcinează pe Farinacci*[17] *să trimită o scrisoare lui Hitler, pentru a-i atrage atenţia asupra celor întîmplate. Farinacci a fost ales deoarece nu are un post oficial, iar germanofilia lui e indiscutabilă.*

4.V. *[...] Lung discurs al lui Hitler. Nu l-am citit încă, dar Mussolini care l-a ascultat la radio, îl judecă cu o remarcabilă răceală, apreciind chiar că era mai bine dacă discursul nu ar fi fost rostit.*

5.V. *Scrisoarea lui Farinacci către Hitler nu va mai fi expediată, căci ducele e satisfăcut de declaraţiile Führerului*[18] *[...] Discursul acestuia a fost frumos, ca totdeauna. Stilul lui retoric îmi place din ce în ce mai mult, e puternic şi convingător. Totuşi, acest discurs schiţează un bilanţ, nu un program. Toţi cei care, bizuindu-se pe declaraţiile din trecut, credeau că războiul se va sfîrşi în 1941, au suferit o amară decepţie. Cît despre mine, eu nu am prea nutrit niciodată speranţe de genul acesta [...].*

---

15) Crezînd că prin măsuri demagogice va stimula combativitatea trupelor sale, Mussolini a „mobilizat" temporar în armată căpeteniile fasciste din guvern Marele consiliu şi Cameră. Deşi nu au trebuit să se expună pe front, rămînînd departe în spatele lui, cei în cauză au fost profund nemulţumiţi de iniţiativa ducelui. Ciano a lipsit din Roma trei luni, interval în care naziştii au cotropit Iugoslavia şi Grecia, iar trupele germane din **Afrika Korps**, de sub comanda lui Rommel, au restabilit situaţia în Libia, respingîndu-i pe britanici şi trecînd din nou frontiera în Egipt.

16) Ciano se referă la o mică parte din Slovenia împreună cu capitala ei, Liubliana, atribuită ca „pradă" ducelui după invadarea Iugoslaviei de către naziști. Croaţia „independentă", unde domnea sălbatica teroare a ustaşilor lui Ante Pavelici, intra şi ea, teoretic, în zona de influenţă a Italiei. De fapt, Hitler nu a respectat niciodată această împărţire, formulată în termeni vagi, tocmai pentru a putea acapara treptat întreaga Iugoslavie ocupată.

17) Roberto Farinacci, vechi fascist, membru al Marelui consiliu, a rămas fidel lui Mussolini şi după căderea acestuia, fugind în Germania. Reîntors în Italia de Nord, a arestat, torturat şi executat mii de oameni bănuiţi de participare la mişcarea de Rezistenţă. Capturat de partizani pe cînd încerca să fugă, a fost împuşcat lîngă Milano (aprilie 1945).

18) Ca şi în numeroase alte împrejurări, Ciano se abţine de la orice comentariu pe marginea inconsecvenţelor lui Mussolini, mărginindu-se să înregistreze salturile opiniilor sale de la o extremă la cealaltă.

12.V. *[...] Germanii au făcut la Tokio un demers, căruia ne-am asociat şi noi, pentru a invita Japonia să ia poziţie netă împotriva Statelor Unite. Nu ştiu dacă nota va avea vreun efect [...] Chiar şi ducele, care a vorbit totdeauna de un război-fulger e acum de părere că conflictul va dura foarte mult — el pomeneşte chiar de anul 1948 [...]*

13.V. *[...] Ribbentrop cu colaboratorii săi iau cina acasă la mine. El repetă lozincile împotriva Angliei cu acea monotonie care i-a atras din partea lui Goering porecla de „primul papagal al Germaniei"! Se pare că Bismarck*[19]*, care-l detestă, subliniază fiecare frază a ministrului său făcînd semne pe sub masă lui Anfuso*[20] *şi declarînd în concluzie: „E atît de imbecil, încît constituie o adevărată minune a naturii".*

14.V. *Ribbentrop a plecat, după o scurtă întrevedere cu Mussolini la Palatul Veneţia*[21] *[...]. După decolarea cvadrimotorului său, Bismarck i-a spus lui Anfuso: „Dea sfîntul să cadă şi să crape cu toţii. Dar nu aici, căci am avea o zi de muncă neplăcută!" Iată dar solidaritatea naţională germană!*

15.V. *[...] Primit vizita lui Augusto Moschi, nepotul* donnei *Rachele*[22]*. Multă vreme el a avut cheia inimii influentei sale mătuşi. Acum şi-a pierdut prerogativele, fiind înlocuit de inginerul Pater, un om de nimic, care construieşte case din talaş şi mucava. Moschi îl atacă violent pe Pater, acuzîndu-l că a tulburat pacea vilei Torlonia cu intrigi şi ticăloşii de tot soiul, ca un Rasputin în miniatură, care profită de ascendentul său asupra* donnei *Rachele pentru a dobîndi numeroase avantaje personale. O fi exagerînd Moschi, dar ceva adevărat e în treaba asta. Inteligentă şi lipsită de prejudecăţi, Edda mi-a atras atenţia, acum cîteva luni, asupra rolului bizar pe care-l joacă Pater pe lîngă mama ei, conchizînd: „Sînt efectele menopauzei". Într-adevăr, de cîteva luni,* donna *Rachele e nervoasă, bănuitoare şi se ocupă, ca un detectiv, de nenumărate lucruri care nu o privesc. Se pare că face chiar anumite investigaţii, travestită în zidar, în ţărancă sau Dumnezeu mai ştie în ce! Toate astea se vor termina cu un scandal nemaipomenit, în care e mai bine să nu mă bag [...]*

25.V. *[...] Bismarck i-a dat de înţeles lui Anfuso că nemţii sînt în posesia codurilor noastre secrete şi că ne descifrează telegramele. E bine de ştiut: de acum înainte, nu vor mai citi decît ce* vreau *eu să citească.*

26.V. *[...] Îl primesc pe Bottai*[23]*. Îmi vorbeşte cu pesimism despre formarea a două grupuri — ca să zicem aşa — ilegale, care exercită o profundă şi periculoasă influenţă asupra ducelui. De o parte sînt* donna *Rachele şi Pater (se bîrfeşte mai pretutindeni pe tema asta), de cealaltă — familia Petacci*[24] *şi sateliţii ei [...]*

27.V. *[...] Alfieri a sosit de la Berlin. Nu pot spune că a devenit pesimist, dar şi-a pierdut optimismul de odinioară. „Am cîştigat războiul, îmi spune el. Trebuie numai să găsim mijlocul de a-i pune capăt" Primejdioasă formulă.*

Mussolini e veşnic prost dispus şi îşi varsă năduful pe armată. Azi dimineaţă, „avea chef să coboare din maşină şi să-i bată cu biciul pe ofiţerii care se duceau la Ministerul de Război, într-atît erau de nedemni să poarte uniforma" [...]

30.V. *[...] Mussolini se înfurie cumplit pe germani, din cauza necurmatelor lor ingerinţe la Zagreb. „Să ne mai slăbească, îmi spune el, şi să-şi aducă aminte că am pierdut din cauza lor un imperiu. Mi se rupe inima gîndindu-mă că Franţa învinsă şi-a păstrat imperiul, pe cînd noi l-am pierdut pe al nostru" [...]*

31.V. *Hitler ne anunţă că vrea să discute cu ducele cît mai repede cu putinţă, mîine sau poimîine. Lui Mussolini nu i-a plăcut nici invitaţia, nici forma în care i-a fost făcută. „M-am săturat să mă cheme, apăsînd pe butonul soneriei", mi-a declarat el, dar a decis să stabilească întîlnirea pentru poimîine la Pasul Brenner*[25]*. Nu s-a făcut nici o aluzie la obiectul discuţiei, dar, după toate aparenţele, va fi vorba fie de Franţa, fie de Rusia [...]*

Aflu de la Bottai că pe duce l-a scos din fire apariţia în revista Minerva *din Torino, a unui adagiu de nu mai ştiu care filozof grec: „Nu există nenorocire mai mare pentru o ţară decît aceea de a fi guvernată de un tiran bătrîn".*

(Va urma)

---

19) Prinţul Otto Christian von Bismarck, prim consilier al Ambasadei germane la Roma, afişa un aristocratic dispreţ faţă de nazişti, ceea ce nu-l împiedica să execute foarte sîrguincios ordinele Berlinului.

20) Fillippo Anfuso: colaborator al lui Ciano în Ministerul de Externe din 1942, apoi ministru plenipotenţiar la Budapesta.

21) Palatul Veneţia (construit în sec. XV, în piaţa cu acelaşi nume din Roma), a servit succesiv drept reşedinţă papală, sediu al ambasadei veneţiene, apoi al celei austriece. Din 1929 Mussolini şi-a instalat acolo cabinetul de lucru.

22) **Donna** Rachele, fiica nelegitimă a unei hangiţe, născută în 1892, era chelneriţă în 1909, cînd a devenit concubina, apoi soţia lui Mussolini. În limba italiană, titulatura **donna** e rezervată soţiilor de aristocraţi, înalţi demnitari, ambasadori etc.

23) Giuseppe Bottai, membru al Marelui consiliu fascist, fost ministru al Corporaţiilor şi guvernator al Romei, era în 1941 ministru al Educaţiei Naţionale.

24) Claretta Petacci, fiică a unui medic la Vatican, născută în 1912, a devenit amanta lui Mussolini în 1936. Membrii familiei sale, mai ales fratele, Marcello, şi sora ei, Myriam, profitau din plin de această situaţie, însuşindu-şi sume imense din vistieria statului şi practicînd traficul de influenţă pe scară mare.

25) Pasul Brenner: principala trecătoare din lanţul Munţilor Alpi, care desparte Italia de Austria.

95 ani de la independența Bulgariei

SECOLE DE LUPTE ȘI JERTFE COMUNE

1595. Iarnă grea. Gerul năpraznic aruncă peste Dunăre pod de gheață. Detașamentele rapide ale lui Mihai Viteazul trec năvalnic în Bulgaria și ajung pînă în apropiere de Adrianopol. Peninsula Balcanică e în fierbere. Nădejdea reîncolțește. 2 000 haiduci bulgari și sîrbi intră în Sofia, după care se alătură insurecției antiotomane declanșată la Tîrnovo. Întreaga Bulgarie este cuprinsă de răscoală, dar trupele lui Sinan Paşa declanşează o cruntă represiune. Un mare număr de bulgari trec în nordul Dunării și se înrolează în armata lui Mihai Viteazul...

Un episod singular? Nu. Aflați, secole de-a rîndul, în calea aceleiași primejdii, românii și bulgarii se ridică de nenumărate ori la luptă pentru apărarea ființei lor etnice, pentru dobîndirea independenței. Din 1396, cînd ultimul oraș liber — Vidinul — cade sub dominație otomană, începe așazisa „robie neagră" pentru Bulgaria, care devine un sangeac în cadrul pașalîcului Rumeliei. Deși aflate și ele sub suzeranitatea Porții, țările române reușesc, după cum se știe, să-și mențină o pronunțată autonomie, fiind în același timp centre active pentru organizarea unor importante campanii în vederea dobîndirii independenței. Teritoriul românesc devine, în această situație, loc sigur de refugiu, gazdă primitoare pentru cei care nu mai pot suporta asuprirea feudalității otomane.

Istoria evului mediu cunoaște numeroase episoade de luptă comună. Pentru o clipă, Mircea cel Bătrîn reaprinde făclia nădejdii, același lucru se întîmplă în timpul campaniilor lui Dan II sau Iancu de Hunedoara. În vremea acestuia din urmă, numeroși sîrbi, bulgari și albanezi, împreună cu românii și maghiarii se ridică la luptă comună pentru a-și apăra „copiii, soțiile și viitorul lor". Planul formării unor largi coaliții antiotomane îi preocupă pe mulți voievozi români — ca Matei Basarab și Grigore Ghica, Ștefan Petriceicu și Șerban Cantacuzino — faptele lor bucurîndu-se de sprijinul entuziast al bulgarilor și al celorlalte popoare balcanice. În timpul lui Constantin Brîncoveanu numeroși insurgenți bulgari emigrează în Țara Românească și sînt colonizați la Craiova, Rîmnicu Vîlcea și Brădiceni, de unde, mai tîrziu, o parte trec în Transilvania.

Comunitatea de interese, legăturile de prietenie statornicite de-a lungul veacurilor și cimentate în eroice lupte comune își găsesc o expresie grăitoare în anii greului război din 1877-1878 pentru cucerirea independenței. În timpul aprigelor încleștări cu inamicul, populația bulgară acordă un sprijin activ armatelor ruse și române, iar detașamentele de voluntari bulgari luptă cu bărbăție alături de ele.

Momentele amintite reprezintă cîteva dintre etapele drumului parcurs de poporul bulgar în lupta pentru cucerirea independenței sale naționale, de la dobîndirea căreia, în martie 1973, s-au împlinit 95 ani.

În anii socialismului, tradiționalele legături de prietenie dintre popoarele român și bulgar au luat o dezvoltare fără precedent. Cu prilejul vizitei delegației de partid și guvernamentale române în Republica Populară Bulgaria, în septembrie 1972, conducătorii celor două state și partide frățești au dat din nou o înaltă prețuire relațiilor româno-bulgare, considerîndu-le o expresie grăitoare a politicii de pace, colaborare și progres promovată cu consecvență de cele două țări.

De 1860 ani o cronică în marmură

Atestat de naştere
al poporului român,
mărturie
a măreţei drame
de la originile
romanităţii
noastre, Columna
Traiană —
enormă coloană
dorică
de marmură
albă —
se înalţă
în mijlocul Romei,
dominînd cu zveltul
său profil
toate vestigiile
antice dimprejur.

Cel mai original monument al Romei:

COLUMNA TRAIANĂ

Prof. univ. dr. dcc. RADU VULPE

Înaltă de aproape 30 m (inclusiv baza şi capitelul) Columna este împodobită cu un relief sculptat, care, în forma unei benzi înfăşurate în spirală, reprezintă istoria războaielor dacice ale lui Traian. Coloana se ridică deasupra unui mare piedestal cubic, cu laturile de cîte 5,49 m, ornat cu reliefuri înfăţişînd arme şi steaguri capturate de la daci. Sus, deasupra capitelului, se afla în antichitate o mare statuie de bronz aurit a împăratului Traian, înaltă — după cum se spunea — cam de 6 m, dispărută între timp şi înlocuită în vremuri mai apropiate prin statuia de bronz a Sfîntului Petru. Înălţimea totală a Columnei, inclusiv statuia, trecea de 40 m. Diametrul fusului, de 3,66 m la bază, scade imperceptibil spre vîrf, sub capitel, unde măsoară numai 3,05 m. Printr-o uşă de pe faţa de est se intră înăuntrul piedestalului, de unde, pe o scară interioară în spirală, asemănătoare acelora din minaretele musulmane, se poate urca pînă în vîrf. Din loc în loc, pereţii sînt străpunşi de cîte o ferăstruică.

Cu mîinile miilor de daci

Columna este cel mai bine păstrat dintre monumentele Romei antice, cel mai original şi cel mai bogat în semnificaţii. Aceste semnificaţii, însă, le-a căpătat treptat; la început, nu a avut decît un rol secundar, foarte limitat, de ordin edilitar, în legătură cu lucrările întreprinse pentru construirea Forului lui Traian **(Forum Ulpium).**

După cucerirea Daciei, folosind imensele tezaure capturate în capitala lui Decebal, împăratul învingător a ţinut să dăruiască poporului roman această piaţă monumentală, care să întreacă în întindere şi strălucire, prin edificiile ei somptuoase, prin statuile ei numeroase şi impunătoare, toate celelalte foruri mai vechi, ca vestitul **Forum Romanum** rămas din vremea Republicii, **Forul lui Iulius Caesar** şi forurile imperiale adăugate succesiv de August, Vespasian şi Nerva. Populaţia Urbei crescuse enorm şi aceste pieţe, destinate diverselor manifestări administrative, judiciare, politice, tranzacţiilor comerciale, întîlnirilor particulare de tot felul, nu mai erau de ajuns. Roma avea nevoie de un nou for. Dar în depresiunile dintre cele şapte coline ale oraşului nu mai existau suprafeţe plane. Lui Traian nu-i rămînea decît să taie şi să niveleze un pinten de deal stîncos, dintre „munţii" Quirinal şi Capitoliu, deschizînd o largă comunicaţie cu Cîmpul lui Marte din partea de vest a Urbei. Cu mîna de lucru a miilor de sclavi, în mare parte proveniţi din captivii daci, uriaşa lucrare a fost dusă pînă la capăt. Urmele tăieturii au fost constatate arheologic. După calculele făcute, peste 850 000 metri cubi de piatră şi pămînt au fost săpaţi şi transportaţi în afara oraşului. Pe terenul astfel nivelat, s-a construit, prin iscusinţa vestitului arhitect Apollodor din Damasc (căruia i se datora şi realizarea podului transdanubian de la Drobeta), cel mai mare şi mai luxos dintre forurile imperiale, care le-a depăşit pe toate celelalte prin bogăţia şi amploarea clădirilor înconjurătoare.

Venind dinspre Forul lui August, dinspre est, se intra în noul for prin Arcul de Triumf al lui Traian, iar în mijlocul pieţei se admira statuia ecvestră a împăratului, azi dispărută. Pe cele două laturi lungi ale forului, se impuneau atenţiei, de o parte şi de alta, cîte un vast complex circular, cu portice şi magazine, numit **exedra,** apoi, în fund, spre vest, spaţiul era ocupat de colosala Basilica Ulpia, prevăzută în ambele extremităţi cu cîte o largă absidă. Pe latura vestică a basilicii, în centrul spaţiului unde fusese ras dealul, se clădiseră două biblioteci în poziţie simetrică, una pentru scrierile latine, cealaltă pentru scrierile greceşti. În mijlocul acestor monumente, se ridica, izolată, **Columna Traiană,** al cărei rost iniţial era de-a arăta, prin înălţimea sa de circa 40 m cît de mare fusese dealul tăiat. O spune clar inscripţia pusă pe piedestalul său, deasupra uşii de intrare: **Senatus Populusque Romanus Impe-**

ratori Caesari Divi Nervae filio Nervae Traiano Augusto Germanico, Dacico, Pontifici Maximo, tribunicia potestate XVII, imperatori VI consuli VI, Patri Patriae, ad declarandum quantae altitudinis mons et locus tantis operibus sit egestus, adică: „Senatul şi Poporul roman [dedică acest monument] Împăratului Caesar, fiului divinului Nerva, lui Nerva Traian Augustul, învingătorul germanilor, învingătorul dacilor, Mare Preot, avînd pentru a 17-a oară puterea de tribun al plebei, fiind salutat a 6-a oară ca imperator [cap al armatei], deţinînd a 6-a oară funcţia de consul, Părinte al Patriei, spre a se arăta de la ce înălţime s-au săpat, cu atîta muncă, muntele şi locul de aici".

Cu alte cuvinte, un simplu martor de nivel, nimic mai mult! Nici un cuvînt despre glorioasele fapte de arme figurate pe relief, nici o aluzie la vreun alt rol atribuit monumentului. După titlurile împăratului precizate în cifre, inscripţia datează din anul cuprins între 10 decembrie 112 şi 10 decembrie 113 e.n., practic, deci, **din anul 113.** Prin urmare, în acel an, cînd Senatul, cu consimţămîntul poporului, a decretat ridicarea Columnei, nimeni nu se gîndea că acest monument ar fi putut servi şi la altceva decît ca martor al înălţimii „muntelui" dispărut. Celelalte semnificaţii — ca monument narativ al războaielor dacice şi ca monument funerar al împăratului Traian — i-au fost date ulterior, pe rînd, aşa cum a observat mai întîi regretatul savant italian Giuseppe Lugli (devotat prieten al lui Vasile Pârvan, fost director adjunct al Şcolii Române din Roma).

Cu dimensiunile ei enorme şi cu albeaţa monotonă a marmurei din care urma să fie construită, Columna ar fi produs o impresie neplăcută, ceea ce trebuie să se fi observat la puţin timp după aşezarea primelor ei blocuri deasupra piedestalului. Se simţea nevoia unui element decorativ care să înviioreze imensa suprafaţă netedă a coloanei. S-ar fi putut recurge, firesc, la canelurile inerente ordinului doric, dar de la început au fost excluse, deoarece, pe o înălţime atît de mare, această repetiţie de simple jgheaburi verticale ar fi produs un efect şi mai disgraţios în contextul celorlalte edificii ale forului. Iar înlocuirea canelurilor cu motive clasice de inspiraţie vegetală ori geometrică n-ar fi fost mai fericită. Şi atunci, probabil, sirianului Apollodor din Damasc, obişnuit din patria sa orientală cu tradiţia reprezentărilor istorice, i-a venit ideea de a folosi întinsa suprafaţă cilindrică a Columnei pentru figurarea în relief a celor două războaie dacice ale lui Traian. Varietatea scenelor şi a acţiunilor unor nenumărate mase de chipuri umane era de natură să dea monu-

Cîteva basoreliefuri de pe Columna lui Traian — secvenţe ilustrînd istoria unei zbuciumate epopei: Împăratul Traian...

— Femei dace torturînd un prizonier roman...

— Soldaţi romani...

— *Daci...*

— *Un prizonier dac...*

— *Sinuciderea lui Decebal...*

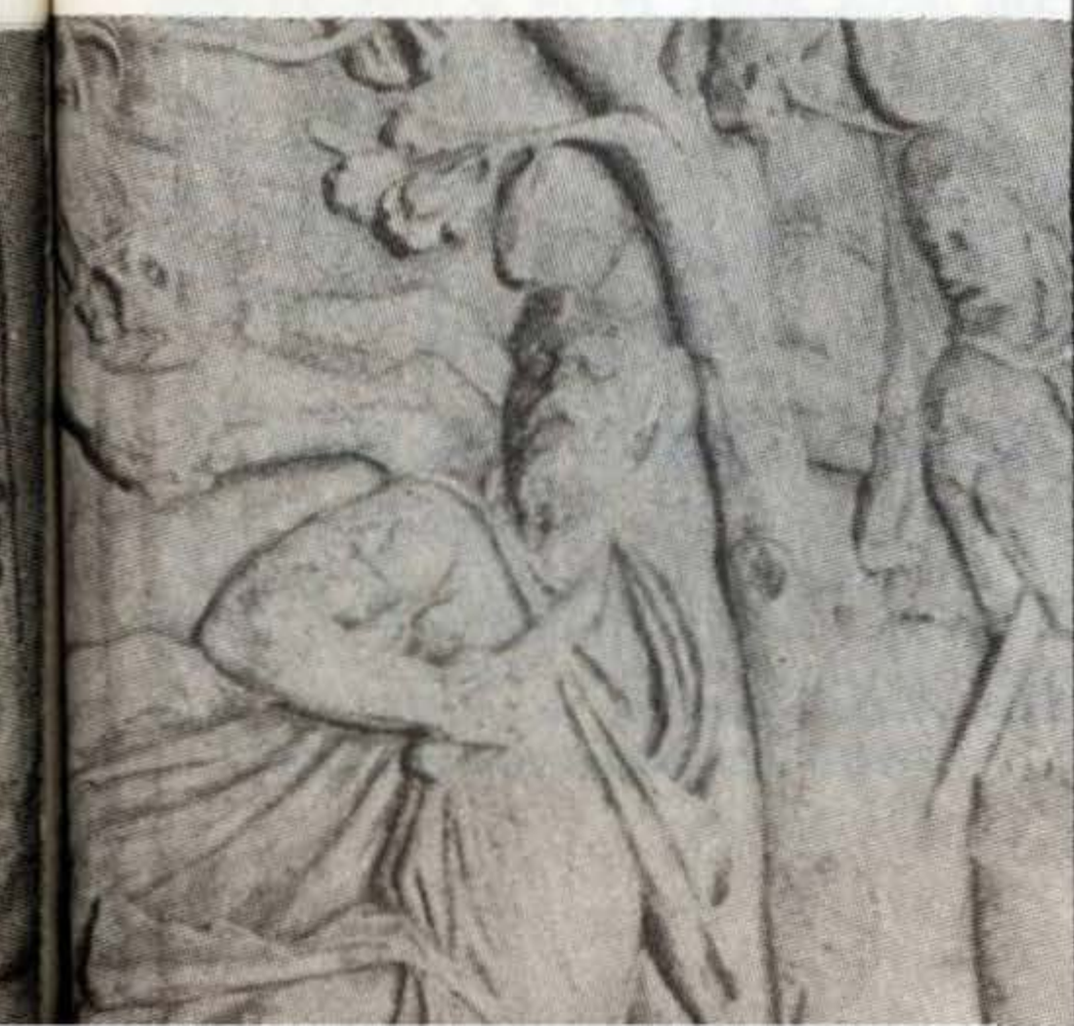

mentului o atractivitate sporită şi prin pictură, frecvent folosită în sculptura antică.

Dar culorile, făcute din pulberi de pămînt amestecat cu apă, fără nici o substanţă fixativă, au dispărut ulterior fără urmă. Totuşi, nenumărate particularităţi ale reliefului dovedesc că artistul le pusese la contribuţie cu prisosinţă. În parte, relieful a fost executat, cu ajutorul schelelor, pe blocurile gata aşezate. Acest lucru rezultă din amănuntele privitoare la dispoziţia şi cioplirea imaginilor. Pe primul sfert de jos al fusului, nu se observă, la joncţiunea blocurilor, nici cea mai mică eroare în continuitatea liniilor sculptate. Abia mai sus încep să apară asemenea nepotriviri, ca urmare a sculptării în atelier, pe blocuri separate, înainte de a fi urcate pe monument. Se explică astfel de ce inscripţia, pusă pe piedestal încă de la începutul construcţiei, este lipsită de orice aluzie la subiectul, totuşi atît de important, al reliefului.

Tezaur de amintiri străvechi

Şi mai puţin se putea prevedea la acea dată, în 113, că monumentul avea să capete un caracter funerar. Deşi Traian atinsese vîrsta de 65 ani, moartea sa în vara anului 117, în plină desfăşurare a războiului cu parţii, i-a surprins oarecum pe contemporani. Sănătatea lui atît de robustă pînă atunci, organismul său oţelit, vigoarea activităţii sale, nu lăsaseră loc bănuielii despre un sfîrşit atît de apropiat. În consecinţă, nu se luase nici o măsură pentru construirea unui mausoleu special. Cînd totuşi decesul s-a produs, Senatul a socotit că locul cel mai cuvenit pentru păstrarea urnei de aur cu cenuşa **Optimus Princeps** („celui mai bun împărat") era în splendidul for pe care el îl dăruise Romei, şi anume în spaţiul încăpător din piedestalul Columnei, al cărei relief amintea cea mai glorioasă dintre victoriile lui. În vecinătatea imediată a monumentului, împăratul Hadrian va clădi, doi ani mai tîrziu, un templu închinat memoriei defunctului împărat divinizat şi a soţiei sale Plotina.

Dintre toate monumentele Forului lui Traian, Columna este singurul care s-a conservat intact. Nu i-au dispărut, de-a lungul secolelor medievale, decît urna de aur şi statuia de bronz aurit a împăratului. Restul a ajuns în întregime pînă în zilele noastre. Această rară cruţare se datoreşte faptului că monumentul a fost inclus în construcţia unei vechi biserici creştine. În epoca Renaşterii, tocmai pentru a se scoate Columna la vedere, papii au decis dărîmarea neînsemnatei biserici care o ocrotise atîta timp. Papa Sixt V, al cărui nume a fost săpat pe capitel, s-a îngrijit cel mai mult de con-

Două replici ale Columnei: la München...

Cine merge la München şi vizitează Residenz Museum are prilejul să admire, printre alte exponate, o reproducere în miniatură a Columnei lui Traian. Înaltă de 203 cm, această originală piesă este lucrată în marmură albă şi granit de Suedia şi ornamentată cu lapislazuli (rocă de culoare albastru închis), argint aurit şi bronz aurit.

În partea superioară a Columnei, inscripţia gravată: LUDOVICUS. VALADIER. FECIT. ROMAE.A.D. MDCCLXXX, ne indică numele celui care a executat-o, Valadier, precum şi locul şi anul realizării ei: Roma, 1780.

De fapt, din documente rezultă că Valadier a lucrat-o, începînd din anul 1774, împreună cu Bartholomäus Hecher şi Peter Ramoser, după gravurile lui Pietro Santo Bartholi. În 1783, mica columnă a fost cumpărată de principele Karl Theodor al Bavariei, în timpul şederii sale la Roma, şi expusă în pinacoteca sa. Tot atunci, pe postamentul din marmură albă şi granit roşu-cenuşiu a fost gravată inscripţia: CAROLUS THEODORUS ABSENS. PATRIAE. MEMOR BOIARIAE. SUAE DMDCCLXXXIII (Karl Theodor dedică [această] din depărtare patriei sale bavareze, în anul 1783).

Soclul columnei este un cub de marmură albă împodobit cu trofee, ghirlande şi, în colţuri, cu vulturi imperiali din bronz aurit. În partea din faţă, pe un fond albastru se poate citi binecunoscuta inscripţie dedicată lui Traian după cum pe fusul coloanei, executat în lapislazuli sînt reproduse, în argint aurit, basoreliefurile de pe original. Un grilaj din bronz aurit şi un mic soclu cilindric de marmură împodobesc partea superioară a capitelului. Pe soclu se află statuia lui Traian.

Printre celelalte replici ale columnei, ce se găsesc în cîteva mari muzee ale lumii, reproducerea münchenează, fără a avea o valoare documentară deosebită, reţine totuşi atenţia prin valoarea artistică a execuţiei. De altfel, a remarcat-o însuşi Goethe, în trecere prin München, scrlind: „Aici se află în copie, o nobilă jucărie, Columna lui Traian[...]. Este un lucru frumos, pe care îl priveşti cu plăcere".

C.G.

servarea şi consolidarea acestui monument. Atunci, în 1587, a fost pusă şi statuia Sfîntului Petru deasupra, ca semn că glorioasa Columnă fusese adoptată de biserică. De atunci, n-a încetat nici un moment de a fi în atenţia generală.

Ceea ce atrăgea admiraţia şi interesul tuturora era relieful său, cu abundenţa şi dinamismul episoadelor reprezentate, cu însuşirile artistice ale concepţiei şi ale execuţiei, care pe atunci păreau exemplare. Nu există artist al Renaşterii care să nu fi luat lecţii de la imaginile de pe Columna Traiană. În faţa lor, un Michelangelo sau un Rafael rămîneau în extaz, neavînd altă ambiţie decît să le egaleze virtuozitatea, fără a-şi da seama că, în genialele lor producţii, aveau să întreacă mult aceste modele, suind pînă la culmi nebănuite ale artei. În acelaşi secol XVI, a apărut şi prima încercare erudită de a descifra miezul istoric al scenelor de pe Columnă, prin opera călugărului spaniol Alfonso Chácon (Ciaconus), urmată, un veac mai tîrziu, de o savantă monografie datorată ministrului papal R. Fabretti şi de un album complet cu gravuri, făcut de P.S. Bartoli.

După cum se vede, din cele trei semnificaţii antice ale Columnei Traiane singura care s-a impus posterităţii, mergînd pînă la eclipsarea totală a celorlalte două, a fost tocmai aceea care, în intenţia contemporanilor lui Traian, nu avusese decît rolul secundar de paleativ la un inconvenient arhitectonic: comemorarea războaielor dacice. Interesul pentru relieful Columnei a continuat să crească de la Renaştere încoace, dar nu atît pentru calităţile sale artistice, care azi sînt departe de a mai fi privite cu admiraţia nemărginită de altădată, cît pentru valoarea lor documentară, fiind vorba de un izvor de primă importanţă pentru studiul unei pagini grandioase din istoria Imperiului roman. Pentru noi, această naraţiune figurată a unor evenimente capitale de la originile poporului român constituie unul din cele mai preţioase tezaure de amintiri străvechi.

De aceea, transportarea la Bucureşti* în ultimii ani, a copiilor turnate în beton fin după acest relief a fost un eveniment cultural de seamă. Executate la Roma, în preajma ultimului război mondial, sub îngrijirea regretatului arheolog Emil Panaitescu, ele se află acum, expuse în condiţii exemplare de vizită şi de cercetare, la Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România.

Debutul unui gen nou

Studiile referitoare la Columnă, începute în veacurile Renaşterii, au fost reluate cu mai multă intensitate în epoca

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1967.

modernă. Fundamentale monografii au fost scrise asupra acestui monument, ca și asupra reliefului său istoric de W. Froehner, C. Cichorius, E. Petersen, K. Lehmann-Hartleben, J. Pollen, S. Reinach, P. Romanelli etc.

În România, după cum era și firesc, Columna Traiană a ocupat un loc de frunte în toate lucrările despre Dacia romană și despre originile poporului român. Chiar în bibliografia specială a acestui monument și a războaielor dacice pe care le figurează sculptura sa, cercetătorii români au adus contribuții adesea remarcabile. Menționăm, astfel, cartea Victoriei Vaschide despre istoria cuceririi Daciei, care, apărută la Paris în 1903, este citată la loc de cinste în lucrările de specialitate din străinătate. Apoi monografia scrisă de Teohari Antonescu despre însăși Columna Traiană (proiectată în două volume, din nefericire n-a apărut decît primul volum, la Iași, în 1910, după moartea autorului). Această lucrare conține multe concluzii originale, dintre care, dacă unele — mai ales în amănunte — s-au dovedit greșite, altele s-au impus științei ca bunuri cîștigate. T. Antonescu a dat prima explicație justă a Monumentului de la Adamclisi în legătură cu reprezentările de pe Columnă. Un alt cercetător care a dedicat Columnei o parte din activitatea sa a fost Mihail Macrea, care a publicat în 1937 un studiu despre o importantă copie picturală din Modena după relieful acestui monument, atribuind-o, cu bune argumente, vestitului pictor Giulio Romano (sec. XVI). Mai de curînd, probleme parțiale ale reliefului au fost tratate în diferite publicații științifice sau de popularizare, atît în străinătate (de pildă, lucrările cercetătorului M. Speidel din Honolulu în legătură cu inscripția de la Philippi* despre moartea lui Decebal), cît mai ales în țara noastră.

În ceea ce ne privește, am căutat să lămurim problemele reliefului, prin prisma unor noi interpretări — în special cu privire la primul război dacic — în cîteva lucrări de specialitate, precum și într-o serie de articole destinate unui public mai larg, care au fost publicate în diverse periodice.

Rămas singurul element de atracție al Columnei, plin de sensuri și de probleme, relieful acestui monument necesită o cercetare mai insistentă. Apollodor l-a conceput ca o narațiune continuă, figurată pe o bandă lată în medie de un metru, care se înfășura în spirală, prin 23 spire, de jur împrejurul fusului Columnei, întocmai ca pelicula unui film de azi, pe care l-am răsuci ascendent în jurul unui obiect cilindric. Relieful, sculptat pe 404

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1971.

...și la Rîmnicu Vîlcea

Imaginea de mai sus ne-a fost trimisă de cititorul nostru, sculptorul C. Teodorescu, *din Rîmnicu Vîlcea, însoțită de o scrisoare în care menționează că articolele publicate în* Magazin istoric *despre geneza poporului român, „avînd mărturie și scenele de pe* Columna lui Traian, *m-au hotărît să sculptez o copie după Columnă, din lemn de nuc. Și în trei ani am terminat-o"*

Sculptorul C. Teodorescu precizează că imaginea reprezintă copia — înaltă de 1,48 m — a Columnei lui Traian, *bineînțeles, „cu un număr mai mic de figuri față de original", pe un stativ de 0,90 m înălțime, înfățișînd harta Daciei*

blocuri de marmură din structura Columnei, totalizează o lungime de circa 200 m. Conţinînd peste 2 500 figuri umane, este cea mai mare sculptură în relief din toată antichitatea. Împăratul Traian apare printre aceste figuri de peste 50 ori, iar chipul demnului său adversar Decebal de 8 ori. Studiind minuţios desfăşurarea acţiunilor reprezentate, învăţatul german C. Cichorius, autorul celei mai dezvoltate monografii a acestui relief, care este şi excelent ilustrată, a distins în total 154 scene, cîte 77 pentru fiecare din cele două războaie, plus o figură alegorică între ele, reprezentînd pe zeiţa Victoria. Diviziunile stabilite de Cichorius rămîn clasice, chiar dacă uneori — destul de rar — comportă critici; sînt curent folosite în toate studiile ştiinţifice.

Din punct de vedere artistic, relieful Columnei Traiane marchează apariţia unui gen original în arta antică. Executat de o echipă de sculptori greci, originari probabil din Siria, conduşi de Apollodor din Damasc, dar sub controlul oficialităţilor din Roma, lunga bandă sculptată exprimă o îmbinare de gust oriental pentru decor bogat, pentru reprezentări încărcate, şi de realism specific roman. Calităţile scenelor sînt eminente: vivacitatea şi dramatismul acţiunilor, agitaţia maselor, noblеţea figurilor, acurateţea execuţiei, armonizarea gesturilor şi atitudinilor. Dar aceste trăsături principale nu pot ascunde unele defecte care denotă un început de decadenţă în arta antică. E vorba de stîngăcii în reprezentarea peisajelor, a aspectelor urbane, a cetăţilor, erori de perspectivă şi de proporţii, de frecventa înlocuire a unor detalii sculpturale prin elemente specifice picturii.

O calitate artistică demnă de relevat este abilitatea de a sintetiza episoadele povestite. Sintetizarea era impusă de dimensiunile limitate ale spaţiului destinat reliefului. Artiştii s-au achitat cu multă ingeniozitate de această obligaţie, recurgînd la trucuri diverse: iluzia maselor numeroase reprezentate de fapt prin numai cîţiva indivizi, selectarea celor mai caracteristice elemente ale unui episod, exprimarea de stări psihologice prin gesturi convenţionale, dar elocvente, utilizarea de simboluri pentru acţiuni abstracte, concentrarea mai multor subiecte vecine, asemănătoare sau corelative, în cîte o singură scenă, şi aşa mai departe. Dar dacă artiştii s-au lăsat atît de covîrşitor dominaţi de nevoia economiei de spaţiu, e fiindcă se aflau sub servitutea altei îndatoriri: aceea de a reda o succesiune completă a episoadelor şi de a le înfăţişa cu conţinutul lor real.

Este evident că aveau de reprodus, cu toată rigoarea, un text dat, pe care trebuiau să-l respecte conştiincios şi care nu putea fi decît acela al **Comentariilor** scrise de însuşi împăratul Traian despre războaiele sale. Acest text s-a pierdut cu desăvîrşire; totuşi se ştie sigur că a existat şi că a servit drept bază tuturor scrierilor din vechime despre războaiele dacice. Din nefericire, nici aceste scrieri nu s-au păstrat, deşi au fost foarte numeroase. Chiar ştirile date de Dio Cassius — singurele mai consistente de care dispunem cu privire la acest subiect — nu reprezintă direct textul acestui istoric din epoca dinastiei Severilor (sec. II-III e.n.), ci un biet rezumat, sărac şi încurcat, făcut de călugărul bizantin Xiphilinos în sec. XI.

Un adevărat album de ilustraţii

În această disperată situaţie a izvoarelor scrise, relieful Columnei, echivalent cu o operă literară completă, reflectînd însăşi relatarea competentă a aceluia care a condus şi a săvîrşit faptele povestite în scenele sculptate, capătă o valoare documentară inestimabilă. Obiecţiunea pe care au formulat-o unii cercetători — că semnificaţia reală a reliefului ar fi diminuată printr-o subordonare faţă de anumite exigenţe estetice, care ar fi denaturat ordinea şi sensul evenimentelor — nu constituie decît o desăvîrşită eroare. Nici un exemplu, de pe toată Columna, nu poate fi invocat cu temei în sprijinul unei asemenea subordonări. În succesiunea scenelor, nu se constată decît respectul pentru adevăr, fără nici o altă preocupare, mergîndu-se pînă la repetarea scenelor cu subiecte similare, fiindcă aşa se repetaseră în realitate, iar uneori riscîndu-se chiar monotonia, atît de antinomică veleităţilor estetice. De altfel, o rînduire a episoadelor după libera fantezie „estetică" a artistului ar fi fost cu desăvîrşire absurdă, contrazicînd însăşi esenţa realistă a genului. Dacă există o subordonare, aceasta este exact inversă.

De altfel, care edil al Romei le-ar fi permis artiştilor o intervenţie proprie în schiţele stabilite pe baza **Comentariilor** imperiale? Iar ca însăşi oficialitatea să fi conceput o derogare de la textul acestor memorii, ar fi fost cu totul fără noimă. Înfăţişarea normală a desfăşurării unui război terminat victorios nu aducea nici un prejudiciu orgoliului roman, ci dimpotrivă. De fapt, respectul adevărului apare atît de riguros pe relieful Columnei, încît sînt înfăţişate fără reticenţă chiar episoade de natură să lezeze susceptibilităţile acestui orgoliu, cum este cazul cu scenele în care se văd răniţi romani, sau în care apar prizonieri romani torturaţi, nici măcar de bărbaţi, ci de femei dace. Pe de altă parte, relieful îi

prezintă pe daci în mod cinstit, în atitudini demne și chiar sublime, fără vreo încercare de a le pune virtuțile războinice și chipurile în inferioritate față de ale romanilor. Este un spirit nou, de realism obiectiv, pe care nu-l cunoscuseră nici arta egipteană, nici artele vechiului Orient, nici arta elenă clasică și care face onoare civilizației romane.

Dar dacă trebuie să recunoaștem fără rezerve valoarea documentară a reliefului de pe Columnă în ceea ce privește succesiunea reală a scenelor și autenticitatea acțiunilor pe care le sintetizează fiecare, nu putem avea aceeași atitudine față de reprezentările amănuntelor de peisaj, de topografie, de construcții, care, inevitabil, erau convenționale. Chiar tipurile etnice, costumele și armele, dacă nu li se poate pune la îndoială realitatea, trebuie să se admită că reprezentau doar generalizări ale cîtorva modele selectate. Artiștii lui Apollodor nu cunoșteau din proprie experiență tot ceea ce trebuiau să sculpteze. Figurau ceea ce textul literar le impunea, recurgînd la chipurile captivilor pe care îi vedeau la Roma și la armele lor capturate; în rest se călăuzeau după ceea ce li se spunea de către cunoscătorii direcți, sau numai după imaginație. Slujbașii oficiali care le controlau schițele preliminare nu erau nici ei cunoscători mai buni ai amănuntelor și, de altfel, nici nu exista în antichitate prea multă exigență în această privință. Așadar, cei care împing prețuirea forței documentare a Columnei pînă la preciziuni de aspecte topografice (mai toți cercetătorii din trecut, dar mai cu seamă T. Antonescu și englezul G.A. Davies) se înșală tot atît de mult ca și cei care îi pun în dubiu orice valoare.

Să ne mulțumim cu ceea ce acest monument ne poate oferi ca date sigure de o eminentă importanță: sensul evenimentelor, realitatea lor, succesiunea lor completă și exactă, adică ceea ce ne-ar fi oferit în esență și **Comentariile** lui Traian, dacă s-ar fi păstrat. Relieful poate fi privit ca un adevărat album de ilustrații al acestui text scris, sau, și mai exact, ca însăși traducerea sistematică și conștiincioasă a acestui text în imagini. Este o imensă comoară de știri, dar o comoară cu taine, căci pentru a-i descifra tot înțelesul e nevoie să se refacă drumul invers, al traducerii imaginilor în idei și cuvinte, ceea ce, în lipsa originalului scris și în extrema sărăcie a altor izvoare, constituie o operație infinit mai grea decît osteneala artistului care a transpus ideile în figuri.

De aceea, lectura acestor scene, în cele patru secole scurse de la A. Chácon pînă azi, a făcut progrese foarte încete. Abia în epoca de dezvoltare a cercetării științifice și de creștere a spiritului critic din ultimul veac s-a ajuns la mai multă lumină, discuțiile științifice duse de pe poziții diverse de concepție și de metodă soldîndu-se, din etapă în etapă, cu unele încheieri unanim acceptate. Sînt încă prea puține încheierile de acest fel, dar continua lor sporire dovedește că cercetările și dezbaterile de opinii nu sînt zadarnice și că, dacă pentru multe din problemele reliefului, soluțiile definitive rămîn pe seama viitorului, există ferme speranțe că acest viitor va putea fi considerabil scurtat.

„...NU VOI AVEA ÎN VEDERE DECÎT BINELE..."

(Urmare din p. 24)

pate; de unde știți că destinația lor nu a fost mai sus pe Dunăre, că ele nu trebuiau debarcate pe alt mal al fluviului și de unde știți că alte arme nu și-au făcut deja drum pe Dunăre în sus?"

I-am atras atenția că informațiile pe care guvernul Maiestății Sale le deține cu privire la aceste arme nu au fost culese doar de la Iași și București, ci că guvernul Maiestății Sale a intrat în legătură cu toți particularii implicați în această expediție și a știut înainte de sosirea acestor vase la Galați, cînd și cum au plecat de la Genova și încotro se îndreaptă [...]. La aceasta, prințul Cuza a considerat necesar să-mi declare, foarte solemn, că departe de a avea vreo legătură cu acest lucru pe care l-a auzit pentru prima dată la București de la consulii străini, dată fiind prezența acestor arme, el le-a sechestrat, bucuros, la cererea Maiestății Sale [...]. „Am ajuns acum la hotărîrea — a continuat Înălțimea Sa — să scot aceste arme din Principate, dar fac aceasta numai pentru a satisface cererea exprimată de Marea Britanie [...]. Dar Excelența Sa ambasadorul trebuie să știe că aceasta este ultima concesie de drept pe care o pot face [...]".

Prințul a spus că [...] politica sa a avut, desigur, drept călăuză interesele țării sale [...]. Prințul a făcut remarca că timpul va dovedi că nimic nu se poate obține de la Poartă „pe cale diplomatică *[...]".*

Am onoarea a fi cu cel mai deosebit respect, my lord,
al Excelenței Voastre, cel mai plecat supus
Henry Churchill

O TENTATIVĂ EŞUATĂ DE FUZIUNE ÎNTRE NAŢIONALI ŞI ŢĂRĂNIŞTI

„Căsătoria“ nu a avut loc

Dr. IOAN SCURTU

Pentru lumea politică burgheză, anul 1924 anunța o vară fierbinte. Reîncepuseră tratativele de fuziune între Partidul Național și Partidul Țărănesc. Se făceau speculații, se dădeau pronosticuri, se urzeau planuri. Entuziaștii — deloc puțini la număr — afirmau că, pînă în toamnă, atotputernicia lui Ion I. C. Brătianu se va nărui, iar Partidul Național Liberal va trebui să cedeze puterea noului partid ce abia se zămislea.

Care erau însă mobilurile reale ce împingeau pe conducătorii celor două partide să-și caute reciproc colaborarea?

Instalat la putere în ianuarie 1922, Partidul Național Liberal a dus o politică de sprijinire a marii burghezii industriale și financiare, de intensificare a exploatării oamenilor muncii, de restrîngere a drepturilor și libertăților democratice obținute de clasa muncitoare în anii avîntului revoluționar de după primul război mondial. Politica guvernului liberal a nemulțumit profund masele populare. Sub conducerea partidului comunist, clasa muncitoare și celelalte pături de oameni ai muncii au

luptat împotriva ofensivei patronale, a legilor şi măsurilor antimuncitoreşti, pentru menţinerea şi lărgirea drepturilor şi libertăţilor democratice.

Grupările burgheze din opoziţie erau şi ele profund afectate de atotputernicia P.N.L. deoarece le bara drumul spre putere. În acest context, depuneau eforturi stăruitoare pentru închegarea unui partid puternic, capabil că pună capăt dominaţiei politice a liberalilor. Cea mai importantă acţiune în acest scop a fost încercarea Partidului Naţional, condus de Iuliu Maniu, de a fuziona cu Partidul Ţărănesc, în frunte cu Ion Mihalache, în iunie 1924.

Conducătorii celor două formaţiuni avuseseră prilejul să se apropie şi să se cunoască în anii de acţiune comună pentru susţinerea guvernului Blocului parlamentar, prezidat de Al. Vaida-Voievod (decembrie 1919-martie 1920); apoi în lupta împotriva cabinetului Al. Averescu (martie 1920-decembrie 1921) şi a celui condus de Ion I. C. Brătianu. În mai 1923, Partidul Naţional a încercat să fuzioneze cu Partidul Ţărănesc, dar tratativele nu au fost încununate de succes, întrucît ambele grupări au dat dovadă de rigiditate, neacceptînd nici un fel de compromis.

În sesiunea 1923-1924, majoritatea liberală din Parlament a adoptat o serie de proiecte de legi iniţiate de P.N.L., care au întărit poziţiile economice ale partidului pe seama celorlalte grupări ale burgheziei*. Aceasta a determinat pe naţionali şi ţărănişti să înceapă noi tratative de fuziune.

Duşmanii „surprizelor" şi ai „primejdiilor"

În această atmosferă, cu aprobarea lui Iuliu Maniu şi Ion Mihalache, Vasile Goldiş** şi Constantin Stere*** au început — la mijlocul lunii mai 1924 — tratativele neoficiale de fuziune. La 1 iunie, presa celor două partide anunţa că V. Goldiş şi C. Stere ajunseseră la un acord, iar Delegaţia Permanentă a Partidului Ţărănesc şi Biroul Comitetului Executiv al Partidului Naţional au hotărît începerea discuţiilor oficiale în vederea fuziunii.

Ca urmare, s-a ajuns la un acord de fuziune în zece puncte ce constituiau principiile programatice ale viitorului partid. Cel puţin formal, noul organism politic se situa pe unele poziţii democratice. Conform documentului semnat, cele două partide cereau, de exemplu, respectarea drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti, înlăturarea fraudelor şi presiunilor electorale, descentralizarea administrativă. Viitorul partid recunoştea rolul „claselor muncitoare şi producătoare" ale căror interese declara (de fapt fără contingenţă cu realitatea) că le apără. Pentru a limita exploatarea ţărănimii de către băncile liberale şi de către intermediarii speculanţi se preconiza dezvoltarea cooperaţiei, iar pentru protejarea muncitorilor se cerea introducerea legislaţiei stabilite prin Statutul internaţional al muncii. Firește, aceste deziderate fuseseră introduse, în primul rînd, de dragul captării în viitor a unui număr cît mai mare de voturi. Documentul preciza că noul partid recunoştea necesitatea dezvoltării industriei naţionale, atît a celei mari, cît şi a celei mijlocii şi mici. Cît priveşte politica externă, ea se înscria pe linia tradiţională de pace, cu un accent pe colaborarea României cu statele interesate în menţinerea statu-quo-ului teritorial. Precizarea că se va urmări asigurarea unor raporturi de bună vecinătate cu statele înconjurătoare avea în vedere dezideratul celei mai mari părţi a opiniei publice de stabilirea relaţiilor normale cu Uniunea Sovietică.

Fără îndoială, documentul era rezultatul unui compromis, fiecare partid fiind nevoit să facă concesii principiale, programatice; în unele privinţe a cedat Partidul Naţional — lucru evidenţiat de faptul că mai multe paragrafe ale „principiilor de bază" erau identice cu părţile corespunzătoare din programul Partidului Ţărănesc. Dar, cum remarca ziarul **Neamul românesc,** „supremul sacrificiu pe altarul fuziunii" a fost făcut de Partidul Ţărănesc. Unele puncte ale documentului semnat de Ion Mihalache şi Iuliu Maniu

---

* Tot atunci guvernul liberal a luat noi măsuri de restrîngere a drepturilor şi libertăţilor democratice, care aveau să culmineze cu ilegalizarea Partidului Comunist Român.

** Vasile Goldiş a avut un rol important în unirea Transilvaniei cu România. În anii 1918-1921 a ocupat (cu unele întreruperi) funcţia de ministru secretar de stat, ca reprezentant al Transilvaniei în guvernul de la Bucureşti. Exponent al grupării de stînga din Partidul Naţional, V. Goldiş considera că numai prin fuziunea cu Partidul Ţărănesc se putea crea forţa politică necesară înlăturării guvernului liberal. În martie 1926 el avea să părăsească Partidul Naţional, devenind ministru al Cultelor şi Artelor în guvernul Al. Averescu (1926-1927).

*** C. Stere a fost principalul ideolog al poporanismului din România. Devenit membru al P.N.L., C. Stere s-a situat în aripa de stînga a acestui partid, militînd pentru legiferarea reformei agrare şi a celei electorale. În 1916 a rămas în teritoriul ocupat de germani, intrînd în divergenţă cu conducerea P.N.L. În 1921 a trecut în Partidul Ţărănesc, afirmîndu-se ca unul din principalii lui ideologi şi elaborînd doctrina ţărănistă. El vedea în fuziunea Partidului Ţărănesc cu Partidul Naţional chezăşia funcţionării normale a regimului parlamentar-constituţional şi a înfăptuirii unor reforme cu caracter burghezo-democratic. A fost împotriva orientării spre dreapta a P.N.Ţ. şi în 1930 a trebuit să părăsească acest partid. (Vezi, în această privinţă, **Magazin istoric,** nr. 6/1972.). Încercarea de a crea un partid ţărănesc-democrat n-a dat rezultatele scontate. A murit în 1936.

contraziceau flagrant doctrina şi programul Partidului Ţărănesc — şi tocmai în punctele în care acest partid se afişase mai democratic. Astfel, în document nu se vorbea nimic despre noua expropriere a moşiilor promisă de ţărănişti, şi nici măcar despre revizuirea generală a modului de aplicare a reformei agrare. De asemenea, ţărăniştii renunţaseră şi la alte revendicări înscrise în program ca introducerea unor noi impozite asupra marelui capital sau anularea legilor antimuncitoreşti. În cele zece puncte nu găsim nici un cuvînt despre reorganizarea Jandarmeriei şi a Siguranţei — instrumente brutale ale reprimării antidemocratice — sau despre reducerea serviciului militar, aşa cum ceruseră ţărăniştii în urmă cu 4-5 ani şi care figura în programul lor. În ansamblul său, documentul pe baza căruia trebuia să se facă fuziunea pornea de la teza conservării regimului politic şi a ordinei sociale existente. Noul partid se dovedea, deci, a fi un partid hotărît să continue — în esenţă — opera guvernelor anterioare.

Pretexte şi motive

Conform acordului realizat, în organele superioare ale noului partid trebuiau aleşi ţărănişti şi naţionali în număr egal. Preşedinţia a fost rezervată lui Iuliu Maniu, iar conducerea provizorie a partidului încredinţată membrilor Delegaţiei Permanente a Partidului Ţărănesc şi al Biroului Comitetului Central al Partidului Naţional (în număr de şase fiecare). Cu prilejul tratativelor, Maniu, invocînd motive de ordin „psihologic", a propus — iar Mihalache a acceptat — ca Stere să nu facă parte din conducerea provizorie a viitorului Partid Naţional Ţărănesc.

La 12 iunie 1924 Comitetul Central Executiv al Partidului Naţional a aprobat fuziunea dar a hotărît ca ea să fie ratificată de congresele celor două partide ce urmau să se ţină simultan la 22 iunie.

Cu cîteva zile înainte de congres, Stelian Popescu, politician şi gazetar veros, director şi proprietar al cotidianului de dreapta **Universul,** şi-a anunţat însă demisia din Partidul Naţional sub pretext că cele zece puncte nu exprimau desolidarizarea de persoanele „a căror acţiune în timpul războiului nu numai că a fost contrarie sentimentului naţional, dar a constituit o gravă abatere de la cele mai elementare datorii faţă de ţară". Sub acelaşi pretext, au demisionat alţi foşti „takişti"*, între care M. Antonescu, Gh. Derussi, I. Cămărăşescu şi C. Xeni.

Cel vizat nu era altul decît C. Stere**, împotriva căruia ziarul **Universul** a dezlănţuit o intensă campanie. În realitate, C. Stere era atacat nu atît pentru atitudinea din timpul războiului, cît pentru concepţiile sale social-politice. Lovind în el, foştii „takişti" au căutat, de fapt, să distrugă stînga ţărănistă, motiv pentru care şi-au îndreptat tirul şi împotriva doctorului N. Lupu, exponent remarcabil al aripii democratice din Partidul Ţărănesc. În această perioadă, în tipografia ziarului **Universul** au fost tipărite broşurile denigratoare **Trădătorul C. Stere. Acte şi documente autentice** şi **Cine este dr. N. Lupu. Acte şi documente,** care au fost difuzate de foştii „takişti" cu ajutorul autorităţilor administrative liberale.

O dovadă că ceea ce îi deranja era programul, nu o persoană sau alta, găsim şi în declaraţia „takiştilor", care apreciau că ţărăniştii reuşiseră să introducă în cele zece puncte prevederi care „lăsau portiţe deschise pentru realizări surprinzătoare şi primejdioase". De altfel, atacurile lor împotriva lui C. Stere şi N. Lupu continuau cu critici directe la adresa ideologiei şi programului Partidului Ţărănesc, ceea ce evidenţia adevărata cauză a nemulţumirii exponenţilor dreptei.

Drept răspuns, ziarul ţărănist **Aurora** a luat apărarea celor doi lideri susţinînd în acelaşi timp cu tărie doctrina şi programul Partidului Ţărănesc. Căci în tabăra ţărănistă, glasurile împotriva fuziunii se făceau tot mai simţite, din motive exact opuse celor ale „takiştilor". Dr. N. Lupu mărturisea lui Al. Marghiloman, fost prim-ministru, preşedintele Partidului Conservator Progresist, că „nu e mulţumit" de proiectata unire a Partidului Ţărănesc cu Partidul Naţional.

Cu prilejul discutării fuziunii de către organizaţiile judeţene şi provinciale ţărăniste au ieşit de asemenea în evidenţă puternice divergenţe. Astfel, cîţiva fruntaşi ai partidului au declarat că nu primesc în organizaţia din judeţul Teleorman pe reprezentantul naţionalilor, marele proprietar A. Noica. Ţărăniştii din judeţul Dolj au refuzat să colaboreze cu avocatul Murgăşanu, care pledase în procesele marilor latifundiari împotriva ţăranilor. În judeţul Ialomiţa, s-au adus serioase obiecţii împotriva alegerii lui M. Cantacuzino — vicepreşedinte al Partidului Naţional — în comitetul judeţean. Gruparea de stînga din Partidul Ţărănesc a apreciat că liderii Partidului Naţional, în frunte cu Iuliu Maniu, nu erau animaţi de sentimente sincer democratice. La unul din

* În 1922, după moartea lui Take Ionescu, rămăşiţele fostului Partid Conservator-Democrat au fuzionat cu Partidul Naţional alcătuind aripa lui dreaptă.

** În ceea ce priveşte atitudinea filogermană a lui Stere şi rămînerea lui în teritoriul ocupat, vezi **Magazin istoric,** nr. 6/1972.

congresele ţărăniste regionale, cîţiva oratori s-au declarat contra fuziunii, pentru că în Partidul Naţional erau multe elemente care constituiau „o piedică împotriva promovării democraţiei". În moţiunea votată, s-a apreciat că alegerea lui C. Stere în conducerea viitorului Partid Naţional Ţărănesc constituia „o piatră de încercare a democratismului noului partid". Întrunit la 21 iunie, Comitetul Central Executiv al Partidului Ţărănesc a hotărît alegerea lui C. Stere ca al şaselea membru al Delegaţiei Permanente şi, prin aceasta, în conducerea provizorie a noului partid.

Comuniştii iau atitudine

În convingerea că interesele poporului ale democraţiei româneşti cereau realizarea unui bloc antiliberal, C.C. al P.C.R. a adresat Partidului Ţărănesc, la 12 martie 1924, o propunere de colaborare pe baza unei platforme minimale: răsturnarea guvernului liberal; desfiinţarea stării de asediu, a cenzurii şi a tuturor îngrădirilor aduse dreptului de organizare şi libertăţilor democratice; amnistia generală; formarea unui guvern muncitoresc-ţărănesc. Acestui guvern i-ar fi revenit următoarele sarcini: exproprierea totală a pămînturilor marilor proprietari şi împărţirea lor gratuită la ţărani; trecerea în proprietatea statului a marilor întreprinderi; salvgardarea independenţei economice a ţării prin împiedicarea acaparării bogăţiilor ei de către capitaliştii străini; garantarea independenţei politice a statului; consultarea poporului asupra formei de guvernămînt ş.a. Analizînd cu atenţie conţinutul acestui document constatăm că el cuprindea revendicări esenţiale ale maselor populare, interesate în democratizarea ţării şi în apărarea independenţei şi suveranităţii naţionale a patriei.

Deşi în programul Partidului Ţărănesc erau înscrise unele din dezideratele formulate în propunerea C.C. al P.C.R., iar liderii ţărănişti făcuseră numeroase declaraţii în favoarea alianţei dintre muncitori şi ţărani, Delegaţia Permanentă a Partidului Ţărănesc a respins propunerea comuniştilor, preferînd să se angajeze în tratative cu Partidul Naţional. După publicarea acordului în zece puncte semnat de Mihalache şi Maniu, P.C.R. a apreciat că dacă fuziunea se va face, ea va fi rezultatul renunţării ţărăniştilor la principiile esenţiale din programul lor. De aceea, a cerut ca „muncitorii şi ţăranii conştienţi din Partidul Ţărănesc să împiedice ca intenţiile conducătorilor ţărănişti să se realizeze".

În preajma zilei de 22 iunie 1924, partidul comunist a difuzat o broşură prin care participanţii la congresul Partidului Ţărănesc erau îndemnaţi să nu voteze pentru fuziune, să nu admită nici un fel de concesii programatice, să alunge din conducerea partidului elementele trădătoare şi să ceară „alianţa strînsă cu fraţii lucrători de la oraşe".

Însufleţire unanimă sau somaţie ultimativă?

Congresul ţărăniştilor s-a desfăşurat în sala Amiciţia din Capitală, sub preşedinţia lui I. Mihalache. După ce a declarat că nu bate la uşa nimănui, C. Stere a anunţat că este gata să-şi dea demisia din partid pentru ca „fruntaşii să poată face fuziunea". Dr. N. Lupu a replicat însă imediat că nu trebuie să se vorbească despre demisii, întrucît ţărăniştii aveau nevoie mai mult ca oricînd de o deplină unitate de vederi.

După vii discuţii, congresul a hotărît fuziunea Partidului Ţărănesc cu Partidul Naţional pe baza principiilor cuprinse în cele zece puncte şi a cerut naţionalilor să lase ţărăniştilor libertatea de a desemna şase persoane în conducerea provizorie a Partidului Naţional Ţărănesc, întrucît nici ei nu se vor amesteca în alegerea celor şase ce reveneau Partidului Naţional. În cazul în care apelul nu ar găsi „răsunetul îndreptăţit şi aşteptat", congresul propunea să se renunţe la conducerea provizorie şi să se treacă imediat la alegerea de jos în sus a Comitetului Central al Partidului Naţional Ţărănesc.

Congresul Partidului Naţional s-a desfăşurat în sala Transilvania din Bucureşti, sub preşedinţia lui Iuliu Maniu. În cuvîntul său, A. Vaida-Voievod şi-a exprimat „regretul" că ţărăniştii „propun astăzi 11 puncte", adică şi includerea lui C. Stere în conducerea provizorie a Partidului Naţional Ţărănesc. „Noi sîntem oameni de cuvînt şi de disciplină şi aşteptăm ca toţi să fie astfel. De dragul unei persoane nu putem modifica sau adăuga nimic la punctele deja stabilite", a încheiat el. Voicu Niţescu, care era, alături de Al. Vaida-Voievod, cel mai important exponent al grupării de dreapta din Partidul Naţional, l-a atacat direct şi brutal pe C. Stere. Pînă la urmă, congresul naţionalilor a adoptat o moţiune prin care admitea „în principiu cu însufleţire unanimă" fuziunea Partidului Naţional cu Partidul Ţărănesc pe baza celor zece puncte. Constatînd însă că Partidul Ţărănesc a făcut încercarea „de a schimba dintr-un punct de vedere personal cele stabilite de comun acord", congresul declara că nu admite acele modificări; Comitetul Central primea autorizaţia ca,

atunci, şi numai atunci cînd ţărăniştii se vor „conforma stipulaţiunilor stabilite", să încheie fuziunea cu Partidul Ţărănesc fără o nouă convocare a congresului.

Cei care au pus umărul

În grădina Luzana, congresiştii celor două partide au participat la o masă comună, cinstind naşterea Partidului Naţional Ţărănesc. Bucuria era însă prematură, căci după cele două congrese nu s-a trecut la înfăptuirea în practică a fuziunii.

În urma unor repetate schimburi de scrisori cu Iuliu Maniu, Ion Mihalache a comunicat, la 1 iulie 1924, „cu durere în suflet", hotărîrea Delegaţiei Permanente a Partidului Ţărănesc de a denunţa fuziunea.

La 13 iulie 1924, Comitetul Central şi parlamentarii Partidului Naţional, întruniţi la Cluj, au luat act „cu regret că conducerea Partidului Ţărănesc a denunţat fuziunea" votată de cele două congrese la 22 iunie. În rezoluţia adoptată se exprima cu ipocrizie speranţa că conducerea Partidului Ţărănesc va elimina „tot ce ne separă" şi că se va putea realiza definitiv „concentrarea forţelor sincer democratice din ţară". După dezbateri furtunoase şi contradictorii, la 23 august 1924, Comitetul Central Executiv al Partidului Ţărănesc a ratificat hotărîrea Delegaţiei Permanente de denunţare a fuziunii.

În acest eşec, finanţa liberală a jucat un rol important; o gazetă ţărănistă aprecia că „fuziunea a fost spartă de către unii membri ai Partidului Naţional" plătiţi de Constantinescu — Porcu, lider al Partidului Naţional Liberal, cunoscut ca un „sforar" şi adesea utilizat de I.I.C Brătianu pentru a torpila încercările de fuziune sau de colaborare între partidele din opoziţie.

Pe diferite căi, liberalii au încercat să acrediteze ideea că, prin fuziunea cu ţărăniştii (calificaţi ca „revoluţionari periculoşi"), naţionalii se excludeau singuri de la putere. Însuşi regele Ferdinand a făcut „un semn": suveranul şi-a exprimat temerea că în viitorul partid „ţărăniştii vor domina"; el a ţinut să precizeze că „nu admite înlăturarea Constituţiei şi a operei legislative liberale", aşa cum ar dori ţărăniştii. Iuliu Maniu, foarte atent la sugestiile monarhului, aflînd că unindu-se cu ţărăniştii nu va fi chemat la putere, n-a mai stăruit în realizarea fuziunii.

Ca atare, în 1924, divergenţele ideologice şi programatice între ţărănişti şi naţionali nu au putut fi conciliate. Mica burghezie rurală — reprezentată de Partidul Ţărănesc — nu era încă pregătită să capituleze complet în faţa burgheziei orăşeneşti neliberale, ale cărei interese erau apărate cu dibăcie de Partidul Naţional. Aşa stînd lucrurile, „cazul Stere" a slujit drept pretext pentru denunţarea fuziunii, în realitate fiind vorba despre orientarea viitorului partid. În condiţiile în care se făcuseră mari concesii programatice, gruparea de stînga din Partidul Ţărănesc a considerat includerea lui C. Stere în conducerea partidului fuzionat drept o garanţie că noul partid nu va aluneca şi mai mult spre dreapta, că măcar deziderateie democratice rămase în cele zece puncte vor fi înfăptuite. Realizarea fuziunii conform ultimatumului dat de liderii Partidului Naţional ar fi însemnat, după opinia lui T. Teodorescu-Braniştе, „o penibilă renunţare" din partea ţărăniştilor.

În vara anului 1924, stînga ţărănistă s-a dovedit suficient de puternică pentru a evita o pactizare cu naţionalii. În acelaşi timp, tratativele purtate şi acordul încheiat au evidenţiat faptul că liderii Partidului Ţărănesc erau înclinaţi să facă concesii ideologice şi programatice pentru a ajunge la putere.

Ulterior, alunecînd tot mai spre dreapta, Partidul Ţărănesc a fuzionat cu Partidul Naţional, sacrificîndu-l pe C. Stere. Crearea P.N.Ţ., în octombrie 1926, a dus la formarea celui de-al doilea mare partid burghez, capabil să înfrunte Partidul Naţional Liberal prin păstrarea în program a unor deziderate democratice, care s-au dovedit însă, adesea, simple formule demagogice, menite să înşele buna credinţă a oamenilor muncii. Curînd după întemeierea sa, P.N.Ţ. a început, în rîndul maselor, o vie agitaţie politică împotriva guvernului liberal, culminînd cu adunarea din mai 1928*, organizată la Alba Iulia. Ajuns la guvern în toamna aceluiaşi an, P.N.Ţ. a promovat o politică nepopulară şi antimuncitorească, a înfeudat ţara capitalului străin, provocînd astfel o cruntă dezamăgire în rîndul celor care crezuseră în sinceritatea acestui partid.

MICROFIŞIER BIBLIOGRAFIC

Al. Marghiloman, **Note politice**, vol. V, Bucureşti, 1927; N. Iorga, **Istoria românilor**, vol. X, Bucureşti, 1939; **O viaţă de om. Aşa cum a fost**, vol. III, Bucureşti, 1932, şi **Memorii**, vol. IV; C. Argetoianu, **Pentru cei de mîine**, în Arhiva C.C. al P.C.R.; Arhiva I.S.I.S.P.; Arhivele Statului, Bucureşti; ziarele: **Aurora, Universul, România, Patria, Viitorul, Gazeta ţăranului** (Timişoara), **Lupta socialistă** (Ploieşti).

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 8/1970.

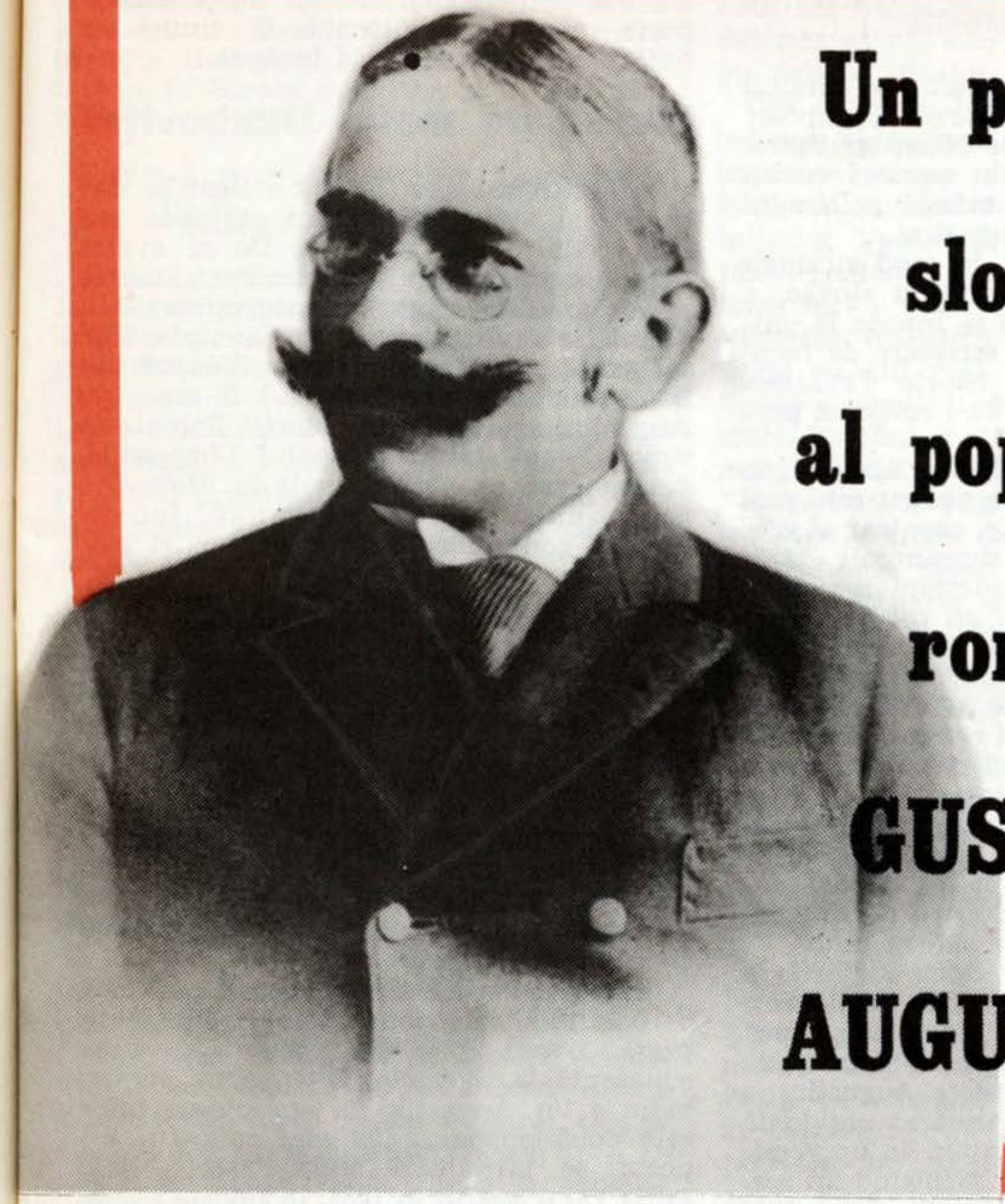

Un prieten slovac al poporului român: GUSTAV AUGUSTINI

Doctor în istorie LUCIAN BOIA

La 10 august 1895 a avut loc la Budapesta un mare congres al popoarelor asuprite din Austro-Ungaria *. Au participat delegaţi ai românilor, slovacilor şi sîrbilor. Printre numeroasele personalităţi prezente, în mod deosebit s-a remarcat un om care nu avea nici o funcţie politică oficială, fiind doar interpret. Dar toţi participanţii şi-au dat bine seama că interpretul a avut o contribuţie deosebită la succesul lucrărilor. Aceasta a fost şi părerea preşedintelui Partidului Naţional Român din Transilvania, Ioan Raţiu, care scria: „Dar dintre toţi şi toate mai mult a contribuit la realizarea înfrăţirii Augustini..."

Cine era acest entuziast şi activ militant al alianţei popoarelor asuprite din cadrul monarhiei austro-ungare, în lupta lor pentru progres şi libertate ? Slovacul Gustav Augustini, gazetar de profesie, care lucra însă, nu la ziare slovace, ci româneşti. Era un orator strălucit. A stîrnit admiraţie şi uşurinţa cu care se exprima în cele trei limbi în care vorbeau participanţii la congres : română, slovacă şi sîrbă. De fapt, cunoştea şi ceha, rusa, germana, maghiara şi franceza.

* S-a încheiat cu acest prilej o alianţă politică româno-sîrbo-slovacă şi s-a constituit un comitet de luptă împotriva politicii de asuprire a naţionalităţilor din Austro-Ungaria — *n.r.*

19 pietre și o șapcă studențească

Gustav Augustini s-a născut la sfîrșitul anului 1851, în orășelul slovac Liptovský Svatý Mikulaš, la poalele Munților Tatra. Cei din aceste locuri sînt oameni cu un temperament aprins, entuziaști, prietenoși și veseli. Așa a fost și Augustini.

După ce și-a terminat în mod strălucit studiile medii, la un gimnaziu slovac, a plecat la Praga, pentru a se înscrie la universitate ; purta cu el o scrisoare de recomandare către eruditul istoric František Palacký, pe care, atunci, nu-l cunoștea personal.

În acea vreme, Palacký se apropia de sfîrșitul vieții și devenise pentru cehi mai mult decît un mare istoric, cronicar al vremurilor de glorie ; era supranumit „tatăl patriei". Contribuise la redeșteptarea spiritului național ceh, avînd un rol de seamă în revoluția de la 1848 din Imperiul habsburgic, a cărui federalizare pe baze naționale o ceruse. Dar numele lui Palacký avea nu numai pentru cehi o rezonanță deosebită. Istoricul și patriotul ceh fusese unul dintre promotorii ideii necesității ca între popoarele slave să se creeze strînse legături culturale și politice. Ideea își avea limitele ei ; G. Augustini le va depăși, devenind un partizan al înfrățirii tuturor popoarelor, indiferent de origine și limbă.

Proaspătul student a urmat cursurile a două facultăți cu profil tehnic. Mijloacele materiale nu i-au permis, însă, să-și ducă studiile la bun sfîrșit, și, în 1878, le-a întrerupt. În acei ani Gustav Augustini a aderat cu entuziasm la mișcarea națională cehă. Nici după ce, renunțînd la universitate, și-a asigurat traiul deschizînd un restaurant, n-a întrerupt legăturile cu studenții și intelectualii cehi.

În iunie 1881, la Praga, a avut loc o ciocnire între studenții cehi și germani, despre care jurnalele au publicat ample reportaje. Gustav Augustini a avut un anumit rol politic în aceste momente. Considerat principalul instigator, a fost arestat și judecat în luna următoare. Augustini a respins cu mult curaj învinuirile aduse. Dar acuzarea a adus „probe" : 19 pietre găsite asupra sa și, în plus, o șapcă studențească pe care o revendica un student din tabăra adversă, membru al societății „Austria". În concluzie, a fost condamnat la patru luni închisoare, pe care le-a executat pînă la sfîrșitul lunii noiembrie 1881. La începutul anului 1882, s-a angajat ca funcționar la Banca „Slavia" din Praga, lucrînd însă mai puțin aici și mai mult, ca reprezentant al băncii la Budapesta și în localitatea Martin din Slovacia.

Trecuseră anii, fusese student, negustor, funcționar, activase pe tărîm politic, făcuse din toate cîte puțin dar, pînă la vîrsta de 32 ani, nu realizase nimic important. Un om cu personalitatea sa nu putea suporta o asemenea situație. Și atunci s-a hotărît să ia totul de la început.

Ziarist pe malul Dîmboviței

Spre sfîrșitul anului 1883 a sosit la București și atunci a început perioada cea mai rodnică din viața sa. De ce a ales drept reședință capitala României nu este prea clar. Este drept, în București existau destul de mulți slovaci. În ianuarie 1884 se înființase chiar **Societatea Slovacă din București.** Se mai poate să-l fi atras pe Augustini renumele lui Gabriel Poloni, un slovac bogat stabilit pe malul Dîmboviței, despre care se vorbea mult în Slovacia ; acesta nu-și uitase compatrioții, întreținînd în continuare strînse legături și plătind burse elevilor slovaci.

Timp de aproape doi ani (din decembrie 1883, pînă în noiembrie 1885) a lucrat într-un magazin al lui Poloni. Este vremea cînd a învățat limba română, a citit lucrări privind istoria țării noastre și a început să observe viața politică românească.

Cînd a părăsit magazinul și-a ales o profesiune pe care nu o mai exercitase, dar în care va excela : ziaristica. A lucrat la două ziare bucureștene, editate în limba franceză : întîi la **l'Étoile roumaine** și apoi la **Express-Orient,** colaborînd însă asiduu și la presa slovacă.

Principala sa operă din această perioadă o constituie corespondențele publicate în presa slovacă ; prin ele, România devenea cunoscută în Slovacia. Este prima contribuție a lui Augustini la apropierea între cele două popoare. Cel mai cunoscut reportaj se intitulează **Malý Paríž** („Micul Paris") și a apărut în 1885, în revista slovacă **Slovenské Pohl'ady.** În cele 50 pagini, autorul a transmis cititorilor slovaci o mulțime de date despre București și, în general, despre români, despre limba, obiceiurile și istoria lor. Eroul principal al reportajului a rămas însă orașul cu viața sa culturală, cu monumentele și grădinile, cu hotelurile și restaurantele sale, un București a cărui imagine se aseamănă cu cea lăsată de Constantin Bacalbașa în **Bucureștii de altădată.**

În perioada conflictelor din Balcani (1885-1886) Augustini a continuat să trimită corespondențe ziarelor slovac **Národnie Noviny** și ceh **Národní Listy,** analizînd evenimentele la zi. N-a uitat să adauge în articolele sale informații privind limba, istoria și civilizația românilor. Tot în acest timp a făcut cunoștință cu diferiți oameni politici, printre care Take Ionescu și Grigore Brătianu, viitorul președinte al Ligii Culturale.

În vara anului 1888, ziarul **Express-Orient** l-a trimis corespondent în Siberia. Îi putem urmări activitatea acolo pînă la

sfîrşitul anului, după care urmează o perioadă neclară din viaţa sa. Bănuim că şi în anii următori a stat, în cea mai mare parte a timpului, la Bucureşti, mergînd însă şi în Serbia şi, poate, şi în alte ţări vecine.

„Nu-i aşa că vom merge mînă în mînă?“

Ştim sigur că în 1892 Gustav Augustini se afla în capitala României. Corespondenţele şi scrisorile trimise în Slovacia vădesc noua sa preocupare : situaţia românilor din Transilvania, unde aveau loc evenimente de mare importanţă. De mai mulţi ani (din 1887), românii transilvăneni pregăteau un memorandum despre situaţia nedreaptă în care se aflau şi despre doleanţele lor *.

În anii 1892-1895, mişcarea memorandistă a cuprins masele largi ale românilor din Transilvania, avînd un ecou puternic şi în România. Acţiunile lor curajoase au fost în acelaşi timp un imbold pentru lupta celorlalte popoare asuprite din monarhia austro-ungară. În septembrie 1892, Eugen Brote — vicepreşedintele Partidului Naţional Român — a mers în Slovacia, în localitatea Martin şi printre sîrbii din Austro-Ungaria, la Novi Sad. El a avut convorbiri cu conducătorii celor două popoare, stabilind acţiuni de luptă comune.

Este lesne de înţeles că Gustav Augustini a fost cuprins de entuziasm, atunci cînd acestei lupte i s-au alăturat şi slovacii. Pare firească hotărîrea sa de a se stabili în Transilvania, unde se cimenta noua alianţă. În octombrie, deci îndată după tratativele cu slovacii şi sîrbii, E. Brote, venit la Bucureşti, îi scrie lui Gr. Brătianu, preşedintele Ligii Culturale **, rugîndu-l să-i recomande o persoană cunoscătoare a limbilor naţionalităţilor asuprite, care să-l ajute în acţiunea sa. Iată răspunsul acestuia, din 15 octombrie 1892: „Ideea dumitale de a stabili relaţiuni cu celelalte naţionalităţi mi se pare de o importanţă capitală, de la a cărei realizare sperăm că se va folosi mult cauza românească. Primind scrisoarea dumitale, îndată am trimis după d. Augustini. E prea bucuros să vie, căci şi la el, soarta naţiunii sale e idealul pe care-l urmăreşte.“

Din ianuarie 1893, Gustav Augustini a început să lucreze la **Tribuna**, cel mai important organ de presă al Partidului Naţional Român***. Primul său articol s-a intitulat **Vocea unui slovac** (8 februarie 1893). „Alianţa între slovaci şi români — scria el — e nu numai firească, dar şi imperios trebuincioasă, cu atît mai intimă, cu atît mai nedespărţită, cu cît amîndoi simţim că trebuia încheiată de mult. Români şi slovaci ! Nu-i aşa că vom merge mînă în mînă ?“

Prin scrisul său, Augustini a militat neobosit pentru ca alianţa, al cărei început fusese făcut de E. Brote, dar care era încă departe de a fi realizată, să capete fiinţă. A continuat să trimită corespondenţe şi ziarului **Národnie Noviny**, în care scria despre Transilvania şi, în primul rînd, despre lupta neobosită pentru libertate a românilor din această provincie. În aceeaşi perioadă, Augustini a fost şi secretar al lui I. Raţiu, preşedintele P.N.R., ocupîndu-se de aceleaşi probleme ale alianţei naţionalităţilor. A ţinut legătura cu şefii Partidului Naţional Slovac (Pavel Mudroň, Samuel Daxner, Miloš Štefanovič) şi cu cei ai partidelor sîrbe : liberal (Mihailo Polit-Desančić) şi radical (Emil Gavrilač). El a contribuit mult, cu energia şi entuziasmul său, la apropierea dintre conducătorii celor trei popoare, la grăbirea convocării congresului. Fără îndoială, congresul din 10 august 1895 a reprezentat împlinirea cea mai de seamă din viaţa patriotului slovac.

Pentru el, apropierea între popoare trebuia să se bizuie pe o cunoaştere temeinică, pe stabilirea unui climat de prietenie şi încredere. La îndemnul său, organizaţiile de femei din Slovacia şi Transilvania au stabilit o strînsă legătură. O colaborare rodnică s-a realizat şi în domeniul învăţămîntului. A stăruit ca slovacii să înveţe limba română şi românii limba slovacă ; el însuşi a predat în Transilvania lecţii de limba slovacă. Gimnaziile slovace fiind desfiinţate, mai mulţi tineri au venit din Slovacia în Transilvania pentru a studia, fie la Liceul „Andrei Şaguna“ din Braşov, fie la Sibiu, la Liceul evanghelic german. Augustini a uşurat mult contactele şi pe acest teren. Prin-

---

* În mai 1892, o impunătoare delegaţie s-a prezentat la Viena cu *Memorandumul*, dar nu a fost primită de împăratul Francisc Iosif. Învinuiţi pentru publicarea şi răspîndirea documentului, 14 membri ai Comitetului central al Partidului Naţional Român au fost condamnaţi (în urma procesului de la Cluj din mai 1894) la închisoare pe diferite termene. Mai tîrziu, în septembrie 1895, sub presiunea opiniei publice, au fost graţiaţi — *n.r.*

** Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor (mai pe scurt Liga Culturală) a fost întemeiată la Bucureşti, în 1891 ; scopul ei era sprijinirea luptei naţionale a românilor transilvăneni — *n.r.*

*** *Tribuna* — întemeiată de I. Slavici în 1884 — era editată de Institutul tipografic din Sibiu al cărui proprietar era E. Brote — *n.r.*

tre slovacii care au învăţat la şcoli din Transilvania, în ultimul deceniu al secolului trecut, se numără şi Milan Hodža, viitor om politic (prim ministru al Cehoslovaciei între 1935-1938) şi Jan Botto, cunoscut ca poet sub numele de Ivan Krasko, autorul unora dintre cele mai bune traduceri ale poeziilor lui Eminescu.

De la Sibiu la Arad

La sfîrşitul anului 1895 şi începutul celui următor, în Partidul Naţional Român a izbucnit o gravă criză. Înfruntarea s-a petrecut între susţinătorii a două linii tactice diferite : pasivismul (linia oficială a partidului, prin care se preconiza neparticiparea la viaţa politică a statului)* şi activismul (care, dimpotrivă, cerea participarea la alegeri şi la viaţa parlamentară ; această linie tactică se va impune tot mai mult). E. Brote, refugiat la Bucureşti din octombrie 1893, se afla în fruntea curentului „activist", în timp ce I. Raţiu şi vicepreşedintele Gh. Pop de Băseşti, rămîneau pe poziţii „pasiviste". În acest conflict, G. Augustini a luat partea lui I. Raţiu, continuînd să lucreze la **Tribuna**, care trecuse din mîna lui E. Brote în cea a preşedintelui P.N.R. Această situaţie, ca şi o serie de frămîntări în rîndul naţionalităţilor slovacă şi sîrbă, au frînat activitatea alianţei abia realizate. Lui Augustini, care îşi consacrase viaţa acestei alianţe, discuţiile privind stabilirea unei linii tactice unitare trebuie să-i fi pricinuit destulă mîhnire. Avînd în vedere şi unele neînţelegeri cu cei din jurul lui I. Raţiu, pare explicabilă hotărîrea de a-şi da demisia de la **Tribuna**, în iunie 1897, şi de a părăsi Sibiul. Cea mai importantă etapă din viaţa sa lua astfel sfîrşit.

La finele anului 1896, sub redacţia lui I. Russu-Şirianu „activiştii" întemeiaseră la Arad un nou organ de presă : **Tribuna poporului.** Augustini a fost invitat să lucreze aici, dar momentan nu s-a putut hotărî. S-a reîntors în Slovacia, unde a editat o gazetă proprie : **Slovenske Listy** pe care, după apariţia primelor numere, a părăsit-o. A plecat la Budapesta ; dorea ca, din capitala Ungariei, să devină corespondent al mai multor ziare. A renunţat şi la acest plan. S-a adresat atunci lui Aurel Mureşianu, directorul **Gazetei Transilvaniei**, care apărea la Braşov, solicitîndu-i, fără succes însă, un post de redactor. În sfîrşit, dîndu-şi seama că „activismul" era o tactică mult mai realistă, a acceptat propunerea arădenilor, stabilindu-se la Arad, ca redactor la **Tribuna poporului**, în aprilie 1898.

Odată ezitarea înfrîntă, Augustini a reînceput lucrul cu hărnicia şi entuziasmul său obişnuit. Cînd Russu-Şirianu era plecat (stătea în fiecare an cîteva luni în România), scria singur tot ziarul. La 7 iunie 1898 îi comunica unui prieten din Slovacia : „Sînt aici de la 8 aprilie. Cam la o săptămînă după sosirea mea, primul redactor al **Tribunei poporului**, Russu-Şirianu, a plecat în România : am rămas deci singur, adică scriu şi corectez la întreaga gazetă... Lucrez în redacţie de la $6^1/_2$ dimineaţa, pînă la $12^1/_2$ la prînz şi de la $2^1/_2$ la $6^1/_2$ după amiază".

Activitatea sa a contribuit mult la afirmarea noului organ de presă, care în cîţiva ani — odată cu dezvoltarea curentului „activist" — va deveni cea mai importantă gazetă din Transilvania, luînd locul **Tribunei** din Sibiu. Principalul efort şi l-a îndreptat spre promovarea alianţei naţionalităţilor, dar cu mai puţin succes ca înainte. N-a trăit destul, pentru a vedea criza depăşită şi colaborarea reluată, printre altele chiar în Parlamentul din Budapesta, în cadrul căruia, în 1905, s-a înfiinţat un club al deputaţilor români, slovaci şi sîrbi.

Fiind suferind de mai mulţi ani, încă din vremea cînd lucra la Sibiu şi înspăimîntat, probabil, de evoluţia bolii, la 14 februarie 1900 s-a sinucis. În camera lui s-a găsit o scrisoare adresată lui Vasile Mangra, unul dintre conducătorii mişcării naţionale române de la Arad. „Boala mea — scria el — în stadiul în care mă aflu, este, cred, incurabilă ; dar să fie chiar curabilă, ar cere o aşa cură specială şi îndelungată, încît aş cădea ori şi cum spre sarcină grea... Cu mult regret mă hotărăsc la pasul fatal, deoarece, dacă aş fi sănătos şi în putinţă de a lucra, aş avea încă multe de îndeplinit ; cu regret atît mai mare fiindcă-mi stă mai limpede ca nici cînd pînă acum în viaţă-mi, dezvoltarea evenimentelor într-un viitor relativ apropiat ; văd cu siguranţă biruinţa cauzei drepte naţionale a fiecăruia... Vă rog pe toţi, şi în special pe D-ta, să mă îngropaţi după «legea românească», să-mi faceţi un locşor în cimitirul românesc..."

A fost înmormîntat la Arad, după dorinţa lui.

---

* Prin aceasta nu trebuie înţeleasă o pasivitate în înţelesul curent al acestui cuvînt, ci o declaraţie de neacceptare a dualismului, un protest contra anexării Transilvaniei la Ungaria, o obstrucţie prin neparticipare la viaţa politică a Ungariei — *n.r.*

De la relații cordiale la exterminare reciprocă

CAROL II ȘI GARDA DE FIER

Dr. FLOREA NEDELCU

De la 30 decembrie 1933, data la care o bandă de legionari îl asasinase pe I.G. Duca, fostul prim ministru liberal* — adversar al camarilei regale și al tendinței lui Carol II de a-și instaura dictatura personală — trecuse mai puțin de un an. Subliniind bunăvoința manifestată de rege față de inițiatorii și organizatorii asasinatului de la Sinaia, atît în timpul procesului intentat criminalilor cît și după aceea, teoreticianul legionar Dragoș Protopopescu arăta: „Noi, gardiștii sîntem profund recunoscători Regelui că a supravegheat ca cercetările justiției militare să se facă în cea mai strictă legalitate. Am ieșit din închisoare cu două sentimente întărite: adînc devotament pentru Rege și încredere în armată. Am vrea ca Majestatea Sa să știe că tineretul [...] care ascultă de lozinca Gărzii îi stă necondiționat la dispoziție. Mai mult încă, noi toți sîntem de părere să punem forța națională a tineretului la dispoziția Suveranului, care s-o utilizeze cum va crede de cuviință. De altfel, Nichifor Crainic a transmis Majestății Sale Regelui un memoriu în care îi comunica același lucru".**

Declarația stabilea fără echivoc stadiul relațiilor, la acea dată (1934), dintre gardiști și rege. „Bunăvoinței" suveranului — cu alte cuvinte atitudinii de toleranță și încurajare manifestată de acesta — , legionarii îi răspundeau printr-un act de credință necondiționată, oferindu-se ca masă de manevră nu numai împotriva mișcării muncitorești ci și a regimului parlamentar-constituțional burghez.

Încă de la instalarea pe tronul României, în iunie 1930, Carol II a urmărit cu perseverență dictatura personală*. În acest scop, a grupat în jurul său o camarilă numeroasă recrutată din politicieni militari, oameni de afaceri, ziariști, scriitori — în majoritate indivizi deosebit de abili și avizi de putere și bani. Gruparea carlistă a tolerat și stimulat organizațiile de extremă dreaptă printre care și Garda de fier, apreciindu-le ca o rezervă utilă în instaurarea dictaturii monarhiste. Pînă atunci mișcare obscură în viața politică a țării, Garda se remarcase doar prin practicile teroriste și agresivitatea cu care acționa și care o făceau susceptibilă de a deveni o unealtă împotriva forțelor democratice, în primul rînd împotriva Partidului Comunist Român. De altfel, gardiștii declarau deschis: „Legionarul este împotriva comunistului și va lupta din toate puterile lui pentru ca, oriunde se va afla, acest comunist să fie demascat și răpus". Cercurile politice reacționare, în frunte cu regele, au avut o atitudine tolerantă față de gardiști, permițînd acțiunile teroriste ale acestora împotriva unor personalități progresiste (Emil Socor) și chiar a unor fruntași ai partidelor politice burgheze (Constantin Angelescu). Mai mult decît atît, camarila l-a „cooptat" în rîndurile sale pe Nae Ionescu, propovăduitorul gardismului care cerea, pe atunci, trecerea rapidă și prin mijloace violente la instaurarea dictaturii regale. În același timp, unii susținători ai planurilor lui Carol, ca Al. Vaida-Voievod, C. Argetoianu și alții, se întreceau în a se considera „nașii", sprijinitorii sau simpatizanții legionarismului****.**

Așadar, între 1930-1934, raporturile dintre mișcarea legionară și gruparea carlistă evoluaseră pe linia unei cochetării reciproce — mai mult sau mai puțin declarate — fiecare dintre cele două tabere încercînd să tragă cît mai multe foloase din această cîrdășie.

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1967.

** D. Protopopescu vorbea la figurat, el neincluzîndu-se printre cei închiși după atentat.

*** Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1968.

**** În privința sprijinului acordat de diferiți politicieni mișcării legionare, vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1971.

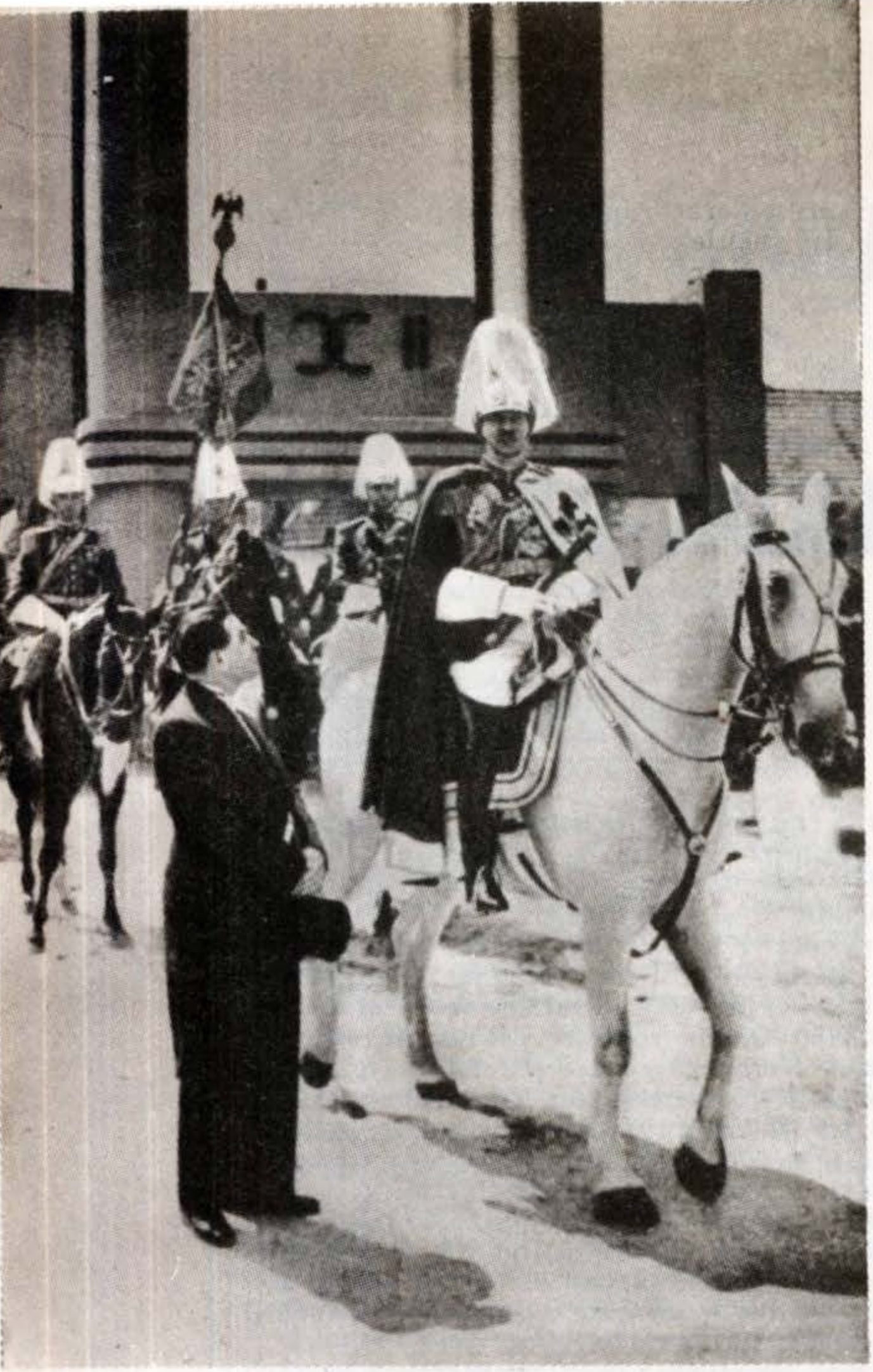

Monarhul: pompoane, fireturi, paftale, mantie albă, armăsar aşişderea, un prim ministru la picioare...

— printre altele — de legăturile politice şi economice ale regelui cu cercurile capitaliste anglo-franceze şi cu sprijinitorii lor autohtoni. În aceste condiţii, raporturile amicale de pînă atunci, bazate însă pe subordonarea Gărzii faţă de carlişti, au fost înlocuite, treptat, cu alte relaţii mai puţin cordiale.

Desigur, şi pînă la acea dată, lozincile demagogice şi diversioniste enunţate de Garda de fier: „lichidarea diferenţelor sociale", „egalitatea", promisiunea că, odată ajunsă la putere, „va desfiinţa moşierimea şi burghezia", nu fuseseră de natură să placă cercurilor carliste. La început, acestea le considerau însă ca pe simple sloganuri politicianiste, bune în încercarea de a provoca confuzie în rîndul unor oameni prea încrezători, la fel ca şi naţionalismul şovin şi antisemitismul, arme cunoscute în arsenalul tuturor grupărilor de extremă dreaptă din acei ani.

Orientarea din ce în ce mai evidentă către Germania nazistă, îndepărtarea treptată de cercurile Palatului şi încercarea de „autonomie", mergînd chiar pînă la atacurile contra camarilei, toate aceste noi elemente l-au indispus profund pe Carol II. Nedorind să împartă cu nimeni puterea, cu atît mai puţin s-o cedeze altora, monarhul a început să privească cu alţi ochi gruparea fascistă, a cărei ridicare ar fi putut să-i fie fatală. Noua conjunctură a fost sesizată de ziarul democrat **Lupta** din 14 martie 1934, care se întreba: „Are însă Regele nostru interesul să adere la instaurarea dictaturii? Unde există regim dictatorial, monarhismul dispare.

...şi muncitorii, pentru care pînă şi pîinea a devenit un articol de lux: grevă la Fabrica de încălţăminte „Talpa" (Bucureşti, 1936)

Strînse legături cu Gestapoul

Instaurarea regimului nazist în Germania, în ianuarie 1933, a dus la intensificarea ofensivei fascismului pe plan internaţional. În scopul subordonării vieţii politice a ţărilor vizate a fi ulterior aservite sau cotropite, Berlinul a trecut la sprijinirea efectivă a mişcărilor extremiste de dreapta pentru a le transforma în agenturi ale celui de-al III-lea Reich. Între ele s-a încadrat tot mai activ şi Garda de fier, care a stabilit, începînd din 1934, relaţii strînse cu Gestapoul. Avînd garantat sprijinul financiar şi ideologic al Germaniei hitleriste, Garda de fier a început să se debaraseze de tutela politică a altor grupări, nutrind ideea preluării puterii numai pentru sine. Noua orientare a mai fost determinată şi de neîncrederea, mergînd pînă la ostilitate, a hitleriştilor faţă de Carol II, provocată

Oare în Italia se mai cunoaşte altă autoritate decît cea a lui Mussolini?".

Nu, Carol II nu dorea o altă dictatură decît a lui însuşi. Deşi Garda de fier era o organizaţie politică încă slabă, neavînd suficientă forţă pentru acapararea puterii, ea constituia pentru camarilă un pericol prin ceea ce tindea să devină. Pentru anihilarea acestei eventualităţi, deşi au continuat să menţină relaţii cu legionarii şi în cursul anilor 1935-1936, cercurile carliste au ajutat la crearea unor grupări politice profasciste însă de orientare monarhistă (Frontul Românesc, Partidul Naţional-Creştin) şi au sprijinit desprinderea unor dizidenţi gardişti (M. Stelescu, Gh. Beza, Eugeniu Georgiu). Se căuta astfel, a se împiedica orientarea întregii extreme drepte către Garda de fier. Revelatoare este declaraţia lui Nichifor Crainic, principalul executor al sugestiilor regelui în vederea înfiinţării Partidului Naţional-Creştin: „Am gîndit acest partid ca singura forţă ce se putea opune atunci Gărzii de fier în ascensiune fioroasă. Cinci luni am activat, organizîndu-l în calitate de vicepreşedinte".

Carliştii au luat şi alte măsuri în acest sens. Astfel, pentru restrîngerea influenţei gardiste în sînul tineretului au apărut unele organizaţii obligatorii — ca de pildă străjeria — bazate pe cultul faţă de monarhie şi unele împrumuturi de la organizaţiile similare din Germania şi Italia. Schimbări importante au avut loc chiar în componenţa camarilei, elementele prolegionare (Nae Ionescu, Puiu Dumitrescu, C. Argetoianu) fiind excluse. În acelaşi timp, regele a strîns legăturile cu unele elemente procarliste din guvernul liberal aflat la putere: Gh. Tătărăscu, I. Inculeţ, Valer Pop, R. Franasovici.

Încă în cursul anului 1935, între legionari şi carlişti au apărut unele dispute publice. O conferinţă a fruntaşului gardist Nae Ionescu, devenit adversar al lui Carol, a fost interzisă în februarie 1935. Legionarii au organizat cu acel prilej o manifestaţie de protest, împrăştiată de armată; ciocnirile s-au soldat cu răniţi de ambele părţi. În acelaşi an, gardiştii au sprijinit acţiunea anticarlistă a doctorului Gerota*, care atacase monarhia, considerînd-o „un regim de ruşine", şi îndemnase la instaurarea unei republici de tip fascist. După arestarea lui Gerota, legionarii au manifestat pentru eliberarea sa. O serie de fruntaşi legionari (Traian Cotigă, Gheorghe Furdui, Alexandru Cantacuzino etc.) au lansat manifeste în care condamnau pe unii dintre membrii camarilei, taxîndu-i drept „viermi".

Cauzele acestei reacţii reies evident dintr-o discuţie care a avut loc între Traian Cotigă şi Constantin Argetoianu pe tema schimbării atitudinii gardiştilor faţă de Carol II. Fruntaşul legionar arăta că „în Garda de fier starea sufletească s-a schimbat mult [...], încurajarea mişcărilor artificiale de tineret ca străjerismul şi alte bazaconii inventate de generalul Manolescu şi plătite de poliţie au slăbit [şi] mai mult simpatiile tineretului gardist faţă de rege".

O sută de pistoale pentru Elena Lupescu

Garda de fier rămînea totuşi o organizaţie politică fără bază de masă, antipopulară prin dezmăţul diversionist şi metodele teroriste care o caracterizau. Ca urmare a schimbării cursului relaţiilor cu Coroana, gardiştii au încercat să-şi găsească aliaţi în rîndul adversarilor camarilei şi ai guvernului tătărăscian. În acest scop, au stabilit contacte cu Iuliu Maniu** şi Gheorghe Brătianu care, la rîndul lor, doreau să utilizeze mişcarea legionară în scopuri politicianiste proprii. Într-o notă confidenţială din 14 octombrie 1935, Ion Sîn-Giorgiu, membru al P.N.L.-georgist, agent al Casei Regale în rîndul partidelor burgheze, îl informa pe Carol despre încheierea unei înţelegeri între I. Maniu, Gh. Brătianu şi Nae Ionescu, acord ce stipula, printre altele,

---

* Dr. Gerota era membru în conducerea unei grupări politice de dreapta, care se intitula Partidul Poporului.

** În 1933-1937, I. Maniu n-a mai fost preşedintele P.N.Ţ., locul său fiind luat de Al. Vaida-Voievod şi apoi de I. Mahalache. În această perioadă, Maniu a fost membru în conducerea centrală a P.N.Ţ.

scoaterea de către fruntaşul legionar a unei publicaţii care să atace pe Carol şi camarila sa. În aceeaşi notă, Ion Sîn-Giorgiu preciza că, la acea vreme, Nae Ionescu întreţinea legături foarte strînse *cu ceilalţi doi oameni politici.*

Stabilind contacte cu Maniu şi adoptînd o linie comună cu acesta în atacarea „forţelor ascunse", în noiembrie 1935, Codreanu atrăgea atenţia mişcării legionare să privească cu rezervele cuvenite criticile adresate de Partidul Naţional-Creştin fruntaşului naţional-ţărănist: „M-am simţit umilit cînd pe pagina 1 [a unui număr din **Porunca vremii** — organul Partidului Naţional-Creştin — **n.a.**] eram lăudat eu sau noi, iar pe ultima insultat d-l Iuliu Maniu".

Comentînd circulara legionară din care am citat, C. Argetoianu nota la 27 noiembrie 1935: „Cele reproduse mai sus arată o serioasă evoluţie a Gărzii de fier spre programul lui Maniu şi o îndepărtare de rege şi de anturajul său. Ele confirmă cele notate aci cu prilejul vizitei lui Cotigă şi cele spuse lui Pangal de Nae Ionescu, care, întrebat despre progresele propagandei Gărzii în Ardeal, i-a răspuns: «Tot ce merge cu Maniu, merge şi cu noi»".

„Congresul" studenţilor legionari de la Tîrgu Mureş, din 3 aprilie 1936, avea să aducă noi elemente — de astădată mult mai concrete — în conflictul dintre Gardă şi cercurile politice carliste. Încurajată de succesul Germaniei hitleriste, care în martie 1936 ocupase zona demilitarizată a Renaniei fără ca Franţa şi Anglia să reacţioneze cîtuşi de puţin energic, Garda de fier a proclamat asasinatul drept armă politică hotărîtoare. Referindu-se la aceste acţiuni, un document al P.C.R. din 12 aprilie 1936 arăta: „Cu iuţeală uimitoare se precipită evenimentele grav ameninţătoare pentru ţara noastră. Provocaţiei nesăbuite de război a Germaniei hitleriste i-au urmat loviturile interne a căror inspiraţie nu este mai puţin hitleristă".

În ciuda ajutorului material primit de la rege*, care încă nu-şi pierduse speranţa utilizării legionarilor în scopul instaurării dictaturii personale, „congresul" de la Tîrgu Mureş a hotărît condamnarea la moarte a principalilor săi adversari, printre care figurau şi unii membri ai camarilei, în frunte cu Elena Lupescu şi Gabriel Marinescu. Încercarea regelui de a intra în legătură, imediat după „congres", cu conducătorii legionari a fost respinsă de aceştia. Totuşi, ruptura dintre Carol şi legionari nu s-a produs încă. Era evidentă, însă, o continuă deteriorare a relaţiilor dintre cele două tabere. Urmărind să paralizeze aparatul de stat şi să intimideze camarila prin teroare, gardiştii au trecut şi la alte măsuri: crearea şi înarmarea „echipelor morţii", însărcinate *cu executarea proscrişilor, lansarea unor* zvonuri privind legăturile Gărzii de fier cu armata etc.

Răspîndirea unor manifeste legionare clandestine, care cereau suprimarea Elenei Lupescu, amanta regelui, a neliniştit şi mai mult camarila. Acţiunea gardiştilor a avut un ecou favorabil şi în cercurile maniste. Generalul Cihoschi, membru marcant al grupării maniste, arăta cu acest prilej lui Gh. Furdui că Maniu avea toată admiraţia faţă de Garda de fier, şi că împuşcarea Elenei Lupescu ar fi constituit un gest simbolic, care avea să situeze mişcarea legionară „în fruntea tuturor, ca una din cele mai morale". La acest îndemn, fruntaşul legionar declara: „Domnule general, sînt pentru ea o sută de pistoale şi foarte buni trăgători, dar n-a venit momentul oportun ca această doamnă să fie împuşcată, însă ceasul nu este departe".

Arătînd că ameninţările legionarilor îi dăduseră serios de gîndit lui Carol, făcîndu-l să reflecteze la instaurarea unui guvern militar, capabil să-i garanteze siguranţa personală, M. Moruzov — şeful Serviciului secret de informaţii — releva: „Regele a fost impresionat de actul gardiştilor; n-a crezut pînă acum în ameninţările acestui tineret pe care socotea că-l poate utiliza în serviciul popularităţii sale. Acum vede că are a face cu adevăraţi teroriști şi, cum ştie că mai sînt echipe organizate în vederea suprimării şi a altor persoane, printre care una ce-i stă foarte aproape (e vorba de Elena Lupescu — **n.n.**) — a băgat-o pe mînecă".

Camarila contraatacă

Încă de la începutul anului 1937, „un an de luptă şi sacrificii", cum îl proclamase C.Z. Codreanu, legionarii au trecut la ofensivă deschisă împotriva camarilei. La mijlocul lunii februarie, Garda de fier a organizat funeraliile celor două căpetenii, Ion Moţa şi Vasile Marin, morţi în tabăra fascistă din războiul civil spaniol. După o staţionare la Berlin, unde cortegiul mortuar a fost salutat de autorităţile hitleriste, de delegaţi ai fasciilor italiene şi falangelor spaniole, procesiunea funebră a intrat în ţară, urmînd —cu scop vădit propagandistic — un itinerar care a străbătut majoritatea provinciilor româneşti.

În Capitală, în ciuda stării de asediu care interzicea manifestaţiile politice, procesiunea s-a transformat într-o demonstraţie menită să simbolizeze agresivitatea Gărzii de fier. Încălcînd grosolan toate

* Cu cîteva zile înainte de congres, Gh. Furdui, conducătorul studenţilor legionari, a primit din partea regelui suma de 100 000 lei. Pe de altă parte, Ministerul de Interne (la guvern erau liberalii), prin Ion Inculeţ şi Eugen Titeanu, a alocat fonduri importante în scopul transportării şi întreţinerii delegaţilor la congres.

regulile de conduită diplomatice, miniștrii Germaniei hitleriste și Italiei fasciste la București și-au exprimat în mod oficial solidaritatea cu legionarii, defilînd, alături de conducătorii Gărzii, în fruntea convoiului mortuar. Organizatorii manifestației nu numai că au ignorat dispozițiile guvernamentale dar, acolo unde organele poliției au încercat să se interpună, legionarii le-au răspuns cu acte de violență. În cadrul altor provocări la adresa guvernului Tătărăscu și a camarilei, conducerea Gărzii de fier a „promovat" pe asasinii lui Duca în Senatul legionar, forul suprem al acestei organizații; o formație înarmată de gardiști a pătruns în incinta închisorii Văcărești și a decorat cu ordinul „merite legionare" pe ucigașii lui M. Stelescu*. Concomitent, speculînd adversitatea maselor față de regimul corupt al lui Carol, gardiștii și-au intensificat atacurile împotriva regelui și camarilei. Eliberat de concurența unor frun-

* Mihail Stelescu, adjunct al lui Codreanu, s-a desprins de Garda de fier în 1935. Adept al fascismului italian, Stelescu a luat poziție împotriva lui Codreanu. El a fost ucis de o bandă de legionari, la 16 iulie 1936, pe cînd se afla internat la spitalul Brîncovenesc.

taşi legionari (M. Stelescu și I. Moța**) care îl împiedicau într-o confruntare directă cu regele, Codreanu a declanșat în mod deliberat o criză acută în relațiile dintre Carol și Gardă.

Totuși, în februarie 1937, regele a încercat din nou să-și subordoneze mișcarea legionară, propunînd, într-o discuție avută cu Codreanu, ca acesta să-i cedeze conducerea Gărzii. Lovindu-se de un refuz, devenea tot mai clar că monarhul nu mai putea folosi pe gardiști ca masă de manevră în combinațiile sale politice; mai mult, dacă nu prin ponderea politică, oricum, prin metodele teroriste, aceștia puteau deveni periculoși. Carol s-a hotărît, așadar, să treacă la măsuri drastice de combatere a activității Gărzii. Situația creată i-a permis să îngusteze și mai mult aria libertăților democratice, să facă un pas înainte pentru instaurarea dictaturii

** Este interesant de remarcat faptul că C.Z. Codreanu a trimis în războiul civil din Spania principalele căpetenii legionare: generalul Zizi Cantacuzino-Grănicerul, președintele partidului Totul Pentru Țară, (denumirea oficială a Gărzii de fier), Ion Moța — comandant al corpului legionar „Buna Vestire", Ion Dumitrescu-Borșa, secretarul general al partidului legionar, Vasile Marin, Bănică Dobre, Nicolae Totu. În ceea ce îl privește pe Moța, apreciat ca personalitatea legionară cea mai reprezentativă alături de Codreanu, acesta se pronunțase pentru întreținerea de bune relații cu Carol, spunînd textuali „Noi nu vrem să ne atingem de persoana regelui". În octombrie 1937, după moartea lui Cantacuzino-Grănicerul, Codreanu a preluat controlul total asupra legăturilor mișcării legionare cu regele și guvernul.

Doi adversari, un singur salut: Horia Sima, locotenentul și urmașul lui Codreanu...

...și generalul Manolescu, căruia Carol i-a încredințat organizarea străjeriei

regale. După încercări nereuşite de a forma guverne de mînă forte în frunte cu Al. Vaida-Voievod, mareşalul Averescu sau Armand Călinescu, Carol s-a oprit la varianta remanierii la 23 februarie 1937 a guvernului Tătărăscu. Acţiunea a avut ca principal element includerea în noul cabinet a prefectului Poliţiei Capitalei, Gabriel Marinescu, membru marcant al camarilei trecut de gardişti pe listele morţii cu un an mai înainte. Ca ministru, Gabriel Marinescu a preluat, pe lîngă conducerea Poliţiei pe cea a Jandarmeriei şi Siguranţei Statului. La 1 martie 1937, Armand Călinescu nota: „Lungă întrevedere cu Gabriel Marinescu la mine acasă. Tătărăscu a avut iniţiativa numirii lui [Gabriel Marinescu] în guvern. [Acesta] nu a acceptat decît după ce regele l-a convins şi el. Gabriel îi făcuse un raport de vineri. Cînd s-a întors regele în Bucureşti, duminică, l-a chemat de dimineaţă şi i-a spus că s-a convins de primejdia Gărzii de fier şi de necesitatea represiunii. Gabriel i-a spus lui Tătărăscu că primeşte numai cu condiţia de a i se aproba planul de lucru. El nu merge la Parlament, nu merge nici la consilii decît spre a i se da aprobarea. Apoi să fie lăsat să lucreze liber. S-a primit propunerea. Are de gînd să suprime pe Codreanu şi vreo 30 gardişti principali. Şi-a format echipa de 200 puşcăriaşi cu care va da lovitura într-o noapte. E convins că dacă nu-i suprimă el pe ei, vor cădea el şi regele apoi victime [...] Gabriel i-a spus regelui că ceea ce putea odată vindeca cu o cataplasmă, acum va trebui tratat cu bisturiul".

Hotărîrile regelui şi camarilei coincideau cu iniţiativa unor cercuri politice burgheze ameninţate de legionari. Nu trebuie uitat faptul că, în acelaşi timp, opinia publică democrată, în rîndurile căreia cuvîntul partidului comunist avea un răsunet din ce în ce mai puternic, cerea măsuri hotărîte împotriva gardiştilor. În această situaţie, guvernul tătărescian a acţionat mai ferm stabilind: condamnarea la muncă silnică pe viaţă a asasinilor lui Stelescu, ca şi alte pedepse pentru gardiştii implicaţi în actele huliganice de la „congresul" studenţesc legionar din aprilie 1936 şi din februarie-martie 1937, prelungirea stării de asediu, somarea forurilor bisericeşti de a interzice propaganda legionară în lăcaşurile de cult etc.

Printre aceste măsuri s-a înscris şi expulzarea peste graniţă a prinţului Nicolae, acuzat de simpatie faţă de mişcarea legionară*.

* Considerînd că se poate servi de Garda de fier în disputa cu Carol, prinţul Nicolae a stabilit o strînsă legătură cu mişcarea legionară căreia i-a furnizat terenuri, fonduri şi materiale de construcţie pentru organizarea unei „tabere de muncă". Pe de altă parte, gardiştii, în conflict din ce în ce mai deschis cu Carol, au acreditat ideea utilizării monarhiei prin proclamarea unei regenţe.

Lovitura de stat

Izolat politiceşte Codreanu a intensificat contactele cu Iuliu Maniu şi Gheorghe Brătianu. La 11 martie, i-a solicitat o întîlnire lui Zaharia Boilă, unul dintre intimii lui Maniu. În discuţia cu acesta, fruntaşul legionar s-a angajat să revină asupra „condamnării la moarte" a lui I. Mihalache, N. Titulescu, V. Madgearu ş.a. În acelaşi timp, Codreanu a menţionat existenţa unui presupus testament politic prin care recomanda Gărzii ca, în cazul în care va muri răpus de mîna camarilei, legionarii să treacă sub ordinele lui Maniu. În continuare, el a solicitat încheierea unei înţelegeri sub forma unui bloc, avînd ca obiectiv lupta împotriva lui Carol şi a planurilor acestuia de instaurare a dictaturii regale.

Prin intermediul lui Mihai Antonescu, în acea vreme fruntaş al P.N.L.-georgist, Codreanu a avut o întrevedere cu Gh. Brătianu, la 22 aprilie 1937, cînd au stabilit un program comun de acţiune bazat pe poziţia similară de simpatie pe care ambele grupări o aveau faţă de Germania hitleristă.

La 17 mai 1937, C. Argetoianu nota pe marginea unei discuţii avute cu căpetenia legionarilor: „C.Z. Codreanu a arătat că un lucru e sigur: un abis s-a creat între rege şi legionari şi de azi înainte Majestatea Sa nu mai poate conta nici pe Gardă, nici pe dînsul [Corneliu] Zelea Codreanu. E chiar foarte probabil că, în curînd, dînsul va lua atitudine pe faţă contra regelui".

Alianţa dintre C.Z. Codreanu, Iuliu Maniu şi Gh. Brătianu s-a oficializat la 25 noiembrie 1937, prin încheierea „pactului de neagresiune electorală"**.

Alegerile parlamentare din decembrie 1937, soldate cu înfrîngerea şi demisia guvernului tătărăscian procarlist, au constituit un succes al adversarilor dictaturii regale, dar şi un semnal al creşterii influenţei mişcării legionare în viaţa politică a ţării. Uzînd de o demagogie deşănţată, profitînd de slăbiciunile partidelor politice burgheze, avînd sprijinul cercurilor naziste şi beneficiind de o serie de formaţii paramilitare, Garda de fier a emis public pretenţia de a prelua puterea în stat.

La 10 februarie 1938, Carol II a instaurat dictatura regală. Actul acesta a marcat

condusă de Nicolae, sprijinit de un guvern legionar. În aprilie 1937, după hotărîrea Consiliului de Coroană privind expulzarea lui Nicolae, Garda a organizat manifestaţii de solidaritate cu acesta. La 13 aprilie 1937, C.Z. Codreanu, convocînd pe reprezentanţii cîtorva ziare, a dat publicităţii o declaraţie prin care proclama deschisă lupta dintre Gardă şi Carol. Fruntaşul legionar îşi încheia peroraţia cu următoarele cuvinte: „Trăiască prinţul Nicolae".

** Vezi Magazin istoric, nr. 9/1970.

o adîncire a conţinutului reacţionar al regimului burghez. Instaurarea dictaturii făţişe de către cercurile oligarhice în frunte cu Carol II a urmărit, în primul rînd, închiderea acelor canale existente în sistemul parlamentar prin care masele puteau influenţa oarecum viaţa politică. Lovitura de stat carlistă a fost urmarea schimbărilor survenite în baza economică precum şi a cursului tot mai reacţionar al politicii interne, imprimat de clasele dominante în perioada dintre cele două războaie mondiale. Actul de la 10 februarie 1938 îşi are motivaţiile sale profunde în tendinţa cercurilor reacţionare carliste de lichidare a libertăţilor democratice şi a regimului parlamentar-constituţional precum şi în contradicţiile din sînul claselor exploatatoare, în special între cercurile politice proanglo-franceze şi cele de extremă dreaptă, prohitleriste, al căror reprezentant era Garda de fier. Instaurarea dictaturii fasciste a Gărzii de fier era însă în contradicţie cu interesele principalelor cercuri politice ale claselor exploatatoare, deoarece un asemenea regim le-ar fi subminat propriile lor poziţii şi ar fi pus în pericol însăşi existenţa statului*. Ameninţarea gardistă a creat astfel un moment psihologic favorabil urgentării înfăptuirii planului de instaurare a dictaturii carliste.

De aci înainte, relaţiile dintre legionari şi Carol au intrat în etapa luptei deschise, care s-a soldat cu acţiuni represive reciproce.

Frate, frate, dar... Carol II şi Nicolae într-un încruntat schimb de cuvinte

„Plăcintă mare" — cu explozive

Anexarea Austriei de către trupele hitleriste la jumătatea lunii martie 1938 a constituit un nou stimulent pentru gardişti. C.Z. Codreanu a trimis o telegramă personală de felicitare lui Hitler. Urmînd indicaţiile Berlinului, legionarii şi-au intensificat considerabil, în cursul anilor 1938-1939, acţiunea criminală, antinaţională în scopul dezorganizării vieţii sociale şi economice, pentru slăbirea ţării în faţa invaziei pe care o pregătea imperialismul hitlerist.

Procesul intentat lui C.Z. Codreanu în mai 1938** a scos la iveală numeroase documente care atestau activitatea acestuia ca agent şi spion în slujba Germaniei hitleriste. Într-o telegramă expediată de Fabricius, ministrul Germaniei la Bucureşti, la 22 mai 1938, Ministerului de Externe al Reichului se spunea: „Ministrul Afacerilor Străine, Comnen, care mi-a vorbit despre Garda de fier, mi-a spus că printre documentele descoperite, numeroase sînt cele de unde rezultă înţelegerea tainică între Garda de fier şi organisme ale partidului [e vorba de partidul nazist — **n.a.**] Guvernul român vrea, pe cît posibil, să nu le folosească la proces. Cînd i-am obiectat că este vorba, fără îndoială, de documente mai vechi, care nu puteau avea altă semnificaţie decît cea a unei corespondenţe curente între oameni politici, el mi-a răspuns că ele conţin mai mult. În prezent, sosesc încă scrisori [din Germania] şi el mi-a cerut să folosesc influenţa mea pentru ca aceasta să înceteze".

Dintr-o scrisoare pe care acelaşi Fabricius o adresa secretarului de stat la Externe von Weizsäcker, rezultă şi mai clar că între Codreanu şi Hitler au existat anumite relaţii pe care naziştii voiau să le ţină cu orice preţ secrete. „Procesul lui Codreanu — se spunea în scrisoare — care, fără îndoială, va fi urmat de alte procese analoage ale şefilor Gărzii de fier,

---

* Vezi Al.Gh. Savu, **Dictatura regală**, Bucureşti, 1970, pp. 154-155.

** Vezi articolul **Arhivele confirmă**, de Cristian Popişteanu din **Magazin istoric**, nr. 1/1971.

Proletari din toate țările, uniți-vă!

CĂTRE MUNCITORIMEA ȘI ȚĂRĂNIMEA DIN ROMÂNIA
CĂTRE NAȚIONALITĂȚILE ASUPRITE
CĂTRE FUNCȚIONARI, PENSIONARI ȘI MICII-MESERIAȘI
CĂTRE POPORUL MUNCITOR

Tovarăși, muncitori, cetățeni,

Pentru a putea exploata și jefui mai sălbatec, în voe și „liniște" masele muncitorești, țărănești și tot poporul care trăește din sudoarea muncii sale, a vă scădea și mai mult salariile, pensiile și nivelul vostru de trai, a putea jefui și mai mult pe țărani și micii meseriași, ca să mărească și mai mult impozitele și taxele pe alimentele și obiectele de primă necesitate, ca să poată pregăti instalarea dictaturii fasciste-sângeroase și provocarea războiului alături de Germania-hitleristă — bancherii, fabricanții și moșierii, în frunte cu regele — cel mai mare bancher și moșier — și guvernul inculeț-Tătărescu, AU CREIAT, AU INCURAJAT ȘI SUSȚIN DIN BANII ȘI MIZERIA VOASTRA DIFERITE BANDE FASCISTE-TERORISTE PE CARI LE INARMEAZĂ ȘI ASMUTE contra VOASTRA

P.C.R. dezvăluie cîrdășia dintre guvernul tătărăscian și teroriștii Gărzii: manifest al P.C.R. din iunie 1936

este pentru noi foarte neplăcut. Pe de o parte, din cauza documentului care a fost găsit la Codreanu, și cu ajutorul căruia vrea să dovedească relațiile cu Führerul, pe de altă parte, pentru că printre membrii Gărzii de fier urmăriți sînt și cei a căror ideologie se apropie cel mai mult de a noastră."

O percheziție efectuată de organele Siguranței în vara anului 1938 la filialele din București ale lui **I.G. Farbenindustrie** a dus la descoperirea arhivei cu documentele ce atestau finanțarea Gărzii de către hitleriști. Actele însă n-au fost publicate de Carol II. În această privință este semnificativă declarația făcută de Eugen Cristescu, fostul șef al Siguranței Generale a Statului, care a arătat că guvernul lui Carol avea în mînă, în 1938, elementele doveditoare ale finanțării Gărzii de către Germania hitleristă, dar nu le-a dezvăluit la procesul lui Codreanu. Amintind discuția avută în acea vreme cu ministrul de Interne, Armand Călinescu, Cristescu declara: „Și mie unul, care am fost foarte intim cu Armand Călinescu [...] mi-a spus: «Am un document care arată că mișcarea legionară a fost finanțată, în special în alegerile din 1937, de către partidul nazist german. Nu s-a produs [adus în fața instanței] acel document, fiindcă noi eram neutri și guvernul a considerat că nu trebuie să strice relațiile politice pe care le avea cu Germania. De altfel, în modul cum s-au desfășurat alegerile din 1937, din profunzimea propagandei, din tot utilajul de care a dispus, se vede că [legionarii] au fost finanțați de către o țară străină. Noi știm foarte precis că legionarii nu dispuneau decît de 300 000 lei, așa că restul l-a suportat partidul nazist»".

Printr-o notă din 18 ianuarie 1938, șeful Cancelariei Reichului informa pe ministrul Afacerilor Externe al Germaniei von Neurath, că președintele Consiliului de Miniștri, Octavian Goga, a aflat că, în timpul campaniei electorale din 1937, au fost expediate pe adresa Școlii Germane din București 17 000 kg imprimate, cu documente de expediție și etichete ale Ministerului Afacerilor Externe German. În aceeași notă se menționa că, după aprecierile guvernului de la București, numai ajutorul dat de Germania poate explica multitudinea mijloacelor de propagandă ale Gărzii de fier, care a apărut peste tot nu numai cu o considerabilă cantitate de material tipărit, dar și cu un număr imens de mașini și camioane. Garda de fier își îndeplinea astfel cu conștiinciozitate rolul de agentură a celui de-al III-lea Reich. Faptele atestă cu claritate strînsa legătură între planurile expansioniste ale naziștilor și actele teroriste săvîrșite în acea vreme de Garda de fier. Astfel, în noiembrie 1938, în timp ce se afla în închisoare, C.Z. Codreanu a transmis lui Horia Sima și Vasile Cristescu, care conduceau activitatea clandestină a mișcării legionare, dispoziția de a intensifica acțiunile teroriste. Ordinul lansat sub parola „Plăcintă mare în Ardeal" a fost tradus în fapte prin numeroase acțiuni criminale din care menționăm: asasinarea la Oradea, la 2 noiembrie 1938, a militantului social-democrat Bösörmeley Emil; atentatul organizat, la 28 noiembrie 1938, împotriva lui Ștefănescu-Goangă, rectorul Universității din Cluj; punerea unor bombe la cantina studenților evrei din Cluj; atentatele teroriste din cursul lunii noiembrie 1938 la o serie de depozite și întreprinderi din Cluj, Beiuș, Pojorîta etc.

Berlinul ordonă...

În noiembrie 1938 Carol II, aflat într-un turneu de sondaj în Franța și Anglia, s-a oprit și la Berlin unde s-a întîlnit cu Hitler. Cu ocazia convorbirilor avute, Carol a înțeles clar interesul pe care Führerul îl purta Gărzii de fier, faptul că legionarii nu erau nici pe departe doar simpli competitori la conducerea guvernului. De aci, și reacția energică și imediată a lui Carol. În noaptea de 29/30 noiembrie 1938 Armand Călinescu a executat ordinul transmis telefonic de rege chiar din Berlin. Corneliu Zelea Codreanu și cei 13 asasini ai lui I.G. Duca și Mihail Stelescu au fost lichidați, sub pretextul încercării de fugă de sub escortă. Comunicatul oficial care anunța moartea „Căpitanului" a produs o puternică reacție la Berlin. Hitler și celelalte căpetenii naziste au mers pînă la amenințări deschise împotriva lui Carol și Armand Călinescu, luînd în mod oficial sub protecția lor Garda de fier. Guvernul hitlerist a înapoiat într-un mod ofensator decorațiile pe care Carol le împărțise căpeteniilor naziste cu prilejul vizitei sale; în ziarele hitleriste au apărut amenințări la adresa României. Subliniind identitatea scopurilor urmărite de Codreanu în România, și dr. Henlein (șeful sudeților din Cehoslovacia), ziarul sovietic **Pravda** scria la 12 decembrie 1938: „Campania deșănțată antiromânească a presei berlineze arată că Germania pregătește României aceeași soartă care a lovit Cehoslovacia. În acest scop, fascismul german duce o campanie distructivă intensă înlăuntrul acestei țări pregătind în mod evident o răscoală fascistă acolo".

Într-adevăr, după cum s-a aflat mai tîrziu, în bagajele trupelor care au ocupat, în martie 1939, Cehoslovacia s-au găsit manifeste tipărite în limba română, proclamații care atestau posibilitatea invadării teritoriului României. La 17 februarie 1939 postul german de radio-emisiune Breslau relata: „Corneliu Z. Codreanu a fost al treilea frate al Axei Roma-Berlin, iar dacă nu ar fi fost împușcat, astăzi România ar fi fost aliată cu Germania și Italia [...], iar Axa Roma-Berlin ar fi avut calea deschisă pînă în Rusia Sovietică"*.

Reușind să treacă în mod clandestin frontiera, Horia Sima, împreună cu alți fruntași legionari care nu fuseseră arestați (Viorel Trifa, N. Pătrașcu, Ion Victor Vojen), s-au refugiat la Berlin unde au constituit o nouă conducere a Gărzii de fier.

Renunțînd la vechea linie de reluare a activității Gărzii ca grupare politică, Horia Sima a trecut la organizarea mișcării legionare în echipe teroriste răzlețe, care să execute orbește dispozițiile date de hitleriști. Din capitala Reichului nazist erau trimiși în țară

(Continuare în p. 87)

Pe aici au trecut legionarii. *Desen de A. Jiquidi, apărut în 1936*

* Arhiva I.S.I.S.P., fond Vdosar 227, fila 12. Notă informativă a Inspectoratului regional al Jandarmeriei Timiș din 2 martie 1939.

UN MESAJ TRACIC:

taina unui inel

Dr. SORIN NICOLAESCU

Descoperirile întîmplătoare au adus adesea la lumină tezaure și monumente aparținînd trecutului îndepărtat. Unele din acestea au constituit adevărate revelații, capabile să risipească o taină, să întregească un adevăr sau să modifice un punct de vedere consacrat.

O astfel de descoperire importantă, făcută la începutul secolului nostru în Bulgaria (lîngă localitatea Ezerovo, în aria vechiului regat odrys), a confirmat folosirea scrierii de către traci. Mesajul tracic, însă, a rămas nedescifrat.*

Cîteva observații originale, ca și analiza numeroaselor încercări făcute de o pleiadă de cercetători, ne-au permis să reabordăm frămîntata problemă a „traducerii" primului text trac cunoscut.

Iată faptele: lucrînd pe o colină situată la marginea localității bulgare Ezerovo, cîțiva țărani au săpat într-un mic tumulus, dezgropînd resturi ceramice, printre care se aflau răspîndite cîteva obiecte de bronz și aur. Întîmplarea a atras atenția cercetătorului Bogdan Filov, care a publicat, în 1912, prima descriere a obiectelor descoperite. Filov a constatat factura tracă a ceramicii, ca și a restului de obiecte, insistînd asupra unui inel de aur, de formă aparte, pe care se afla gravată o inscripție în litere grecești.

Dezlănțuirea primului război mondial a întrerupt studierea inelului și a împiedicat difuzarea materialelor științifice. Așa se face că abia în 1920 materialul a fost „redescoperit", devenind un adevărat obiect de studiu pentru mulți cercetători prestigioși.

În ce constă, în fond, punctul de atracție, neobișnuitul, *acestei descoperiri? Inelul, format din două piese — o toartă în formă de potcoavă, avînd la extremități două orificii în care intră, cu ajutorul a două prelungiri axiale, o placă aproximativ ovală (care se poate roti liber) — este purtătorul unei inscripții. Pe suprafața de 17/20 mm a plăcii mobile, pe o singură față, și pe o mică parte a muchiei, sînt înscrise 61 litere ale alfabetului grec caracteristic secolului V î.e.n. Scrisul este continuu, fără semne despărțitoare* (scriptio continua), *dispus pe mai multe rînduri, fragmentate ca să poată fi înscrise pe suprafața plăcii. Textul este scris într-o limbă necunoscută*, probabil tracă *(descoperit în arie tracă, pe un obiect de factură tracă, printre obiecte trace, conținînd silabele „ze" și „zy", considerate și ele ca fiind caracteristic trace).*

În alfabet latin, în succesiune aparentă, inscripția este aceasta:
ROLISTENEASNERENEATILTEANĒSKOARAZEADOMEANTILEZYPTAMIĒERAZĒLTA (pentru litera greacă H am transcris Ē).

Marele istoric român Vasile Pârvan a remarcat existența unor nume proprii (Rolistene) și a presupus că textul trebuie să conțină numele, apartenența și locul de origine al posesorului, după modelul unor inscripții similare grecești sau latine.

Un număr de cercetători au susținut teza textului scris în hexametri, *(Krohns, Kretschmer, Olsen etc.), neglijînd faptul că această metrică nu era caracteristică limbilor indoeuropene (din care făcea parte și traca). Pentru ineditul lor, merită să pomenim și de „traducerile" care s-au încercat prin limba georgiană (Gynnaeken) sau lituaniană (Basanavičius și Srba), ca și inconsistența interpretării grecești a lui Apostolides.*

Revizuind toate ipotezele cunoscute de noi din literatura de specialitate, am reținut ca deosebit de valoroasă părerea lui Pârvan (care, însă, nu a prezentat o traducere proprie) privind conținutul probabil al inscripției, ca și cîteva decupaje de nume și cuvinte propuse de alți comparatiști. Adăugăm observația că mormîntul pare a fi al unei femei *(lipsesc armele, în schimb s-au găsit o oglindă și o diademă).*

* Vezi și *Magazin istoric*, nr. 8/1972.

Enigme ale istoriei

Surprinzătoare și deosebit de importantă ni se pare observația originală că textul se poate citi ca o strofă de patru versuri, în metru trohaic antic (bazat pe lungimea silabelor, și nu pe accent), prezentînd și asonanțele nea/zea și zypta/zēlta:

ROLISTENEASNERENEA
TILTEAN̄ESKOARAZEA
DOMEANTILEZYPTA
MIĒERAZĒLTA

Avînd avantajul a patru versuri care fragmentează textul, și admițînd unele forme anterior recunoscute, putem decupa textul astfel:
ROLISTENEAS NERENEA / / TILTEANESKO ARAZEA / / DO ME ANT ILE ZYPTA / / MI ĒERA ZĒLTA.

Nu putem dezvolta aci diferitele variante posibile, și nici întreaga armătură de comparații folosite pentru descifrarea textului. Ne limităm, de aceea, să înfățișăm varianta care pare a prezenta cea mai clară unitate de structură și logică: ROLISTENE (al) NERENEII / / TILTEANA (născută de/din Tiltea) DIN ARAZEA / / DE MINE (de la mine) PENTRU EA (ție) DĂRUIT / / INELUL MEU SACRU.

Ar rezulta, deci, că textul se referă la un dar de logodnă sau nuntă. Totuși, dacă Rolistene (sau Nerenea) sînt teonime, inelul ar putea fi un obiect votiv, legat de practicarea unui cult: rotirea plăcii mobile, gravată pe o singură parte, ascundea „neinițiaților" textul legăturii sacre dintre preoteasa-vestală și zeitate.

Desigur, aducînd în discuție aceste cîteva observații, nu depășim impasul unei ipoteze, care nu se poate verifica încă, dar pare tentantă demonstrația textului versificat, care ar confirma — cel puțin pentru spațiul tracilor balcanici — părerea răspîndită în lumea antică cu privire la virtuțile poetice ale tracilor.

CAROL II ȘI GARDA DE FIER

(Urmare din p. 85)

agenți legionari însărcinați cu organizarea unor acțiuni de sabotaj și spionaj. Ca primă măsură, Berlinul a ordonat suprimarea lui Armand Călinescu, a regelui Carol și a unor apropiați ai acestuia. Iată ce spune în acest sens Mihail Vîrfureanu, unul dintre principalii organizatori ai activității legionare din anul 1939: „În primele zile ale lui mai 1939, am fost chemat de către doamna Ioana Cantacuzino care mi-a comunicat din partea comandantului de la Berlin că sînt însărcinat cu executarea unui atentat împotriva Regelui și guvernului [...] [Împreună] cu inginerul Nicolau și cu Sturdza, care aveau instrucțiuni de la Berlin, am hotărît [ca] executarea să vizeze simultan pe Rege, pe Călinescu și pe Gabriel Marinescu. În acest fel n-ar mai avea cine reacționa. În nici un caz nu va fi executat unul fără celălalt, Regele fără Armand sau invers, căci în acest caz, cel rămas va ordona moartea tuturor legionarilor de prin lagăre și închisori — conducători și comandanți".

Pentru asasinarea lui Carol s-au ales ca principale variante: organizarea unui atentat pe calea ferată, în regiunea Văii Prahovei, la curse sau la deschiderea Parlamentului etc. Proiectele n-au putut fi însă puse în practică, și după cum se știe, numai primul ministru a căzut victimă ucigașilor. După asasinarea lui Armand Călinescu*, în septembrie 1939, Garda de fier a fost părăsită de o mare parte a aderenților, iar mulți dintre vechii conducători (ing. Clime, Al. Cantacuzino etc.), au fost suprimați în timpul represiunilor ordonate de Carol.

În vara anului 1940 (cînd prăbușirea Franței părea să facă din Reichul nazist marele învingător al războiului) încercările de ultimă oră ale cercurilor carliste de a-și prelungi existența printr-o conlucrare cu Garda — amnistierea legionarilor închiși, venirea lui Horia Sima** din Germania și includerea lui, alături de alți legionari, în guvernul lui I. Gigurtu (4 iulie 1940) — erau sortite eșecului. Lipsit de sprijinul maselor și sub puternica presiune a Germaniei, Carol II a fost nevoit la 14 septembrie 1940, să cedeze puterea guvernului militaro-fascist în frunte cu Ion Antonescu și Horia Sima.

Prezentul articol face parte din lucrarea autorului: **Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale,** în curs de apariție la Editura Dacia din Cluj.

---

* Pentru detalii privind acest singeros episod, vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1967.

** Vezi articolul **În anticamera dictaturii fasciste**, de Mihai Fătu din **Magazin istoric**, nr. 10/1970.

DESCOPERITORII LUMII NOI

II. America de Nord

JOHN CABOT (cca 1450-1498). În legătură cu data şi locul naşterii sale au existat şi continuă să mai dăinuie numeroase controverse. Unii istorici îl consideră englez, alţii îi atribuie o origine italiană, susţinînd că se numea Giovanni Cabotto (în sprijinul acestei teze vine şi o patentă, pe care regele Henric VII al Angliei a acordat-o în 1498 „veneţianului Cabotto"). În general, se cunosc foarte puţine date despre viaţa şi activitatea lui, pînă în 1490, cînd s-a stabilit la Bristol şi a început să se ocupe cu negoţul de mirodenii cu Orientul.

Convins, ca şi Columb, că în Extremul Orient se poate ajunge mai uşor navigînd spre vest, Cabot a propus lui Henric VII organizarea unei expediţii pînă în Chitai (China) şi a obţinut autorizaţia să exploreze „Marea de Miază-Noapte" şi „Marea de Apus". În calitate de unic agent comercial al Angliei în această zonă, el era dator să plătească monarhului o cincime din beneficiile realizate.

La 2 mai 1497, Cabot a părăsit portul Bristol la bordul corăbiei MATTHEW, cu un echipaj de 18 oameni, printre care şi fiul său, Sebastian. La 24 iunie, a debarcat în Insula Newfoundland (Terra Nova), unde a constatat că se pot pescui cu uşurinţă imense cantităţi de cod. Convins că se află în Imperiul Marelui Han, exploratorul a pornit mai departe, ajungînd pînă la ţărmurile Labradorului, unde nu a găsit nici un locuitor, nici o aşezare omenească. La 6 august, vasul MATTHEW s-a înapoiat la Bristol, unde a fost primit în triumf. Henric VII l-a numit pe Cabot mare amiral, acordîndu-i şi o pensie anuală.

Despre cea de-a doua expediţie a lui au rămas informaţii foarte puţine. Se pare că navigatorul a plecat în primăvara anului 1498, cu o flotilă de şase corăbii, şi că a plutit de-a lungul ţărmurilor nordamericane, între Newfoundland şi Florida (după unele opinii, însă, acesta ar fi fost itinerarul fiului său, Sebastian Cabot). Cert este că, de pe urma realei sau presupusei expediţii a lui John Cabot, suveranul englez a putut emite pretenţii „legale" asupra teritoriilor din America de Nord, respingînd tentativele spaniole de colonizare.

JUAN PONCE DE LÉON (cca 1460-1521). Născut la o dată nesigură în localitatea Santervas de Campos (provincia Valladolid), într-o familie aristocratică, a fost pajul regelui Ferdinand II. Nu se ştie precis dacă a participat la cea de-a doua călătorie a lui Columb, dar se presupune că s-a numărat printre cuceritorii Insulei Hispañola (Santo Domingo). În 1508 a explorat Insula Briquén (Puerto Rico), al cărei guvernator a devenit doi ani mai tîrziu, după ce a exterminat o mare parte din populaţia autohtonă.

În 1512, a pornit cu două caravele spre nordul Cubei, pentru a ajunge, după 25 zile, într-un ţinut fertil, pe care l-a socotit o insulă. În cinstea zilei de Paşte în care a avut loc descoperirea, teritoriul a fost botezat Florida (denumirea sărbătorii în limba spaniolă). Deşi a navigat de-a lungul aproape întregului litoral, Ponce de Léon nu şi-a dat seama că avea de-a face cu o peninsulă.

Unii istorici îi contestă prioritatea în materie de descoperire a Floridei, deoarece aceasta figurează pe o hartă a lui Cantino din 1502. Dar nu se cunosc participanţii la vreo călătorie în urma căreia a fost întocmită harta şi, în general, presupusa expediţie nu a lăsat nici o altă urmă, aşa încît majoritatea cercetătorilor îi recunosc lui Ponce de Léon meritul de a fi adus la cunoştinţa europenilor existenţa Floridei.

În 1521, el a încercat să ajungă pe coasta occidentală a Mexicului, dar băştinaşii

i-au opus o îndîrjită rezistenţă. Rănit într-una din sîngeroasele ciocniri, s-a retras în Cuba, unde se crede că şi-a sfîrşit zilele.

ALVAR NÚÑEZ CABEZA DE VACA (cca 1490-1557). Născut în localitatea Jerez de la Frontera, a avut o copilărie şi o adolescenţă obscure, despre care există foarte puţine elemente.

La 17 iulie 1527, a plecat din portul Sanlucar, ca membru al expediţiei conduse de Panfilo Narvaez, care avea ca destinaţie Florida. La 12 aprilie 1528, călătorii au ajuns în Golful Tampa, de pe coastele peninsulei şi şi-au continuat drumul în interiorul continentului, navigînd în cinci canoe pe cursurile de apă spre Munţii Apalachieni. La gura de vărsare a Fluviului Mississippi, bărcile au naufragiat. În noiembrie 1528, atacaţi de băştinaşi, Narvaez şi 150 dintre însoţitorii săi au pierit.

Indienii au luat prizonieri pe Cabeza de Vaca şi pe cei aproximativ 80 supravieţuitori, care au trecut prin grele încercări. Vreme de opt ani, Cabeza de Vaca a fost ostatec la diferite triburi, în rîndul cărora şi-a dobîndit un mare prestigiu ca vraci, izbutind să vindece numeroşi bolnavi. În cele din urmă, drept răsplată pentru serviciile sale, indienii l-au eliberat.

Împreună cu alţi trei spanioli — Alonso Castillo, Maldonado şi Dorantes — şi cu negrul Estebanico, exploratorul a parcurs mai bine de 10 000 km, traversînd lanţuri muntoase, păduri, rîuri şi pustiuri, pînă a reuşit să ajungă din nou la o aşezare spaniolă. Cabeza de Vaca şi-a istorisit aventurile într-o lucrare intitulată **Naufragios**, unul dintre cele mai de seamă documente din epoca marilor descoperiri geografice.

Înapoiat în Spania în 1537, el a fost numit guvernator al provinciei Rio de la Plata, în postul lăsat liber de Pedro de Mendoza. Plecînd la 2 noiembrie 1540 din Cadiz cu trei vase şi 400 oameni, a ajuns în Brazilia în martie 1541, şi a hotărît să continue drumul pe uscat. După ce a parcurs pădurile virgine din sudul brazilian, a descoperit cascada Iguazú în Guarani, ajungînd la Assuncion (Paraguay) la 11 martie 1542.

Ca guvernator al provinciei Rio de la Plata a dus lungi şi sîngeroase bătălii cu indienii, exterminînd un mare număr de triburi. Înapoiat în Spania, a intrat în magistratură, sfîrşindu-şi viaţa ca judecător la Madrid.

Noi tărîmuri exotice se deschideau privirilor uluite ale exploratorilor

FRANCESCO VÁZQUEZ DE CORONADO (1510-1554). Născut probabil la Salamanca, a plecat în Mexic, în suita vicerege-lui Mendoza, care l-a numit guvernator al provinciei Nueva Galicia.

Aflînd despre existenţa unui teritoriu fertil la nord de Mexic şi vrînd să obţină informaţii suplimentare în privinţa lui, Mendoza a alcătuit un corp expediţionar din 250 oameni şi 15 tunuri, pe care l-a pus sub conducerea lui Coronado. La 22 februarie 1540, mica formaţie militară a pornit la drum, însoţită de cîţiva călugări misionari şi de un mare număr de indieni folosiţi ca auxiliari.

După două luni şi jumătate de mers, Coronado a ajuns la Cibola, un biet sătuc izolat într-un ţinut pustiu şi neospitalier. Acolo, spaniolilor li s-a relatat că şi mai la nord s-ar găsi şapte mari oraşe bogate, cu „case clădite din aur curat". Plecînd

în căutarea lor, conchistadorii au ajuns la sud de actualul stat Utah, în Marele Canion al rîului Colorado, căruia i-au dat numele de Tizon. Abia peste trei sute de ani, aveau să pună piciorul aici următorii europeni!

În continuare, grosul corpului expediţionar a străbătut actualul stat New Mexico, întemeind aşezarea San Jeronimo, în Valea Yaqui, astăzi Sonora, în vreme ce un detaşament special ajungea în canoe la vărsarea rîului Colorado în Golful Californiei. Foamea, oboseala şi bolile au făcut ravagii în rîndurile soldaţilor şi ale indienilor ce-i însoţeau. Rămas numai cu 30 călăreţi, Coronado a căutat mai departe legendarele oraşe de aur, ajungînd, în 1541, pînă în actualele state Arkansas (la est) şi Nebraska (la nord), parcurgînd apoi statele Kansas, Oklahoma şi Texas, şi înapoindu-se în Mexic abia în primăvara anului 1542.

Din punct de vedere practic, expediţia a fost un eşec, de pe urma ei spaniolii nealegîndu-se cu nici un beneficiu. Din punct de vedere geografic, însă, Coronado a înscris la activul său o excepţională realizare, ajungînd cu mult înaintea anglo-saxonilor în vestul îndepărtat, pînă la Munţii Stîncoşi şi Oceanul Pacific.

HERNANDO DE SOTO (cca 1500-1542). Născut la Barcarotta (provincia Badajoz), la o dată incertă, aventurile sale în Lumea Nouă au început încă de la vîrsta de 15 ani, cînd a participat la explorările litoralului actualei Nicaragua, la cucerirea ţării şi la întemeierea primei aşezări spaniole de acolo.

Îmbogăţit de pe urma jafurilor făcute în teritoriile indiene, proprietar a două corăbii, a fost invitat de Pizarro să ia parte la cucerirea Perului, unde a luptat în bătălia de la Tumbez. Jucînd un rol important în asaltul localităţilor Caxamarca (1532) şi Cuzco, el a fost unul dintre cei care au capturat căpetenia indiană Atahualpa.

În 1535, înapoiat în Spania ca posesor al unei imense averi, de Soto s-a decis să o riște în cadrul unei expediţii de cucerire a Americii de Nord, pe care o considera, pe drept cuvînt, ca mult mai bogată şi mai promiţătoare decît Peru. La 18 mai 1539, însoţit de 515 oameni la bordul a trei corăbii anume construite pentru această expediţie, el a părăsit portul Havana, debarcînd peste o săptămînă pe coastele Floridei.

De acolo, spaniolii s-au îndreptat spre nord, pătrunzînd în statul Georgia, de unde au luat-o spre vest, traversînd Alabama şi Mississippi şi ajungînd la fluviul cu acelaşi nume în primăvara anului 1541. Îndîrjita rezistenţă opusă de băştinaşi a provocat mari pierderi conchistadorilor, care au lăsat în urma lor peste o sută de morţi şi toate proviziile.

După ce au depăşit Fluviul Mississippi spaniolii şi-au continuat drumul spre vest, pînă în Oklahoma, apoi au făcut cale întoarsă. De Soto a murit pe malul Mississippiului, în valurile căruia i-a fost aruncat cadavrul. Supravieţuitorii au încercat să ajungă în Mexic prin Arkansas şi Texas, dar triburile indiene i-au împiedicat, astfel că au fost nevoiţi să se înapoieze pe aceeaşi rută pe care veniseră.

MARTIN FROBISHER (cca 1535-1594). Născut în Anglia la o dată nesigură, nu se ştie exact în ce localitate. Despre copilăria, adolescenţa şi tinereţea sa nu se cunosc decît foarte puţine lucruri, printre care ambiţia exprimată de la o vîrstă încă fragedă, de a găsi pentru navigatorii englezi „trecătoarea de nord-vest", cu alte cuvinte o cale de comunicare maritimă septentrională între Oceanele Atlantic şi Pacific.

În 1576, Frobisher a descoperit litoralul de sud-est al Insulei Baffin, unde un golf îi poartă numele. Cu acelaşi prilej a redescoperit coasta vestică a Groenlandei, pe care europenii n-o mai vizitaseră de pe timpul vikingilor.

Înapoiat în patrie, a fost numit viceamiral de regina Elisabeta, calitate în care a participat, alături de celebrul Sir Francis Drake, la o expediţie în Indiile Occidentale (1585). După o perioadă în care a funcţionat ca magistrat la Londra, şi-a reluat activitatea navală, fiind grav rănit în bătălia cu spaniolii din largul portului francez Brest (1594). Transportat în Anglia, a murit în ziua de 22 noiembrie a aceluiaşi an.

HENRY HUDSON (cca 1550-cca 1611). Informaţiile despre data şi locul naşterii lipsesc aproape cu desăvîrşire. Se ştie doar că în 1607 comanda vasul HOPEFUL, aparţinînd „Companiei Anglo-Moscovite", care căuta o trecere pe apă spre China, la nordul continentului american. Plecînd la începutul lui mai din portul Gravesend, Hudson a ajuns la 13 iunie mai întîi la Spitzbergen, apoi la Insula Prince Charles, situată în largul coastei occidentale a Insulei Baffin. Nereuşind să găsească

o trecere spre vest a coborît spre sud, descoperind insula care mai tîrziu avea să fie numită Jan Mayen.

În 1608, exploratorul a organizat o nouă călătorie, care avea același obiectiv, și care s-a soldat cu un eșec similar. Trecînd în serviciul „Companiei olandeze a Indiilor Occidentale" el a plecat cu două corăbii din Amsterdam, îndreptîndu-se mai întîi spre Capul Nord și spre Insula Novaia Zemlia, de la extremitatea răsăriteană a Mării Barenț. Împiedicat să-și continue drumul de o barieră glacială, a luat direcția opusă, spre America de Nord, unde a descoperit rîul care-i poartă numele și care se varsă în Oceanul Atlantic în cuprinsul orașului New York.

Înapoiat în țară, a intrat în serviciul unei companii engleze, care i-a încredințat vasul DISCOVERY. Plecat la 17 aprilie 1610, Hudson a trecut prin strîmtoarea dintre Insula Baffin și colțul nord-estic al Canadei, ajungînd în marele golf care pătrunde adînc în interiorul acestei țări (atît strîmtoarea, cît și golful poartă astăzi numele lui).

Obligați să ierneze pe țărmul Golfului James — o prelungire a Golfului Hudson — membrii echipajului, ajunși la capătul răbdării din cauza foamei și a frigului, s-au răsculat împotriva conducătorului expediției. Împreună cu șapte marinari rămași credincioși, acesta a încercat să se salveze la bordul unei șalupe, dar a pierit fără urme.

Relatările lui Hudson despre fauna din regiunile polare și din tundra canadiană au stîrnit un deosebit interes, nu numai în cercurile științifice, ci și în cele economice. Diverse companii britanice au organizat numeroase expediții de valorificare a acestor bogății naturale și au creat primele rețele comerciale pe scară mare pentru achiziționarea și comercializarea blănurilor.

WILLIAM BAFFIN (1584-1622). Primele date mai precise în legătură cu viața și activitatea sa indică anul 1610, cînd a participat ca pilot la expediția lui Jacob Hall, pe țărmurile Groenlandei. Cu acel prilej, Baffin a fost cel dintîi navigator din lume care a arătat că distanțele pe mare pot fi măsurate cu ajutorul corpurilor cerești.

În 1613, în calitate de căpitan al unei baleniere, el a ajuns la Spitzbergen, unde a studiat cu atenție neobișnuitele fenomene de refracție din atmosferă. Un an mai tîrziu, a însoțit o expediție pînă la intrarea în strîmtoarea Canalului Fox, la nord-vest de Golful Hudson.

Dar călătoria care l-a făcut celebru a fost cea efectuată împreună cu Bylot de-a lungul întregii coaste vestice a Groenlandei, pînă la intrarea într-o strîmtoare căreia i-a dat numele de Smith. De aici, a pornit spre sud, pe litoralul Insulei North Lincoln, descoperind la sudul ei Strîmtoarea Jones și, încă și mai la sud, intrarea în Strîmtoarea Lancaster, care era barată de ghețuri.

Îndreptîndu-se apoi spre est, a traversat golful care a luat ulterior numele său, pentru a se înapoia în cele din urmă în Anglia. Merită subliniat faptul că abia în 1852 — prin urmare, după aproape două secole și jumătate — o expediție a reușit să pătrundă din nou în regiunea descoperită de Baffin.

Baffin a murit într-o bătălie de pe Insula Kishm, din Golful Persic, luptînd ca ofițer de artilerie. Volumul în care și-a istorisit călătoriile s-a bucurat, pînă la sfîrșitul secolului trecut, de o mare popularitate atît în Anglia cît și în întreaga Europă.

FRAY (fratele) JUNIPERO SERRA (1713-1784). Născut la Petra, în Insula Mallorca, a intrat la vîrsta de 19 ani în ordinul franciscanilor. Dobîndind încă de tînăr o vastă cultură, a fost numit profesor la Universitatea din Palma de Mallorca.

În 1749, superiorii săi l-au trimis ca misionar în Sierra Gorda, din provincia mexicană Querétaro. Cînd iezuiții au fost expulzați din Mexic, Fray Junipero a preluat, în numele franciscanilor, misiunile lor din Baja California (California de Sud), dar nu peste multă vreme a primit dispoziția de a converti la catolicism pe indienii din partea de nord a acestei peninsule (actualul stat California din S.U.A.). În fruntea unui grup de călugări, el a pătruns într-o zonă încă neexplorată de europeni, întemeind prima misiune la San Diego, în 1769.

În ciuda apartenenței sale la un ordin monahal care și-a manifestat cu duritate prezența în Lumea Nouă, Fray Junipero a avut o comportare de un remarcabil umanitarism pentru epoca respectivă. Mult mai puțin preocupat decît alți franciscani de statisticile referitoare la numărul de indieni botezați, ca și în general de laturile pur religioase ale activității sale, el s-a străduit să vină, pe toate căile, în ajutorul populației autohtone.

Explorînd în lung şi în lat California, unde şi-a petrecut tot restul vieţii, Fray Junipero a întemeiat numeroase misiuni, ca cele de la Monterrey, San Francisco şi San Gabriel (astăzi Los Angeles), din care aveau să se dezvolte mai tîrziu unele dintre cele mai importante aşezări omeneşti din vestul Statelor Unite. Sub conducerea lui, aceste misiuni s-au transformat în adevărate şcoli practice, unde băştinaşii au avut posibilitatea să înveţe metodele europene de cultivare a pămîntului şi de creştere a vitelor, precum şi o serie de meserii şi meşteşuguri.

În Lumea Nouă, Fray Junipero este singurul reprezentant al bisericii spaniole care a respectat şi chiar promovat, pe teritoriile aflate sub jurisdicţia sa, principiul autoguvernării, lăsînd intacte formele de conducere, organizare şi administrare ale societăţii indiene.

GEORGE VANCOUVER (cca 1757-1798). Se cunosc foarte puţine dintre datele sale biografice, pînă la înrolarea în marina de război britanică(1771). Un an mai tîrziu, a făcut prima mare călătorie însoţindu-l pe James Cook, mai întîi în Jamaica, iar apoi pînă la Cercul polar de sud.

În 1790, guvernul englez i-a încredinţat comanda navelor CHATHAM şi DISCOVERY, ultima avînd un echipaj de 100 oameni şi fiind dotată cu patru tunuri. La 1 aprilie 1791, Vancouver a plecat cu ambele vase primind misiunea de a explora şi măsura coasta de nord-vest a Americii de Nord. Călătoria lui a constituit, de fapt, un nou ocol al globului pămîntesc pe un traseu în sens invers faţă de cel al lui Magellan.

Trecînd pe la Capul Bunei Speranţe şi străbătînd Oceanele Indian şi Pacific, s-a oprit în Australia, cercetîndu-i coasta de sud-vest, şi în Noua Zeelandă, el fiind cel dintîi care a explorat-o cu adevărat, apoi a poposit în Insulele Tahiti şi Hawai. În aprilie 1792 Vancouver a ajuns pe litoralul occidental al continentului Nord-American. Vreme de doi ani şi şase luni, el a explorat mai tot conturul acestui ţărm între paralelele 39° şi 52° — golfuri, peninsule, întrînduri, guri de vărsare etc., urcînd adesea în amontul rîurilor pe mici ambarcaţiuni şi descoperind insula ce-i poartă numele, în apropiere de actuala frontieră dintre Canada şi S.U.A.

Drumul de întoarcere l-a efectuat pe la Capul Horn, după ce a cercetat şi unele părţi din coastele vestice ale Americii de Sud. Lucrarea sa, terminată de fratele lui, **Călătorie de descoperiri spre ţinuturile din nordul Oceanului Pacific şi în jurul lumii,** publicată la Londra în 1798, s-a bucurat de un imens succes, devenind un îndreptar clasic pentru toţi navigatorii oceanici.

Anton FILIPESCU

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

Reacţie

În anul 1901, într-una din şedinţele Camerei, Dimitrie A. Sturdza, preşedintele guvernului liberal din acea vreme, l-a criticat îndelung şi vehement pe P.P. Carp. Deşi cu alte ocazii acesta îl întrerupsese adeseori, în acel moment, fruntaşul conservator l-a ascultat liniştit pînă la sfîrşit.

Coborînd de la tribună şi trecînd pe lîngă Carp, Sturdza i-a şoptit plin de sine:

— De data aceasta nici măcar n-ai deschis gura!

— Te înşeli! Înseamnă că nu te-ai uitat destul de atent la mine: în timpul cuvîntării dumitale am căscat cel puţin de treizeci de ori...

Aviz

Prădat într-o noapte de hoţi, Mark Twain, a afişat a doua zi, pe poarta locuinţei sale, următorul anunţ: „Începînd de azi, tacîmurile de argint au fost înlocuite cu altele de alpaca. Ele pot fi găsite într-un dulap aşezat în colţul din dreapta al primei încăperi. Alături se află un coş în care dorm nişte pisoi. Dacă aveţi nevoie de coş, puneţi pisoii pe covor. Vă rog însă să procedaţi cu multă precauţiune: pisoii au somnul foarte uşor. Şi o ultimă recomandare: cînd plecaţi, închideţi bine uşa".

Prof. Lola CHIRACU,
Bucureşti

Motiv

Cineva l-a întrebat într-o zi pe Diogene: de ce oamenilor le e milă de cerşetori şi le dau bani, pe cînd soarta filozofilor nu trezeşte compasiunea nimănui? Filozoful a dat următorul răspuns: „Fiindcă oricine se gîndeşte că, într-o zi, poate ajunge şi el şchiop sau orb — filozof însă, niciodată".

Aurel FURNEA,
Luduş, jud. Mureş

Fugă mare—cu prinsoare

În toamna anului 1815 avea loc la Bucureşti un spectacol sportiv neobişnuit: o austriacă, Carolina Panchert, îmbrăcată în costum tirolez, susţinea pe străzile Capitalei un fel de întrecere atletică. Iată cum era prezentat acest spectacol într-un afiş al vremii: „Cu învoirea ocîrmuirii, duminică în 13 noiembrie, după poftire, are Beosipeta Carolina Pancher, în cea după urmă cinste de a se arăta iarăşi într-o *Fugă mare — cu prinsoare*, de la straja Podului Mogoşoaiei pînă la straja Tîrgului d'Afară, pe marginea oraşului, adică de şase ori, trei ori la ducătoare şi trei ori în viitoare. Cursa se va săvîrşi în 33 minute. De cîte ori se va ajunge la semn, se va slobozi cîte o puşcă spre încredinţare.

Dacă din privitori va pofti să se prinză ca să se întreacă cu Madam, să poftească la hanul lui Manuc, nr. 56. Privitorii au să plătească cîte un sfanţ. *Noblеţea după voinţă.*

Al. BĂDĂLUŢĂ,
Bucureşti

Catren

Alexandru Dumas-fiul, dramaturg şi romancier francez (1824-1895), a fost invitat la masă de doctorul Giftal, cel mai renumit medic din Marsilia la acea vreme. După desert, gazda l-a rugat pe scriitor să-i improvizeze un catren pentru albumul său de amintiri.

După cîteva minute de gîndire, Dumas a notat:

„De cînd amicului Giftal
Oraşul i s-a-ncredinţat
S-a dărîmat orice spital..."

— Linguşitorule! exclamă medicul.

Dar Dumas completă:

„... Şi-un cimitir s-a adăugat!"

George LĂZĂRESCU,
Bucureşti

■ Personaje istorice pe ecran

Trei recente filme au ales ca tematică evenimente din istoria contemporană. Studiourile franceze au produs „Şacalul", o peliculă inspirată de ultima tentativă de asasinat comisă de elementele de extremă dreaptă împotriva generalului de Gaulle. Personajul acestuia este interpretat de actorul Adrien Cayla-Legrand, în vîrstă de 52 ani şi avînd o înălţime doar cu doi centimetri mai mică decît a eroului său. După cum se vede din fotografia alăturată, asemănarea dintre model şi copie — asemănare la care munca grimeurului a avut o contribuţie hotărîtoare — este într-adevăr remarcabilă.

Dincolo de Canalul Mînecii, cineaştii britanici au realizat şi ei două filme istorice. Unul evocă tinereţea lui Winston Churchill, bazîndu-se pe autobiografia lui intitulată My Early Life *(„Început de viaţă").*

În rolul titular joacă actorul Simon Ward, ale cărui trăsături sînt atît de apropiate de cele ale cunoscutului om de stat englez, încît nu a mai fost necesară intervenţia machiajului. Dovadă cele două imagini: sus, Simon Ward şi partenera sa; jos, Winston Churchill şi soţia sa, fotografiaţi în ziua cînd s-au căsătorit.

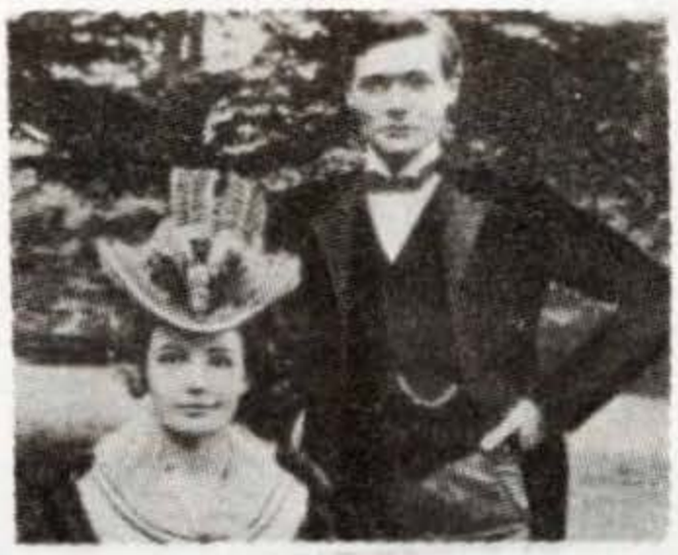

Cea de-a doua producţie britanică se intitulează „Ultimele zece zile". Este vorba de ultima decadă din viaţa lui Hitler, sinistrul dictator nazist care a antrenat lumea în cel de-al doilea război mondial. Pe ecran îl întruchipează Alec Guinness (clişeul alăturat), cunoscut la noi dintr-un alt film istoric, „Un om pentru toate anotimpurile", în care a jucat rolul regelui Carol II Stuart al Angliei.

O colecţie MAGAZIN ISTORIC — o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie naţională şi universală

Pentru a o avea la îndemînă — nu uitaţi să reînnoiţi abonamentul dv. pe următoarele luni ale anului 1973. După cum ştiţi ABONAMENTELE se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, din instituţii şi de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA" — Serviciul Import-Export presă — Bucureşti — Calea Griviţei nr. 64-66, P.O.B. — 2001.

Cărți sosite la redacție

PENTRU COLABORARE ȘI ÎNȚELEGERE RECIPROCĂ, Editura Politică, București, 1973. Volumul prezintă convorbiri bilaterale, documente de stat, cuvîntări, interviuri din perioada iulie 1965-ianuarie 1973, ilustrînd momente de o deosebită semnificație din ansamblul relațiilor multiple ale României cu o serie de state din Asia și cu Australia. Sînt astfel consemnate contactele directe stabilite între conducătorii partidului și statului nostru, personal de tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu șefi de state, cu înalți demnitari din Australia, Republica Populară Bangladesch, Birmania, Cambodgia, India, Iran, Israel, Japonia, Liban, Malayezia, Pakistan, Singapore, cu Guvernul Revoluționar Provizoriu al Republicii Vietnamului de Sud, evidențiindu-se preocuparea partidului și guvernului român, a demnitarilor țărilor menționate, pentru asigurarea unui curs ascendent legăturilor pe multiple planuri dintre România și statele respective.

TRADIȚII DE SOLIDARITATE INTERNAȚIONALISTĂ ROMÂNO-SOVIETICE, Editura Politică, București, 1972. Apărut sub egida Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., volumul cuprinde un mănunchi de studii menite să pună în lumină aspecte revelatorii din tradițiile de solidaritate ale clasei muncitoare din cele două țări în lupta pentru cauza istorică comună — — eliberarea omului de exploatare și asuprire, făurirea societății socialiste și comuniste. Spiritul internaționalist a animat dintotdeauna clasa muncitoare din România, militanții din mișcarea socialistă românească, luptătorii progresiști, Partidul Comunist Român. În cadrul multiplelor acțiuni de solidaritate internațională ale poporului nostru, ale clasei muncitoare și partidului ei de avangardă, un loc de frunte îl ocupă legăturile internaționaliste dintre mișcarea muncitorească și socialistă din România și cea din Rusia, cu vechi tradiții în trecutul istoric al celor două popoare. Aceste legături, ridicate pe o treaptă superioară odată cu crearea P.C.R., au devenit, în anii construcției socialiste, o trăsătură caracteristică constantă a politicii de stat, au căpătat un conținut nou, o amplă dezvoltare.

ROMÂNIA ȘI TRADIȚIILE LUPTEI ARMATE A ÎNTREGULUI POPOR, Editura Militară, București, 1972. Apărut sub egida Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară al Ministerului Apărării Naționale, volumul înmănunchează Comunicările și dezbaterile sesiunii științifice cu tema „Tradițiile luptei armate a întregului popor în istoria României", organizată la București între 5-7 iunie 1972.

OASTEA CEA MARE, Editura Militară, București, 1972. Publicată de un colectiv de cercetători din cadrul Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, lucrarea înmănunchează studii privind tradițiile glorioase ale luptei maselor populare din țara noastră pentru independență și libertate, îmbogățind cu date și aspecte noi patrimoniul istoriografiei marxiste românești, îndeosebi în zone mai puțin explorate pînă acum, ca strategia și tactica adoptată în diverse campanii militare, formele de participare a populației civile la lupta de eliberare națională, evoluția concepțiilor progresiste cu privire la necesitatea înarmării poporului etc.

Sînt prezentate, de asemenea, unele aspecte ale luptei maselor populare conduse de comuniști pentru doborîrea dictaturii antonesciene și pentru alungarea cotropitorilor hitleriști.

ROMÂNIA ÎN ANII NEUTRALITĂȚII (1914-1916), Editura Științifică, București, 1972. Analizînd o perioadă extrem de importantă din istoria modernă a României, lucrarea lui **Constantin Nuțu** urmărește să înfățișeze unele detalii care să contribuie la conturarea unei imagini cît mai reale cu privire la viața politică și îndeosebi a relațiilor externe ale României în perioada care a premers primului război mondial și în aceea de neutralitate a țării — perioada de neangajare a României cum o numește autorul — dintre anii 1914 și 1916.

Cărți sosite la redacție

Editori Riuniti din Roma, în colaborare cu Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., a tipărit volumul **ROMANIA 1918. L'UNIONE DELLA TRANSILVANIA CON LA ROMANIA,** care reprezintă traducerea italiană a lucrării („Unirea Transilvaniei cu România — 1 decembrie 1918"), apărută în 1970, la Editura Politică din București.

ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE „A.D. XENOPOL", din Iași, volumul IX, 1972, se prezintă ca un masiv tom de 660 pagini, din care 430 cuprind studii și articole cu teme și subiecte foarte diverse, iar 120 pagini — recenzii și note bibliografice; 25 pagini sînt consacrate unei dezbateri privind începutul epocii moderne în istoria României, conturîndu-se trei opinii care propun ca moment de început al acestei epoci anii 1821, 1829 și, respectiv, 1848.

SFÎRȘIT FĂRĂ GLORIE, Editura Științifică, București, 1972. Lucrarea lui **M. Fătu** analizează politica generală a partidelor Național-Țărănesc (Maniu) și Național-Liberal (Brătianu) în anii 1944-1947, atitudinea potrivnică a acestor partide față de transformările revoluționare înfăptuite de poporul român în această perioadă.

Cercetată în raport cu acele fenomene și sarcini pe care le-a pus desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice în etapa concret-istorică după insurecția națională antifascistă din august 1944, activitatea acestor două partide politice evidențiază din plin caracterul lor de clasă, faptul că ele reprezentau instrumente politice ale claselor exploatatoare. Teama de revoluție, de mase, le-a făcut să-și apere cu cerbicie pozițiile în viața politică a României, pentru a se salva pe ele și regimul burghez, intrînd, în contextul noii confruntări de forțe, într-un accentuat proces de dezagregare, de fărămițare, ele au continuat să se transforme, mai ales P.N.Ț., în forțe de un reacționarism extrem.

RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ALE ROMÂNIEI ÎN DOCUMENTE (1368-1900). Editura Politică, București. Un colectiv format din prof. univ. dr. doc. **Ion Ionașcu, Petre Bărbulescu** și **Gheorghe Gheorghe** a alcătuit această **Culegere selectivă de tratate, acorduri, convenții și alte acte cu caracter internațional.** Volumul se deschide cu o prefață care lămurește rostul lucrării și modalitatea alcătuirii ei, urmată de un studiu introductiv despre diplomația și relațiile internaționale ale românilor de-a lungul veacurilor, așa cum se oglindesc ele în cele 82 documente care alcătuiesc culegerea. Primul este **Privilegiul** acordat de Vlaicu Vodă negustorilor brașoveni la 20 ianuarie 1368, iar ultimul — **Convenția pentru reglementarea pașnică a conflictelor internaționale,** semnată în iulie 1899 și cunoscută sub numele de **Convenția de la Haga.**

Remarcînd efortul considerabil al editorilor pentru selectarea celor mai reprezentative piese documentare, se poate conchide că prezenta culegere face un real serviciu nu numai specialiștilor, ci unei mase mai largi de cititori.

MIHAI VITEAZUL, CAMPANII, Editura Militară, București, 1972. Elaborată în cadrul Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, lucrarea lui **V. Atanasiu** bogat ilustrată și însoțită de numeroase scheme și planuri de bătălie, constituie o istorie a lui Mihai Viteazul scrisă prin prisma marilor sale campanii militare. În prima parte a lucrării autorul studiază situația internă și internațională a Țării Românești, precum și organizarea armatei cu care marele voievod a cîștigat strălucite victorii. Partea a doua e consacrată diverselor campanii întreprinse de voievod, contra turcilor, prezentîndu-se, de asemenea, luptele purtate în Transilvania și Moldova în cursul acțiunii întreprinse de Mihai pentru unirea celor trei țări române.

COLONIZAREA RURALĂ DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA (SECOLELE XV-XVIII) de **M. D. Vlad,** Editura Academiei, 1973, reprezintă o încercare de a fixa coordonatele fundamentale ale acestui fenomen în epoca feudalismului dezvoltat și din prima fază a descompunerii sale.

Mișcările de populație țărănească în țările române au avut nu numai o mare importanță economică, socială și politică, dar și culturală. Ele au contribuit la întărirea unității limbii române, la păstrarea obiceiurilor și datinilor strămoșești pe întreg teritoriul românesc.

poșta mi

CLARIFICĂRI

NICOLAE BAR, *din* Cluj: *nu e nici o îndrăzneală, ci un drept al dv. să semnalați ceea ce vi se pare a fi o greșeală în revista noastră. În speță, ne scrieți că regele Carol X* (Zîmbete din cronici, *nr. 11/1972*) *nu a putut domni o perioadă atît de lungă (1757-1836). Într-adevăr, anii din paranteză indică durata vieții, nu a prezenței lui pe tronul Franței (1824-1830). Morala pentru noi: atunci cînd va fi vorba de monarhi, vom menționa între paranteze doar anii domniei.*

Calde mulțumiri pentru aprecierile dv., cu atît mai prețioase, cu cît vin din partea unui specialist.

Ne pare rău că nu vă putem satisface în ceea ce privește policromiile, care din cauza condițiilor tehnice, nu pot să apară sub formă de pliant.

M. FILIOREANU, *din* București: *nu știm la ce „literatură a vremii" vă referiți. Fapt este că Osman Pașa, conducătorul forțelor otomane de la Plevna s-a predat colonelului român Grigore Cerchez, declarînd: „Capitulez cu armata mea, predîndu-mă în mîinile junei și bravei armate române!". Sergentul român Paul Lucasievici (vezi* Magazin istoric, *nr. 1/1970) a fost desemnat de către Comandamentul român ca șef al pazei.*

PETRE GH. GHEORGHE, satul Lipia, com. Gruiu, jud. Ilfov: *într-adevăr, incendiul care a distrus templul Dianei din Efes a avut loc în anul 356 î.e.n., mai precis în noaptea cînd, după o veche legendă, s-ar fi născut Alexandru Macedon (356 î.e.n.-323 î.e.n.).*

ALEXANDRU AMARANDEI, satul Tăuții, com. Rediu, jud. Iași, *ne întreabă care este originea numelui satului său natal, întrucît — scrie d-sa — „noi am știi, din bătrîni, că ar fi de pe timpul lui Ioan Tăutu, logofătul lui Ștefan cel Mare". Bătrînii dv. au dreptate: printre proprietățile logofătului Tăutu exista un grup și în zona aceasta. Mai putem adăuga satele Popești, Pocreaca și Trestiana (unde a zidit și o mănăstire, dispărută între timp).*

A. BRAEȘTER, *din* București și C. SĂCĂLEANU, *din* Iași, *ne sesizează în legătură cu articolul* Încrederea noastră: Guvernul Republicii Socialiste *(nr. 12/1972) că:*

1) *Gh. Tănase s-a născut nu la 8 februarie 1894, ci la 6 februarie 1895 și*
2) *alegerea lui ca deputat nu a avut loc în 1919, ci în 1920. Dr. M.C. Stănescu, autorul articolului, răspunde:*

1) „Data nașterii lui Gh. Tănase a fost luată din dosarul militantului, aflat în Arhiva C.C. al P.C.R. 2) Cît privește anul în care Tănase a fost ales deputat în Parlament, trebuie să recunosc că, din cauza unei neatenții, s-a strecurat o eroare. Nu este vorba deci de 1919, ci de 1920, cum corect ați sesizat dv.".

ABSOLUTISM, DAR CU PARLAMENT!

Prof. PAVEL COCIUBA, com. Jebel, jud. Timiș: *multe mulțumiri pentru bunele cuvinte, ca și pentru fidelitatea pe care ne-o arătați. Și acum, în ordinea numerotată de dv.:*

1) *E inevitabil ca unele articole să aducă unora dintre cititori date și fapte pe care ei le cunosc. Datoria noastră este însă de a ne adresa* tuturor, *nu numai celor foarte bine informați.*
2) *În trecut, spuneți dv., „Poșta redacției*, răspundea unor cititori care doreau mai repede să-și vadă numele tipărit". *Așa să fie? Mai știi ce ambiții pot avea unii! În orice caz, în ce ne privește, nu ne-am luat niciodată după asemenea veleități (mărturisite sau nu). Singurul criteriu al* Poștei *este tematica de interes general a corespondenței. Celor ce ridică probleme cu o arie limitată, le răspundem direct, prin poștă (a P.T.T.-ului, nu a redacției).*
3) *Cu tot respectul — și neconteslînd calitățile articolului dv. — nu putem prelungi o polemică, oricît ar fi ea de interesantă. Avem de scris despre atîtea lucruri, încît a insista pe unul și același subiect ar însemna o sărăcire a conținutului revistei.*
4) *În legătură cu* Silueta (Zîmbete din cronici, *nr. 11/1972) ne scrieți că „e o greșeală a se vorbi* despre Parlament în timpul lui Ludovic XV, *cînd* Franța era o monarhie absolută". *Oare?*

Originea Parlamentului francez trebuie căutată încă la curtea primilor regi Capețieni. Curia regis, *instituție prin intermediul căreia regele „împărțea dreptatea", a fost primul tribunal, mai întîi fără o reședință fixă și alcătuit după bunul plac al suveranului. Pe timpul lui Filip August (sec. XII) în compoziția acestui tribunal intră mari vasali* (pairi) *și prelați ai domeniului regal. În secolul următor, sub domnia lui Ludovic cel Sfînt, această instituție se reorganizează și capătă* denumirea de Parlament, *în componența lui intrînd și juriști de profesie. După o perioadă de afirmare a rolului politic al Parlamentului francez (sec. XV-XVI),* în existența acestei *instituții survine, într-adevăr un moment critic în sec. XVII, în timpul lui Ludovic XIV,* cînd dintr-o curte suverană *Parlamentul se transformă într-o* curte superioară. *El continuă însă să existe ca instituție, deși în permanent conflict cu regalitatea, fiind suprimat (da, da,) la 7 septembrie 1791, în anii Marii Revoluții Franceze.*
5) *Aniversări sau comemorări de persoane la cifre ca 63 ani nu intră în preocupările noastre.*
6) *Așteptarea îndelungată a răspunsului se datorește:* a) *procesului de redactare și tipărire a revistei (la începutul lunii decembrie cînd am primit scrisoarea dv. noi eram gata cu nr. 4);* b) *volumului foarte mare de corespondenți ce ni se adresează;* c) *faptului că am vrut să vă răspundem la* Poșta redacției *(vezi punctul 2), altfel v-am fi scris direct.*

ÎNTRE SCOȚIA ȘI ANGLIA

Ing. V.A. MOUCHA, București: *în legătură cu anecdota* La lumina luminărilor (Magazin istoric, *nr. 2/1973), aveți dreptate, arătînd că monarhul în cauză era Iacob I al Scoției și nu Iacob I al Angliei (născut în 1566), care a domnit și el mai întîi în Scoția (sub numele de Iacob VI), înainte de a se urca, în 1603, pe tronul lăsat vacant de Elisabeta I. Nu aveți dreptate în privința domniei lui Iacob I al Scoției, care a început în 1424, și nu în 1406, cum scrieți dv.*

PRECIZARE LA LEZ-MAIESTATE

M. GRAUR, *autorul articolului* Un proces de „lez-majestate" acum 100 ani *(nr. 8/1972), aduce următoarea precizare cu privire la* nota redacției *din p. 73:* „Se știe că, în conformitate cu *Constituția* din 1866, la ziarele și publicațiile periodice, răspunderea pentru cele scrise o avea *autorul*, dacă era cunoscut, iar în caz contrar un *girant responsabil*, pe care orice publicație era obligată să-l aibe, numele lui figurînd permanent pe frontispiciu. Pentru un articol nesemnat sau semnat cu un pseudonim, răspunderea o avea girantul care putea eventual figura ca inculpat înaintea justiției, riscînd să sufere chiar o condamnare. Mai tîrziu, după *Constituția* din 1923, în unele cazuri — girantul se mai chema și *redactor răspunzător*. La *Dimineața* și *Adevărul*, de exemplu, această «funcție» revenea unui muncitor din atelier, pe care eu l-am asistat de multe ori în procesele de presă".

UN CAP PENTRU O ALIANȚĂ

Citind cu o întîrziere de un an nr. 2/1972 al revistei noastre, LAURENȚIU AMEDEU CĂLINESCU, *din* București, *ne trimite o lungă și sarcastică scrisoare, în legătură cu o eroare de tipar (reală) și cu o „greșeală de fond" (imaginară). E vorba de (citățm respectînd scrupulos ortografia și punctuația originalului):* „nota din subsolul primei coloane din

poșta mi

pagina 13 (o fi numărul cu ghinion! mai știi?!) Se spune acolo că prin Iunie 1941 trebuia să ne bombardeze aviația «aliată». Care aliată? Cine erau aliați? Poate Nemții cu Germanii! Cine era atît de genial în 22-VI-41 ca să posedă o aviație aliată?

Că doar, dragă Doamne! Pearl-Harbour-ul avea să fie atacat abia în7-XII-41, America era neutră la ora aceea; iar alianța Anglo-Sovietică va lua ființă abia în Mai '42; așa că la ora aceea nu putea să ne bombardeze nici o aviație aliată. NU EXISTA AVIAȚIE ALIATĂ!"

După ce ne invită să scriem adevărul, fără „să ne doară minuța", *tov. L.A.C. ne atrage atenția:* „Și aici la noi mai sînt oameni care au trăit istorie și cunosc istorie, poate aceste greșeli să nu le observe cei care silabisesc sau citesc în autobuz, dar «oamenii» le observă și sar în sus!

Desigur că n-o să-mi răspundeți prin revistă că n-o să vă convie, aștept însă măcar un răspuns cu poșta".

Așa cum cititorii desigur au remarcat răspundem prin revistă fie că „ne convine", fie că nu, cu condiția ca subiectul să nu prezinte un interes prea limitat. Întorcîndu-ne la obiecția de fond, să precizăm mai întîi că nota incriminată se referă nu la 22 iunie *1941, ci la* ultimele nouă zile ale lunii respective *(prima dată menționată în articol e 1 iulie 1941).*

Cît despre alianța sovieto-britanică, ea a luat ființă imediat după agresiunea nazistă împotriva U.R.S.S. La 26 mai 1942 s-a semnat la Londra Tratatul de alianță, care consfințea formal o stare de fapt existentă de aproape un an. *Căci încă în seara zilei de 22 iunie 1941, la ora 21, B.B.C.-ul a transmis un discurs al lui Winston Churchill, care spunea printre altele: „Orice om sau stat care luptă împotriva nazismului se va bucura de sprijinul nostru... Așadar, vom da Rusiei și poporului rus tot ajutorul ce ne va sta în putință. Vom apela la toți prietenii și ALIAȚII (majusculele noastre — n.r.) din toate colțurile lumii, să adopte aceeași atitudine, căreia noi îi vom rămîne credincioși cu consecvență, pînă la sfîrșit". (W. Churchill,* The Second World War, *vol. 5, Londra, 1965, p. 337).*

În volumul următor din memoriile lui Churchill, primul capitol se intitulează — nici mai mult, nici mai puțin — Aliatul nostru rus. *Perioada cuprinsă în capitol este 22 iunie-11 septembrie 1941, interval în care două escadrile* HURRICANE *au început să opereze, decolînd de pe baze sovietice.*

Pare concludent, afară de cazul că tov. L.A.C. știe mai bine decît primul ministru al Angliei, cînd și cu cine s-a aliat aceasta. Dar și mai curios e că d-sa pune un semn de egalitate între noțiunea de alianță și intrarea în război a „Americii" (de fapt, a Statelor Unite, căci Canada se angajase în conflict încă din 1939). Să tragem de aici concluzia că Churchill delira vorbind despre ALIAȚI cu aproape șase luni înainte de Pearl Harbour? Dar atunci cum să numim raporturile (existente nu din iunie 1941, ci din iunie 1940) dintre forțele britanice și cele ale Franței libere, conduse de generalul de Gaulle? Cum să le spunem nenumăraților aviatori cehi, polonezi danezi și norvegieni, care luptau (din 1939 *și* 1940) *în cadrul R.A.F.-ului? Și ce titlu să dăm relațiilor (datînd tot din* 1939 *și* 1940) *dintre guvernul de la Londra și guvernele în exil ale țărilor cotropite de hitleriști? Oare conceptul de alianță a apărut pe arena istoriei abia odată cu Pearl Harbour?*

Corespondentul nostru adaugă și un P.S.: „Puteți foarte bine să vă faceți că plouă, poșta merge defectuos, etc., etc. Dealtfel pariez capul meu contra unui pachet de Mărășești cu filtru (nu fumez d'astea!) că n-am să primesc nici un răspuns."

A primit, deci a pierdut. Dar dacă d-sa nu fumează „Mărășești", noi ce ar urma să facem cu capul pe care ni-l oferă?

ZIDARI DE VÎRSTĂ MATUSALEMICĂ

Din partea Societății de științe istorice din R.S.R. — Filiala Pitești, (președinte prof. Dinu Gh., secretar științific Prof. Paul I. Dicu) primim un amplu material intitulat Dezinformări istorice la Pitești *și semnat de prof.* ION S. NANIA, *în legătură cu o serie de informații eronate apărute în unele lucrări tipărite în jud. Argeș. Citîm cîteva extrase:*

„În articolul *Monumentul de artă brîncovenească de la Horezu,* semnat de Aurel Balaban în ziarul *Secera și ciocanul* nr. 3649, din 30 ianuarie 1966, se afirmă că acest monument este «turnat la începutul domniei lui Brîncoveanu (între 1690-1697)... Aici, meșteri și arhitecți vestiți ai timpului (se spune că au fost adunați și cei care făuriseră strălucitul giuvaier de artă de la Curtea de Argeș) au lucrat 7 ani (trei a durat zidirea, iar patru pictura) după un proiect original...» Dacă admitem că la 1520, meșterii care au construit biserica lui Neagoe Basarab de la Argeș aveau o vîrstă medie de 33 ani, rezultă, după Aurel Balaban, că ei aveau în anul terminării construcției de la Horezu respectabila vîrstă de 210 ani...

De altfel, același autor semnează tot în *Secera și ciocanul* nr. 3750, din 29 mai 1966, articolul *Goleștii — trei generații de luptători pentru progres,* unde spune: «Radu Golescu (1746-1818)... (datele aparțin lui A. Balaban) mare patriot, dorind eliberarea țării de sub dominația turcească, în timp ce era spătar al domniei are cutezanța ca, împreună cu logofătul Bălineanu și vornicul Bujoreanu să aresteze pe primul domn fanariot Constantin Mavrocordat, pus de turci în Țara Românească și să-l predea austriecilor cu promisiunea că vor mîntui țara de turci. Aceștia nu și-au ținut însă făgăduiala și acțiunea lor a eșuat». Or, dacă însuși autorul recunoaște că Radu Golescu s-a născut în anul 1746, a uitat că boierii Țării Românești au delegat pe Șerban Bujoreanu împreună cu Grigore Băleanu să expună generalului austriac Steinville dorința lor de a fi luați sub protecția austriacă în anul 1716, deci cu 30 ani înainte de a se naște Radu Golescu și într-un moment cînd nu era domn Constantin Mavrocordat.

În *Monografia comunei Corbi, județul Argeș* — apărută în 1971, sub semnătura a doi autori: Ion N. Andreescu și Ion A. Urecheanu — există de asemenea numeroase erori. Astfel, se semnalează existența unei biserici rupestre situată «în stînca de pe malul stîng al Riului Doamnei, în satul Jghiaburi», care, spun autorii «în timpul goților, creștinați și ei în sec. IV-V e.n.» a fost «dăltuită în stilul gotic, pentru a servi cultului creștin» (pag. 26-27). Mai departe citim: «...cu două mii de ani în urmă această biserică ar fi fost peștera secretă a regelui Dromicherius, cel cu mari comori de aur» (p. 27). Autorii plasează la Corbi lupta dintre Dromicherius și Lizimachus (Dromichaites și Lysimachos — I.S.N.) cel din urmă venind «cu cămile, elefanți și cai mari, nu se putea mișca cu iuțeală» (pag. 27).

Lucrarea lui V. Firoiu, *Biografii în bronz și marmură* apărută la Pitești în 1972 și apreciată pentru valoarea sa informativă (vezi *Magazin istoric,* nr. 1/1973) conține și ea mici erori, ca de exemplu: Theodor Aman s-ar fi născut în 1931 (p. 39) adică la 40 ani după moartea sa. C. Rădulescu-Codin a trăit 54 ani (p. 121), cifra reală fiind de 51 ani. Despre același se afirmă că a scris la publicațiile editate de C. Dobrescu-Argeș (p. 120) lucru inexact.

Sînt scăpări din fuga condeiului sau greșeli de tipar. Ele ar fi fost înlăturate dacă autorul sau redactorul consulta în întregime lucrarea *70 de personalități argeșene, mic dicționar bibliografic întocmit de Voinescu D. Silvestru* și care se află la Biblioteca municipală Pitești. La pag. 162 din cartea sa, V. Firoiu notează: «Voinescu D. Silvestru. Cuvînt introductiv la...» Să fi citit oare V. Firoiu numai cuvîntul introductiv?"

FĂRĂ... CHITANȚIER

Cititorul nostru ION D. GURĂU, *din* com. Valea Lungă Cricov, jud. Dîmbovița, *ne semnalează o stare de lucruri pe care o supunem atenției P.T.T.*

„Sînt abonat la *Magazin istoric* din anul 1970. Pînă în august 1972 am primit cu regularitate revista. Numărul 8 pe anul trecut însă nu mi-a sosit. Întrebînd factorul poștal, acesta mi-a indicat să mă duc s-o cumpăr de la... Magazinul Universal din comună. Abonamentul însă l-am plătit la poștă, însă factorul nu mi-a dat chitanța respectivă motivînd că n-are chitanțier. Din această cauză primesc revista după cum își aduce el aminte de mine. Nu am primit nici numărul pe decembrie 1972. De aceea vă întreb, cum să procedez"?

Aceeași întrebare o facem și noi tovarășilor de la Difuzarea presei, în speranța nu numai că vom primi un răspuns, ci că se vor lua și măsuri pentru descurajarea unor asemenea practici.

Nicolae MINEI

Amintim din nou tuturor cititorilor care ne scriu că textele înaintate redacției nu se înapoiază. Este o practică generală a presei din țară și de peste hotare.

POȘTA CONCURSULUI

Mai mulți cititori, sesizîndu-ne că revista noastră ajunge uneori cu întîrziere la abonații din țară, ne-au propus să prelungim termenul de închidere a concursului. Dat fiind, însă, că difuzarea numărului 4/1973, în care am publicat întrebările concursului, a început în primele zile ale lunii aprilie, am considerat că termenul limită stabilit pentru expedierea răspunsurilor — 30 aprilie — oferă un răgaz suficient tuturor concurenților. (Reamintim că e vorba de data poștei de pe plic). Ca atare, răspunsurile expediate după această dată n-au mai putut fi luate în considerare.

În cursul acestei luni au loc trierea răspunsurilor și stabilirea cîștigătorilor prin tragere la sorți. În numărul viitor al revistei (6/1973), vom publica răspunsurile exacte și numele cîștigătorilor.

Cititorii și colaboratorii revistei sînt informați că noua adresă a redacției este: București, intrarea Ministerului, nr. 2, etajul IV, sectorul 1, Oficiul poștal 1, telefon 16.68.72 ; 15.16.68.

CE VOM CITI IN NUMĂRUL VIITOR

● ÎNFLĂCĂRATUL AN 1848: documente, evocări, mărturii despre desfășurarea revoluției în țările române ● Jean Froissart — un mare cronicar medieval ● 11 iunie 1948: „Uzinele sînt ale noastre!" ● Consiliul de coroană de la Cotroceni, august 1916: România intră în război ● Acum 2 000 ani — navigație romană pe Dunăre ● Strălucirea unei familii: Movileștii ● Jurnalul lui Ciano ● Gladiatorul trac de la Ulpia Traiană ● Moarte sau sihăstrie? Sfîrșitul țarului Alexandru I ● Europa — de la mitologie la istorie ● Documente ale istoriei: Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului ● Rezultatele concursului MAGAZIN ISTORIC

CONTENTS

C.C. GIURESCU, L. BOICU, CLAUDIA CLEJA-GÎRBEA and D. GH. VITCU 100 Years since the Death of Alexandru Ioan Cuza, the first Prince of the United Principalities 2
C. ANTIP The Armies of the Great Modern Revolutions..25
DAN BERINDEI Nicolae Bălcescu, an Adviser of the Romanian Nation 37
L. BEZYMENSKI The *Barbarossa* Operation 40
M. VIŞAN The Death of the Japanese Admiral Yamamoto 46
GALEAZZO CIANO Diary....50
RADU VULPE Trajan's Column 61
IOAN SCURTU Bucharest 1924: Behind the Political Scenes. An Aborted Merging Attempt of the National Party and the Peasant Party 68
L. BOIA A Slovak Friend of the Romanian People — Gustav Augustini (1851-1900) 73
FLOREA NEDELCU The Relations between King Carol II and the Fascist Organisation *The Iron Guard* (1930-1939) .....
SORIN NICOLAESCU The Secret of a Thracian Ring 86

SOMMAIRE

C.C. GIURESCU, L. BOICU, CLAUDIA CLEJA-GÎRBEA, D. GH. VITCU 100 ans depuis la mort d'Alexandru Ioan Cuza, le premier prince des Principautés Unies 2
C. ANTIP Les armées des grandes révolutions modernes 25
DAN BERINDEI Nicolae Bălcescu, un conseiller de la nation roumaine 37
L. BEZYMENSKI L'opération *Barbarossa* 40
M. VIŞAN La mort de l'amiral japonais Yamamoto 46
GALEAZZO CIANO Journal..50
RADU VULPE La Colonne de Trajan 61
IOAN SCURTU Bucarest 1924: Dans les coulisses politiques. Une tentative échouée de fusion entre le Parti National et le Parti Paysan 68
L. BOIA Un ami slovaque du peuple roumain — Gustav Augustini (1851-1900) 73
FLOREA NEDELCU Les relations du roi Carol II avec l'organisation de type fasciste *la Garde de Fer* (1930-1939) 77
SORIN NICOLAESCU Le secret d'une bague thrace.....86

СОДЕРЖАНИЕ

К.К. ДЖУРЕСКУ, Л. БОЙКУ, К. КЛЕЖА ГЫРБЯ, Д.Г. ВИТКУ 100 лет со дня смерти Александра Иоана Куза, первый господарь Объединенных Княжеств 2
К. АНТИП Армии великих революций новой истории ..25
Д. БЕРИНДЕЙ Николае Бэлческу, советник румынской нации 37
Л. БЕЗЫМЕНСКИЙ Операция Барбаросса 40
М. ВИШАН Смерть японского адмирала Ямамото 46
Г. ЧАНО Дневник 50
Р. ВУЛПЕ Траянова колонна 61
И. СКУРТУ Бухарест 1924 г. Политические кулисы: неудачная попытка объединения Национальной Партии и Крестьянской партии 68
Л. БОЯ Словацкий друг румынского народа: Густав Августини (1851—1900) 73
Ф. НЕДЕЛКУ Связи короля Карола II-го с организацией фашистского типа Железная гвардия (1930-1939) 77
С. НИКОЛАЕСКУ Тайна фракийского кольца 86

INHALT

C.C. GIURESCU, L. BOICU, CLAUDIA CLEJA-GÎRBEA, D. GH. VITCU 100 Jahre seit dem Tode Alexandru Ioan Cuzas, der erste Fürst der Vereinigten Fürstentümer 2
C. ANTIP Die Armeen der grossen modernen Revolutionen..25
DAN BERINDEI Nicolae Bălcescu, ein Ratgeber der rumänischen Nation 37
L. BESYMENSKI Die Operation *Barbarossa* 40
M. VIŞAN Der Tod des japanischen Admirals Yamamoto..46
GALEAZZO CIANO Tagebuch 50
RADU VULPE Trajans Säule 61
IOAN SCURTU Bukarest 1924: Hinter den politischen Kulissen. Ein gescheiterter Versuch einer Verschmelzung der Nationalen Partei und der Bauernpartei..68
L. BOIA Ein slowakischer Freund des rumänischen Volkes — Gustav Augustini (1851-1900) 73
FLOREA NEDELCU Die Beziehungen König Carols II. mit der faschistischen Organisation *Die Eiserne Garde* (1930-1939) 77
SORIN NICOLAESCU Das Geheimnis eines thrakischen Ringes 86

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Serviciul Import — Export presă, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64-66, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Bucureşti, intrarea Ministerului nr. 2, et. IV, — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi

SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru

PREZENTAREA GRAFICĂ : Radu Ion Popescu

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti